

SPEAK TRUTH TO POWER MOD UTAN GRÄNSER

17 MÄNNISKORÄTTSFÖRSVARARE SOM FÖRÄNDRAR VÅR VÄRLD

Mod utan gränser – människorättsförsvarare som förändrar vår värld

Originalalets titel: *Speak Truth To Power – Human Rights Defenders Who Are Changing Our World* (2000)

Författare: Kerry Kennedy

Författare: Ingrid Carlberg

Översättning: Gunilla Banks

Projektansvarig *Speak Truth To Power*: John Heffernan

Projektledare Sverige: Kajsa Wiktorin och Katja Wählström

Redaktör: Kajsa Wiktorin

Texten är bearbetad och omarbetad av Mats Andersson och Ludvig Myrenberg för att följa den svenska läroplanen.

© Text Kerry Kennedy

© Text Ingrid Carlberg

Grafisk form: Jennifer Kakalettris och Conny Lindström

Tryck: Göteborgstryckeriet AB 2013

Ingen del av denna bok får reproduceras eller överföras i någon som helst form eller på något som helst sätt, elektroniskt eller mekaniskt, inklusive fotokopiering, inspelning eller i någon form av informationslagring eller återanvändning.

Projektet genomförs med stöd från Svenska PostkodLotteriet.

INNEHÅLL

SPEAK TRUTH TO POWER – MOD UTAN GRÄNSER	4
KERRY KENNEDY	5
VAD ÄR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER?	7
BLI EN FÖRSVARARE!	8
ARBETA MED EN SITUATION	9
DALAI LAMA KINA OCH TIBET Kina och Tibet och ett budskap om icke-våld	12
MUHAMMAD YUNUS BANGLADESH Kampen mot fattigdom	18
JULIANA DOGBADZI GHANA Bekämpa slaveri och trafficking	24
AMANDA IMRELL OCH LIZA HALLMIN SVERIGE Flyktingars rätt till skydd	30
KA HSAW WA BURMA Våld och tortyr, förtryck och multinationella företags ansvar i icke-demokratiska regimer	34
HARRY WU KINA Tvångsarbete, Laogai	40
RIGOBERTA MENCHÚ TUM GUATEMALA Ursprungsbefolkningens rättigheter	46
WANGARI MAATHAI KENYA Kvinnor och miljö	50
RANA HUSSEINI JORDANIEN Hedersmord	56
ABUCABAR SULTAN MOÇAMBIQUE Barnsoldater	60
ELIE WIESEL USA De maktlösa	64
FRANK MUGISHA UGANDA Homosexuellas rättigheter	70
KAILASH SATYARTI INDIEN Barnarbete	74
VERA STREMKOVSKAJA VITRYSSLAND Lag och demokratisk ordning	80
RAOUL WALLENBERG SVERIGE OCH EUROPA Civilkurage	84
MALALA YUSAFZAI PAKISTAN Flickors rättighet till utbildning	92
KOPPLINGEN TILL GY 11 OCH LGR 11	98

SPEAK TRUTH TO POWER MOD UTAN GRÄNSER

Genom att lära av människors handlingar och mod att ta ställning för de mänskliga rättigheterna kan vi inspirera och motivera flera att agera för fred, rättvisa och alla människors lika värde. Med kunskap och insikt om vad som står inskrivet i deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna och vad artiklarna betyder i verkligheten, kan steget bli kortare till att själv bli en försvarare och en förebild för andra.

Kerry Kennedy, dotter till Robert F. Kennedy, har tagit initiativ till det internationella projektet Speak Truth to Power – Mod utan gränser. Projektet, som turnerar världen över, drivs av Robert F. Kennedy Center for Justice and Human Rights.

Som utgångspunkt har Kerry Kennedy intervjuat 50 av de mest inflytelserika och viktiga människorättsförsvarare i vår tid. Intervjuerna, som bland annat lyfter yttrandefrihet, miljöaktivism, hedersrelaterade frågor, flyktingpolitik och kampen mot slaveri och barnsoldater, har sammanställts i en bok, med bilder av fotografen Eddie Adams. Intervjuerna har även omarbetats till ett manus av dramatikern Ariel Dorfman – *Voices From Beyond the Dark* eller *Röster ur mörkret* på svenska. Boken finns över hela världen och föreställningen framförs på stora och små scener av professionella skådespelare, amatörer och skolelever. Manus går att ladda ner på projektets hemsida www.rfkcenter.org/sweden

Intervjuerna har också utvecklats till det här studiematerialet, som nått hundratals studenter i Afrika, Asien, Europa och USA. Det internationella intresset för projektet växer, och samarbeten med skolor, föreningar, organisationer och politiker utvecklas och blir allt större.

Det här är ett urval från studiematerialet, med en presentation av femton försvarare av mänskliga rättigheter. Samtliga försvarare, deras berättelser och övningar går att ladda ner på projektets hemsida www.rfkcenter.org/sweden

Speak Truth To Power – Mod utan gränser manar till handling och uppmuntrar regeringar, frivilligorganisationer, stiftelser och privatpersoner att hitta modet i sig själva, stödja mänskliga rättigheter och rikta uppmärksamheten på de brott och övergrepp som sker i världen.

KERRY KENNEDY

BREV FRÅN KERRY KENNEDY, INITIATIVTAGARE TILL SPEAK TRUTH TO POWER – MOD UTAN GRÄNSER

Öppna dessa sidor och stig in i en värld av mod och hopp, här får ni möjlighet att lära er om sociala rättvisepprinciper och hur och var dessa är förankrade i internationell och nationell rätt. Bortom de teoretiska kunskaperna, får ni tillgång till en verktygslåda för aktiviteter, så att ni kan skapa förändring i klassrummet, samhället, i landet och i vår gemensamma värld. Mitt mål är att alla som använder materialet ska lämna rollen som åskådare och istället bli vardagshjältar och människorättsförsvarare.

I vår tid tolkas cynism, förtvivlan och brist på verkliga hjältar ofta som tecken på att civilkurage inte längre finns. Det är fel. Människor med stora hjärtan, som tar ställning och har erfarenheter av personliga risktaganden för rättvisans skull, finns bland oss i alla länder i hela världen.

Under två års tid reste jag runt i världen och intervjuade femtio personer från nästan fyrtio länder och fem kontinenter. I boken *Speak Truth To Power – Mod utan gränser*, och i pjäsen av Ariel Dorfman, möter ni människor, som ibland med risk för sina egna liv, tagit ställning för rättvisa. Jag har lyssnat och hört de berätta om hur de funnit modet att förändra världen. I deras berättelser hittar jag hopp, inspiration och en tro på en bättre värld. För många av dessa människorättsföreträdare, bottenar förståelsen för de mänskliga rättigheterna i djupt personliga erfarenheter: som dödshot, fängelse, och i vissa fall, tortyr och skador. Trots detta, är det här inte berättelser av eller om offer. Tvärtom handlar det här om mod och bekräftelse på att förändring är möjligt. Var och en av dessa människor talade till mig med övertygelse om det de gjort och ägnat sina liv åt – allt från yttrandefrihet och miljöengagemang till utrotning av tvångs- och slavarbete, kamp för kvinnors rättigheter, religionsfrihet och arbete mot barnarbete. Människor som Mandela, Gandhi och Maathai i sina länder, ledare med det gemensamt att de inspirerar till förändring och har förmågan att tända lågan i andra.

Försvararnas egna röster ställer grundläggande frågor, som varför människor som riskerar fängelse, tortyr och död fortsätter sitt arbete när chansen att lyckas är så avlägsen och de personliga riskerna så stora? Varför blir just de inblandade? Vad håller dem igång? Varifrån får sin kraft och inspiration? Hur över-

Kerry Kennedy, ©1998 Jane Silk

vinner de sin rädsla och skräck? Hur vet de att deras arbete har betydelse? I svaren och berättelserna växer starka personligheter och porträtt fram, av människor fast beslutna att se orättvisan i ögonen. Dessa människors röster och berättelser är, framför allt, en uppmaning till handling.

Brott och kränkningar mot de mänskliga rättigheterna förekommer ofta i skydd av nattens mörker, på avlägsna och undangömda platser. För många som lider, är isoleringen den värsta fienden. Att uppmärksamma ondskan är ibland det enda sättet att skapa hopp och tro på förändring. Vi måste sätta strålkastarna på internationella kränkningar och orättvisor och dela gemenskapen mellan oss som vet och bryr oss om de som lider. En gemensam kraftansamling kan leda till att försvunna människor hittas, att tortyr avbryts eller att ett liv räddas. Varje människas berättelse är en vägledning och guide till alla oss som försvarar de mänskliga rättigheter och de organisationer som företräder oss i hopp om att vi ska vidta åtgärder, skaffa fram information, engagera oss och göra vad vi kan för att skipa rättvisa. Ju fler röster som höjs i protest, desto större är sannolikheten till förändring.

I den judisk-kristna traditionen jag växte upp i målade vi bilder av våra profeter i taket och förseglade våra helgon i målat glas. Men här på jorden, är människor som dessa, och otaliga andra försvarare, levande människor. Deras beslutsamhet, mod och engagemang inför överväldigande fara utmanar var och en av oss att tända facklan för ett anständigt samhälle. Vi är välsignade med närvaron av vissa människor, som är gåvor från Gud. Lärare som visar oss att vi inte behöver vara helgon, men att vi fullt ut ska försöka vara människor. *Speak Truth To Power* utvecklas av pedagoger över hela världen och vi är djupt tacksamma över det arbete ni lägger ner.

Fortsätt framåt,

Kerry Kennedy

President

Robert F. Kennedy Center for Justice and Human Rights

VAD ÄR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER?

Mänskliga rättigheter är de rättigheter en människa har just för att han eller hon är en människa. Mänskliga rättigheter gäller lika för alla människor, universellt och för alltid. Mänskliga rättigheter är förvärvade: du kan inte förlora rättigheterna mer än du kan upphöra att vara människa. Mänskliga rättigheter är odelbara: du kan inte förnekas en rättighet för att den är "mindre viktig" eller "icke nödvändig". Mänskliga rättigheter är beroende av varandra: alla mänskliga rättigheter utgör en del av en fullständig ram.

Mänskliga rättigheter är regler där det står vilka rättigheter människor har. Rättigheterna är individuella. Det betyder att reglerna gäller för varje människa. Det är staten som ska skydda människor och se till att de får sina rättigheter. Regeringen har det största ansvaret. Men myndigheter och kommuner har också ansvar.

Det finns olika sorters rättigheter och alla rättigheter är viktiga. En del är politiska, andra medborgerliga. Människor ska ha rätt att säga vad de tycker, tro på vilken gud de vill och kunna välja att vara med i vilka föreningar de vill. Andra rättigheter är ekonomiska, sociala och kulturella. Människor ska ha rätt till ett arbete och att äta sig mätta. Människor som inte kan arbeta ska få hjälp av samhället. Alla ska få sjukvård och lära sig att läsa och skriva. (Källa: regeringen)

Att kränka någons mänskliga rättigheter är att behandla den personen utan värdighet, som om hon eller han inte är en människa. Att verka för de mänskliga rättigheterna är att kräva respekt för alla människors lika värde.

FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna tillkom 1948 och var bland annat en reaktion på det som hände under andra världskriget. De brott mot mänskligheten som då begicks skulle inte få upprepas. Det är en förklaring som ska visa vägen för en värld där människor lever i fred och frihet.

Förklaringen är inte bindande, men genom att underteckna den visar länderna att detta är viktigt. För att få länder att arbeta för, och förändra sig utifrån, de mänskliga rättigheterna finns konventioner med regler. De länder som undertecknar konventionerna lovar att följa innehållet. Här är några av de viktigaste konventionerna som Sverige undertecknat vad gäller mänskliga rättigheter:

- konvention om avskaffande av alla former av rasdiskriminering
- internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
- internationell konvention om medborgerliga och politiska rättigheter
- konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor
- konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
- konvention om barnets rättigheter

Det finns också andra regler om mänskliga rättigheter. Sverige och övriga länder i Europa har kommit överens om regler för mänskliga rättigheter. Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna gäller som lag i Sverige sedan 1995. Även inom EU finns det regler för mänskliga rättigheter. I Sverige skyddas de mänskliga rättigheterna genom att de återfinns i grundlagarna.

FÖRKORTAD VERSION AV FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 1:	Rätten till jämlikhet	Artikel 18:	Tros- och religionsfrihet
Artikel 2:	Frihet från diskriminering	Artikel 19:	Åsikts- och informationsfrihet
Artikel 3:	Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet	Artikel 20:	Rätt att delta i fredliga möten och sammanslutningar
Artikel 4:	Frihet från slaveri	Artikel 21:	Rätt att delta i regeringen och i fria val
Artikel 5:	Frihet från tortyr och förnedrande behandling	Artikel 22:	Rätt till social trygghet
Artikel 6:	Rätt att erkännas som en person inför lagen	Artikel 23:	Rätt att fritt välja arbete och att ansluta sig till fackföreningar
Artikel 7:	Rätt till likhet inför lagen	Artikel 24:	Rätt till vila och fritid
Artikel 8:	Rätt till gottgörelse i behörig domstol	Artikel 25:	Rätt till tillräcklig levnadsstandard
Artikel 9:	Frihet från godtyckliga gripanden och utvisning	Artikel 26:	Rätt till utbildning
Artikel 10:	Rätt till en rättvis offentlig rättegång	Artikel 27:	Rätt att delta i samhällets kulturliv
Artikel 11:	Rätt att betraktas som oskyldig tills motsatsen har bevisats	Artikel 28:	Rätt till en social ordning som förklarar uttryck för
Artikel 12:	Frihet från ingrepp i privatliv, familj, hem och korrespondens	Artikel 29:	Rätt att uppfylla samhällsplikter som är väsentliga för en fri och fullständig utveckling
Artikel 13:	Rätt till fri rörlighet inom och utanför landet	Artikel 30:	Frihet från statliga eller personliga ingrepp i ovanstående rättigheter
Artikel 14:	Rätt till asyl i andra länder efter förföljelse		
Artikel 15:	Rätt till nationalitet och frihet att byta den		
Artikel 16:	Rätt till äktenskap och familj		
Artikel 17:	Rätt att äga egendom		

BLI EN FÖRSVARARE!

De mänskliga rättigheterna är inga självklara rättigheter som bara finns där. Det är rättigheter som människor kämpat sig till och som alltid måste bevakas och försvaras. Alla kan göra något för att bidra till att försvara dessa rättigheter. Om vi vill leva i ett demokratiskt samhälle som respekterar de mänskliga rättigheterna, kan man se det som en skyldighet att försvara dem. Den dagen ingen längre orkar eller vill stå upp för de mänskliga rättigheterna öppnas dörren till ett samhälle där diskriminering, förtryck och våld kan härja fritt.

Att bli en försvarare av de mänskliga rättigheterna måste vara ett val och bygga på en vilja att förändra. Man kan bidra med en enstaka handling eller genom ett livslångt arbete.

DU KAN GÖRA SKILLNAD

I det här materialet presenteras personer från olika delar av världen som har stått upp för sina rättigheter och som kämpat för en mänskligare värld. Det kan du också göra.

Syftet med det här materialet är att öka kunskaperna om kampen för de mänskliga rättigheterna och att inspirera till handling och försvar av de mänskliga rättigheterna.

Här presenteras några enkla övningar som du kan göra för att ta ett steg till att bli en aktiv försvarare.

VAD HÄNDER NÄR JAG SÄGER NEJ?

— TRÄNA DITT FÖRSVAR

Många av oss har svårt att skilja oss från mängden. Vi anpassar oss för att passa in och vara en del av gemenskapen, det är djupt mänskligt och inget konstigt. Inom psykologin kallas det för konformitet. Men om rädslan att gå emot gruppen är starkare än viljan att stå upp för sina egna och andras rättigheter – då är vi inne på en farlig väg.

Rädsla, okunnighet och ovilja kan vara några orsaker till att vi ibland väljer att inte ingripa när vi ser att någon far illa. Vi blir passiva åskådare, tittar bara på utan att göra något: "Varför ska just jag göra något när alla andra bara tittar på?".

Ett steg mot att bli en aktiv försvarare är att träna på att själv våga ta ställning och inte bara vara en passiv åskådare. Just modet att bryta av och göra något oväntat är en mycket viktig förmåga, en förmåga som kan tränas.

Den här övningen handlar om att våga säga nej samt att fundera och reflektera över hur det känns.

Att säga nej kan vara nog så svårt trots att det rör sig om något ganska trivalt. Framför allt om alla de andra säger ja.

BÖRJA MED ATT GÖRA SÅ HÄR

Bestäm dig för att under en avgränsad tidsperiod, till exempel en dag eller en eftermiddag, säga nej när det handlar om tyckande av olika slag.

Gör det i skolan, i hemmet och på fritiden. (Du kan inte göra det med dina klasskamrater om de samtidigt gör samma sak.)

Skriv ner dina tankar och reflektioner när du avslutat övningen. saker att fundera kring kan vara:

- Vilka blev reaktionerna på ditt nejsägande?

- Hur reagerar du själv? Hur kändes det att bli ifrågasatt?
- Blir det lättare att säga nej ju oftare du säger det?
- Om ja, vad kan det bero på?
- Avsluta med en diskussion i klassen eller i smågrupper där alla får dela med sig av sina reflektioner.

ANALYSERA SITUATIONEN

ANALYSMODELL

För att få en bild av en kränkning eller en konflikt kan man använda en modell som förtydligar rollerna: offer, förövare, åskådare och aktiv försvarare (se nästa sida). Modellen kan vara till hjälp när man ska diskutera och analysera de olika rollerna vid ett brott mot, eller en kränkning av, de mänskliga rättigheterna.

Modellen kan användas för att analysera alla de berättelser om brott mot mänskliga rättigheter som presenteras i det här materialet.

INTRODUKTION AV MODELLEN

- Diskutera händelser och situationer, i ditt eget liv, i Sverige eller övriga världen, där de olika rollerna är tydliga och kan identifieras.
- Vilken roll är vanligast? Varför är det så?
- Vilka roller har du själv haft? Vem vill du vara?
- Kan du komma på några kända personer i de olika rollerna?
- Vilken av rollerna är vanligast i populärkulturen?
- Bland politiker och beslutsfattare?
- I filmer, på tv eller i böcker och tidningar?

ARBETA MED EN SITUATION

- **Offer** – Finns det någon person eller grupp som uppfattas som offer i situationen? På vilket sätt har de drabbats? Vad är det för typ av kränkning har de utsatts för? Hur förhåller sig offret till de andra rollerna?
- **Förövare** – Finns det en tydlig förövare i situationen? Vad är det för typ av kränkning som förövaren utövar? Går det att urskilja något motiv? Vilka argument använder förövaren? Skulle förövaren kunna agera på något annat sätt? Vad finns det för alternativ?
- **Åskådare** – Finns det några tydliga åskådare i konflikten? Varför agerar de inte? Vad har de för argument för att inte ingripa? Kanske går det att urskilja flera olika argument? Skulle åskådaren kunna agera på något sätt?
- **Försvarare** – Beskriv den person eller den grupp som väljer att agera i situationen för att försvara mänskliga rättigheter. Har försvararen själv varit ett offer? Går det att urskilja några specifika kännetecken? Vad har försvararen för drivkrafter för sitt agerande? Hur resonerar försvararen kring sin egen roll i situationen? Varför har försvararen en så viktig roll i kampen mot förtryck och brott mot mänskliga rättigheter?

OFFER

BLIR KRÄNKT, ÄR DRABBAD

- Vem är det som drabbas? Enskilda personer, någon grupp i samhället?

FÖRÖVARE

ORSAKAR BROTTET/KRÄNKNINGEN

- Hur har kränkningen uppstått?
- Tänkbara orsaker till brottet.
- Vem/vilka är ansvariga? Enskilda personer, företag, organisationer, stat?

BROTT ELLER KRÄNKNING

- Vad är det för brott? Hur ser kränkningen ut?
- Vilka rättigheter är det som kränks?

ÅSKÅDARE

SER PÅ, ÄR INTE AKTIV

- Vill inte, vågar inte eller upplever sig inte kunna agera.
- Vad händer om ingen gör något?
- Hur bidrar åskådaren till att problemet förvärras?

FÖRSVARARE

AGERAR, ÄR AKTIV

- Tar steget och agerar för att göra något åt brottet/kränkningen.
- Vad kan man göra? Vem har störst möjlighet att påverka?
- Använd *tio tips för att bli en aktiv försvarare*, på nästa sida

TA STEGET FRÅN ÅSKÅDARE TILL FÖRSVARARE VEM VÅGAR PROTESTERA?

För den som är förtryckt kan det vara svårt att själv protestera eller på egen hand försöka förändra situationen. I vissa fall kan det dessutom vara förenat med livsfara.

Men vissa människor gör det ändå – de vågar ta steget från åskådare till försvarare. De har modet och viljan att protestera och försvara sina och andras rättigheter.

Vad är det som gör att vissa vågar och faktiskt gör något, trots att de själva kan råka illa ut?

- 1 Fundera, skriv och gör en brainstorming utifrån följande fråga: *Vad kännetecknar den person som vågar protestera mot förtryck, trots att det kan vara förenat med fara för personen själv?*
- 2 Sammanställ de olika svaren så att de bildar en lång lista på tavlan.
- 3 Varje elev väljer från listan ut de tre alternativ som han eller hon tycker är viktigast.

- 4 Sammanfatta klassens val genom att alla markerar sina tre alternativ på listan med en prick. De tre alternativ som får flest prickar blir klassens val.
- 5 Utgå från klassens val ovan och diskutera följande:
Varför har vissa personer dessa kvalitéer, är de medfödda eller är det något man kan lära sig?
Går det att skaffa sig eller träna upp dessa förmågor?
- Ge förslag och exempel på vad man kan göra för att träna dessa förmågor.
- Bestäm er för att testa några av förslagen i verkligheten.
Utvärdera genom att efter en vecka diskutera hur det gick.

TIO TIPS FÖR ATT BLI EN AKTIV FÖRSVARARE

1. Identifiera problemet

Det är sällan svårt att hitta ett problem, men det kan vara svårt att fokusera på det som är viktigt. Formulera mer exakt vad du upplever att problemet är. Försök att sortera och ringa in. Fokusera på en nivå där du tror att du kan agera i någon form. Varför vill du försöka lösa just det här problemet?

2. Utforska problemet

Samla mer fakta och information. Använd tidningar, internet och andra källor för att få en så god bild av problematiken som möjligt. Varför är det ett problem? Vilka är drabbade? Vem bär huvudansvaret? Vem kan åstadkomma förändringen du önskar? Vilka lösningar har prövats? Hur arbetar organisationer och andra aktörer med frågan?

3. Vad vill du ändra på och vad kan du göra?

Vad är det för förändring du vill få till stånd? Vad kan man göra för att skapa den förändringen?

Gör en lista på en mängd tänkbara åtgärder utifrån det du känner till om problemet. Skriv ner så många olika lösningar du kan komma på, tänk inte så mycket på vad som är möjligt eller inte. Tänk stort och brett. Ju längre lista du har, desto lättare är det att komma vidare.

Gå igenom listan, sortera, välj och sammanfatta dina olika förslag.

Välj ut en tydlig åtgärd som du vill arbeta vidare med.

4. Formulera det du vill göra

Gör en tydlig beskrivning av det du vill göra och vad du vill åstadkomma. Ju tydligare din beskrivning är, desto lättare är det att arbeta vidare; det är också lättare för andra att förstå vad du är ute efter.

Vilken åtgärd har du tänkt använda dig av? Vem riktar du dig till? Vem eller vilka kan åstadkomma förändringen? Hur ska du göra för att nå just dem?

5. Bygg ditt nätverk

Sök upp andra som också är engagerade i frågan, det kan vara i skolan, kommunen eller i andra aktiva organisationer. Beskriv hur du ser på problemet och vad du vill göra. Få med så många som möjligt i ditt arbete. Bygg nätverk genom Facebook, mejllistor och fysiska möten. Ju fler du lyckas få med i ditt nätverk, desto större kraft finns det att faktiskt skapa förändring.

6. Identifiera din motståndare

Ta reda på vem eller vilka som motsäger dina åsikter eller vilka som ligger bakom problemet. Det kan ofta handla om människor eller organisationer med andra värderingar och andra uppfattningar om hur problemet ska lösas. Kanske kan du få till stånd ett möte där du får argumentera och ta reda på mer om hur de ser på problemet. Respekt för andras åsikter, fakta och väl underbyggda argument är viktiga delar av diskussionen.

7. Sprid ditt budskap

Se till att så många som möjligt får kunskap om problemet och vad du gör för att agera. Använd internet, skriv till tidningar, lokalpress, radio med mera. Många tidningar och andra nyhetsaktörer är intresserade av att berätta om engagerade ungdomar. Ju fler du får ut budskapet till, desto intressantare blir det för media att bevaka och skriva om.

8. Genomför ditt projekt

Gör en lista på allt som ska göras för att genomföra ditt projekt. När allt är förberett och du har en tydlig bild av vad som ska göras handlar det om att agera. Följ din plan och agera utifrån din övertygelse.

9. Utvärdera ditt arbete

När arbetet är utfört är det viktigt att göra en utvärdering av det du åstadkommit. Vad fungerade bra? Vad kan förbättras? Försök att identifiera några saker som du är nöjd med. Tänk kreativt kring hur du kan utveckla och bygga vidare på ditt engagemang.

10. Ge inte upp!

Problemlösning innebär att ta sig förbi det som inte fungerar så att du till slut hittar en väg till det som faktiskt ger effekt. Tänk positivt och lyssna inte på negativa argument och människor som försöker övertyga dig om att problem inte går att lösa.

SPRID KUNSKAP TILL ANDRA

Genom att lära dig mer om någon av de försvarare som finns i materialet samt att arbeta med övningarna har du skaffat dig kunskaper om brott mot de mänskliga rättigheterna. Du har fått insikt i orsakerna till kränkningar samt konsekvenserna av dem. Då kan du själv vara med och sprida kunskaper till andra. En aktiv handling är att informera och engagera andra om de mänskliga rättigheterna och betydelsen av att försvara dessa till andra. Här är några förslag på vad du kan göra:

- Gör en temadag på skolan. Organisera och genomför en temadag med fokus på mänskliga rättigheter och att bli en försvarare. Välj en aktivitet som är enkel och fokuserad, till exempel en informationsdag på skolan.
- Håll en föreläsning eller workshop där fakta presenteras och frågor diskuteras.
- Gör en film, powerpoint, konst- eller fotoutställning på temat.
- Kontakta lokala medier och politiker i samband med aktiviteter ovan för att nå ut med budskapet.
- Inspirera och uppmuntra lärare på skolan så att fler elever får möjlighet att fördjupa sig i problematiken.
- Påverka genom gammelmmedia. Skriv insändare till lokaltidningarna eller andra medier där ni presenterar och argumenterar för det ni vill förändra.
- Påverka genom sociala medier. Starta en blogg för den fråga om mänskliga rättigheter som ni valt att arbeta med. Hela klassen kan sköta den eller så delas klassen in i olika grupper med sina egna bloggar. Skapa flera Twitterkonton och tävla om vem som kan få flest följare.
- Kreativa presentationer. Genomför en utställning på skolan där klassen är värd. Fotografera, affischera, sprid flygblad, spela teater, gör och visa film eller annat för att lyfta frågan, öka medvetenheten och skapa engagemang. Bjud in lokala berörda politiker och media om det är möjligt.

EN VECKA FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Anordna en vecka för förändring. Fokusera på en händelse, inhämta kunskap, skapa medvetenhet och gå till handling.

Börja med att bilda en arbetsgrupp på skolan. Undersök hur skolan arbetar med frågor om mänskliga rättigheter och identifiera en eller flera frågor som engagerar.

Identifiera problem med eller viktiga frågor om brister i skolans arbete med mänskliga rättigheter.

Informera och försök engagera eleverna för problemet och föreslå sedan tillsammans en rad åtgärder som kan vidtas.

Ett mål kan vara att arbetet med mänskliga rättigheter permanentas på skolan genom en fast grupp som kan arbeta långsiktigt med dessa frågor. Kanske kan det ligga inom elevrådets organisation.

ARBETA MED PJÄSEN — ”RÖSTER UR MÖRKRET”

Teatermanuset ”Röster ur mörkret” är en pjäs som bygger på berättelserna och Kerry Kennedys intervjuer. Att arbeta med Röster ur mörkret är ett kreativt sätt att göra något konkret för att belysa mänskliga rättigheter. Det går att använda hela manuset eller valda delar. Gör en uppläsning på skolan, på den lokala teatern, tillsammans med föreningar och organisationer eller bjud in politiker att ta del av berättelserna. Kanske finns det elever på skolan som kan bidra med egna historier eller andra frågor som kan få uppmärksamhet samtidigt.

*Courage begins
with one voice.
It's that simple.*

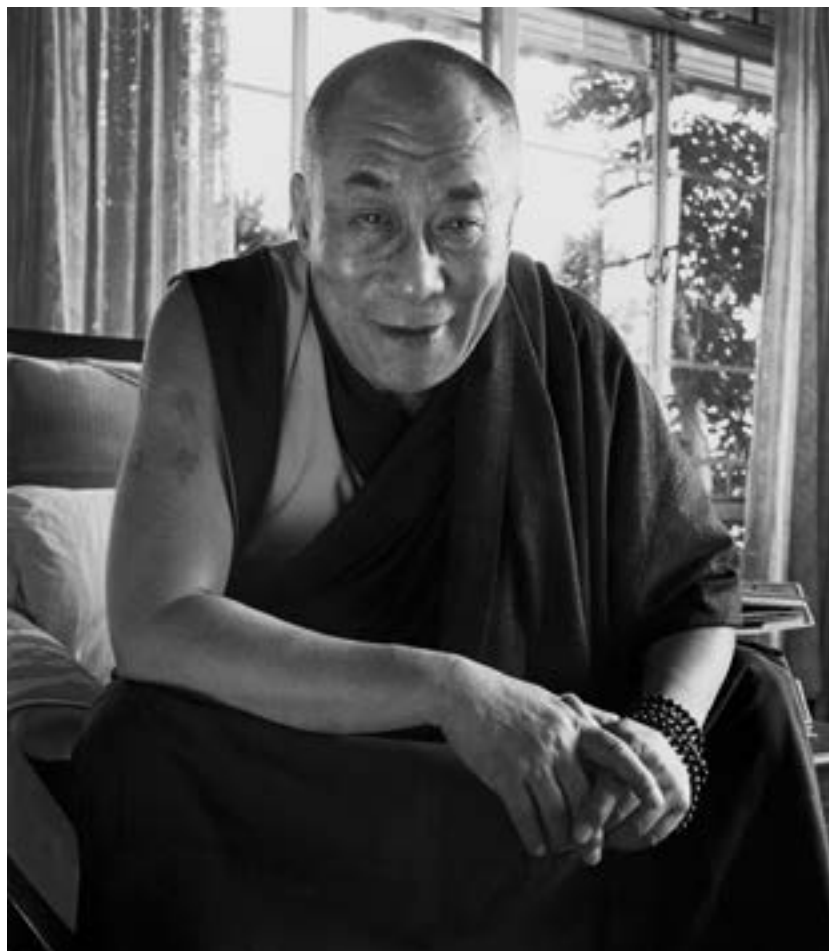
Röster ur mörkret inleds med orden ”Courage begins with one voice” eller ”Mod börjar med en röst”. Texten i sin helhet går att ladda ner på både engelska och svenska på:

www.rfkcenter.org/sweden

DALAI LAMA

KINA OCH TIBET

”OM INTE VÄRLDSSAMFUNDET
TAR SIG AN TIBETFRÅGAN
KOMMER BROTTEN MOT
MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER
ATT FORTSÄTTA.”

Dalai Lama, ©2000 Eddie Adams

KINA OCH TIBET OCH ETT BUDSKAP OM ICKE-VÅLD

Lhamo Thondup föddes 1935 som det nionde barnet i en jordbrukarfamilj i den kinesiska gränsregionen Amdo. Två år gammal erkändes han av tibetanska munkar som den fjortonde reinkarnationen av Dalai Lama, som anses vara en uppenbarelse av medkänslans bodhi-sattva. Sedan han döpts om till Tenzin Gyatso, kom han till Lhasa för att påbörja en sexton år lång utbildning i metafysiska och religiösa texter för att förbereda sig för sin roll som andlig ledare.

Den kinesiska invasionen av Tibet 1949 och dess efterdyningar medförde ett brutalt förtryck. Tusentals tibetaner avrättades i fängelser eller svält ihjäl i fångläger, och hundratals kloster, tempel och andra kulturella och historiska byggnader plundrades och förstördes. I sina försök att utrota den tibetanska kulturen och identiteten tvingade kineserna tibetanerna att klä sig som kineser, att bekänna sig till ateism, att bränna böcker och att fördöma, förnedra och döda sina äldste och lärare.

Då Dalai Lamas liv var i fara flydde han 1959 till exil i norra Indien tillsammans med 80 000 tibetaner. Han har aldrig återvänt. År 1960, 1980 samt 2008 utbröt nya vågor av förtryck som pågår än i dag. Hittills har den kinesiska regeringen utsatt över en miljon tibetaner, en femtedel av befolkningen, för mord, massakrer, tortyr eller svält.

Varifrån får tibetanerna sin styrka att fortsätta kämpa, när de möter detta förtryck? Dalai Lama inspirerar tibetanerna att ta till sig sin tro och att hålla fast vid sina drömmar. Han vill inte att de som stulit hans land och massakrerat hans folk ska betraktas som mördare och tjuvar, utan som människor som förtjänar förlåtelse och medkänsla.

Sedan 1959 har Dalai Lama fått flera utmärkelser som ett erkännande av hans livslånga budskap om fred, icke-våld, förståelse över religionsgränserna, universellt ansvar och medkänsla. Bland priserna märks Nobels fredspris 1989. Han har också skrivit ett stort antal böcker och beskriver sig själv som en enkel buddhistmunk.

OM MEDKÄNSLA

När jag besökte de nazistiska dödslägren i Auschwitz, var jag helt oförberedd på den djupa avsky jag kände vid åsynen av ugnarna där hundratuse ntals människor bränts. Den planering och den likgiltighet som ugnarna på ett så skrämmande sätt vittnade om överväldigade mig. Det här är vad som händer, tänkte jag, när samhällen förlorar kontakten med känslan. Trots lagstiftning och internationella konventioner för att förhindra sådana katastrofer, sker dessa grymheter ändå. Ta bara Stalin och hans pogromer! Ta Pol Pot, arkitekten bakom Killing Fields! Och ta Mao, en man jag en gång kände och beundrade, och det barbariska vansinne som kulturrevolutionen utgjorde! Alla tre hade en vision, ett mål med en social agenda, men ingenting kunde rättfärdiga det mänskliga lidande de gav upphov till. Så, ni förstår, allt börjar med individen, med att fråga sig själv vad ens handlingar får för följd. En etisk handling är en handling som inte orsakar någon skada. Om vi kunde öka vår känslighet för andras lidande, så skulle vi ha ännu svårare för att stå ut med att se andras smärta. I ännu högre utsträckning skulle vi försäkra oss om att vi aldrig utför en skadlig handling. På tibetanska kallar vi det *nying je*, vanligen översatt som *medkänsla*.

OM LIDANDE

Alla människor vill vara lyckliga, och utmärkande för sann lycka är fred. Men en kännande varelse upplever också lidande. Det är den känslan som får oss att höra ihop och som är grunden till empati. Som flyktingar har vi tibetaner förlorat vårt land och blivit tvingade att skiljas från våra kära. När jag hör dåliga nyheter från Tibet är min självklara reaktion en känsla av stor sorg. I slutet av sjuttioalet och början av åttiotalet kom stora skaror tibetaner till mig i Indien, och de berättade hur deras föräldrar eller syskon dödats och hur de själva torterats eller lidit. Jag grät ofta. Nu, efter att ha hört så många berättelser, är mina ögon torra. Det är som soldaten som blir rädd när han hör det första skottet, men vänjer sig vid ljudet efter många skott.

Det var mycket sorgligt när kineserna förlorade tålamodet med mig och lät det gå ut över Panchen Lama, och jag tar på mig en del av ansvaret för det som hände. Men vad skulle jag göra? När något sådant händer är det ingen idé att vara missmodig och ledsen. Känslor av hjälplös vrede förgiftar bara sinnet, de förbittrar hjärtat och försvagar viljan. Jag finner tröst i den gamle indiske mästaren Shantidevas råd: "Om det finns ett sätt att övervinna lidandet, då finns det ingen anledning till oro. Om det inte finns något sätt att övervinna lidandet, då är det ingen idé att oro sig." Vi måste sätta in det i sitt sammanhang och påminna oss om att människans naturliga strävan efter frihet, sanning och rättvisa till slut kommer att segra. Det är också värt att komma ihåg att det är när vi har det som svårast som vi växer mest i vishet och styrka. En stor tibetansk lärd man som tillbringade över tjugo år i fängelse och utsattes för en fruktansvärd behandling,

bland annat tortyr, skrev brev under fångenskapen och smugglade ut dem – och de ansågs av många innehålla den djupaste lära om kärlek och medkänsla som någonsin hörts.

OM ETIK OCH MILJÖ

Det är ingen överdrift att säga att det Tibet jag växte upp i var ett paradiset för djurlivet. Djuren jagades sällan. Enorma hjordar av *kyang* (vilda åsnor) och *drong* (vild jak) strövade över slätterna tillsammans med skimrande *gowa* (gaseller), *wa* (räv) och *tsoe* (antilop). Ädla örnar svävade högt över klostren och på kvällen hördes *wookpa* (hornugglor) ropa. På grund av jakt och fungerande livsmiljöer är djurlivet nu borta. Dessutom har Tibets skogar huggits ner av kineserna. Peking medger att det åtminstone delvis är orsaken till de katastrofala översvämningarna i västra Kina. Miljömedvetenhet måste finnas med för att vi ska förstå vilka universella dimensioner våra handlingar får. Måttfullhet är också viktig i det här sammanhanget, liksom i allt.

OM ICKE-VÅLD

Ordförande Mao sa en gång att den politiska makten kommer ur en gevärspipa. Men jag tror inte att våld kan åstadkomma något varaktigt, även om det kan nå kortsiktiga mål. Våld föder våld. Somliga kanske säger att min hängivenhet till icke-våld är lovvärd, men inte särskilt praktisk. Jag är övertygad om att det beror på att ett så starkt engagemang verkar skrämmande. Det är lätt att bli avskräckt. När man förr i tiden bara talade om fred i det egna landet, så är det nu världsfreden som står på spel – människors beroende av varandra är så uppenbart nu. Vi måste inse att icke-våld var det viktigaste kännetecknet för de politiska revolutioner som svepte över världen under åttiotalet. Jag har fört fram idén att göra Tibet – bland andra platser – till en fredszon. Länder som Indien och Kina som varit i krig länge skulle ha enorm glädje av ett demilitarisera och spara en betydande del av sina inkomster som nu slösas bort på att hålla gränstrupper.

På det personliga planet kan jag se hur våld skadar goda syften. Jag tycker till exempel att det är problematiskt att använda hungerstrejker för att protestera. Första gången jag besökte tibetanska hungerstrejkande, i slutet på 80-talet i New Delhi, hade de varit utan mat i två veckor, deras fysiska tillstånd var ännu inte så dåligt. De bad mig att inte hindra dem. Eftersom de hungerstrejkade för den tibetanska frågan, som också är mitt ansvar, ville jag visa dem alternativ till att hungerstrejka. Men sorgligt nog fanns det inga alternativ. Slutligen ingrep indisk polis och förde de strejkande till sjukhus. Jag var oerhört lättad även om de strejkande handlade med mod och beslutsamhet, vilket i högsta grad var lovvärd. Lyckligtvis behövde de inte dö – inte för att de ändrat sig, utan för att den indiska regeringen tvingade dem att leva. De strejkande såg inte självuppoftningen som en form av våld, men det gjorde jag. Även om de förstod att vi kämpade för rättvisa, borde de inte ha sett det som rimligt att de skulle dö för att fienden inte accepterade deras agerande. Detta är en mycket viktig distinktion.

OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Kränkningar av mänskliga rättigheter är symtom på den större frågan om Tibet, och om inte världssamfundet tar sig an Tibet-frågan kommer brotten mot mänskliga rättigheter att fortsätta.

Under tiden lider tibetanerna, kineserna känner sig besvärade och den allmänna ilskan ökar. De kinesiska myndigheterna är angelägna om enighet och stabilitet, men deras sätt att hantera Tibet skapar instabilitet och splittring. Det är en motsägelse och fungerar inte.

OM LIVETS VÄRDE

Jag inser att det finns ett syfte med att vara Dalai Lama. Om livet blir meningsfullt och till nytta för andra, då är livets syfte uppfyllt. Jag har ett enormt ansvar och en omöjlig uppgift. Men så länge jag är uppriktigt motiverad att fortsätta arbeta, blir jag nästan immun mot de enorma svårigheterna. Det jag kan göra, det gör jag, även om det övergår min förmåga. Naturligtvis känner jag att jag skulle göra mer nytta om jag inte vore inblandad i statsförvaltningen. Yngre, utbildade människor borde ägna sig åt det, medan min återstående tid och energi borde inriktas på att främja människovärdet. Ytterst är detta det viktigaste. När människovärdet inte respekteras av de som regerar eller ägnar sig åt ekonomisk verksamhet, då ökar problem som kriminalitet och korruption. Den kommunistiska ideologin misslyckas totalt med att främja människovärdet, och korruptionen är därför utbredd. Den buddhistiska kulturen kan bidra till att öka självdisciplinen och därmed automatiskt minska korruptionen. Så fort vi kan återvända till Tibet med en viss grad av frihet, kommer jag att lämna över alla mina världsliga åtaganden. Då kommer jag i resten av mitt liv att fokusera på att stärka människovärdet och skapa harmoni mellan olika religiösa traditioner. Jag kommer att fortsätta att undervisa om buddhismen för den buddhistiska världen.

OM MÅL OCH FÖRGÄNGLIGHET

Det finns ingen inneboende motsättning mellan att vara politisk ledare och moralisk ledare, så länge man har en politik eller målsättning som drivs av uppriktig motivation och eftersträvar rätt mål. Riktiga mål betyder att man arbetar för andras bästa, inte för sitt eget namn, sin egen berömmelse eller makt.

Om femtio år kommer jag, Tenzin Gyatso, inte att vara mer än ett minne. Tidens gång kan inte hejdas. De kinesiska myndigheterna och det tibetanska folket vill väldigt gärna att jag fortsätter mitt arbete, men min tid som återstår för aktivt arbete är kort. Mina läkare säger att min livslängd, beräknad på min puls, är hundratre år. Under denna tid och fram till min sista dag, vill jag för allas bästa upprätthålla nära relationer med dem som var Tibets vänner under vår mörkaste period. Det var inte för pengar de var våra vänner och definitivt inte för makt (eftersom det kan ha medfört större svårigheter att hantera Kina), utan av mänsklig medkänsla och omtänksamhet. För mig är dessa vänskapsband mycket värdefulla. Här, en kort bön som inspirerat mig i min strävan att hjälpa andra:

*Må jag alltid, både nu och för evigt, vara
En beskyddare för de skyddslösa
En vägledare för de vilsekomna
Ett skepp för dem som måste korsa hav
En bro för dem som måste korsa floder
En fristad för dem som är i fara
En lampa för dem utan ljus
En plats med mattor för dem som saknar tak
över huvudet
Och en tjänare till alla behövande.*

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 18: Tros- och religionsfrihet

Artikel 19: Åsikts- och informationsfrihet

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNING

- Vad händer när du inte har rätt att uttrycka din religion eller din tro?

INNEHÅLLSMÅL

Efter att ha arbetat med övningarna ska eleven

- känna till grunderna till konflikten mellan Kina och Tibet
- förstå betydelsen av yttrandefrihet, religiös frihet och artikel 18 och 19 i de mänskliga rättigheterna
- kunna förklara Dalai Lamas budskap om icke-våld och utforska sina egna tankar om Dalai Lamas budskap om tolerans och icke-våld som en lösning på konflikter

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Religionsfrihet
- Yttrandefrihet
- Tibet
- Kina
- Icke-våld
- Buddhism
- Medkänsla
- Intolerans

OM KONFLIKTEN MELLAN TIBET OCH KINA

Folkmord och mänskliga rättigheter

Sedan 1950 har uppskattningsvis 1,2 miljoner tibetaner dödats av kineserna. Kina har skrivit på ett antal FN-konventioner, inklusive den mot tortyr och den mot rasdiskriminering, men fortsätter att bryta mot dessa i Kina och Tibet.

Utbildning

Kinesiska har ersatt tibetanska som det offentliga språket i skolan. Unga tibetaner omskolas om sin kulturella historia. Uppgifter om det självständiga Tibet utelämnas.

Brist på religionsfrihet

Enligt Folkrepubliken Kinas konstitution från 1982 råder religionsfrihet, men Kina försöker begränsa antalet munkar och nunnor och vanhedrar Dalai Lamas religiösa auktoritet. Det barn som erkändes av Dalai Lama som Panchen Lamas reinkarnation fördes bort och kineserna valde i stället ut sin egen kandidat.

Exploatering av naturresurser

Kinas dominerande intresse i Tibet är inte längre ideologiskt utan grundar sig på att utvinna områdets naturresurser. Gruvdrift och mineralutvinning är den största ekonomiska aktiviteten i både Ü-Tsang och Amdo. Minst hälften av Tibets naturliga skog har försvunnit sedan den kinesiska invasionen.

Kinesisk inflyttning

Långvarig kinesisk bosättning i Tibet har medvetet uppmuntrats, med resultatet att tibetanerna nu utgör en minoritet i många områden. Oberoende forskning beräknar antalet kineser till 5–5,5 miljoner, mot 4,5 miljoner tibetaner. I Kham och Amdo är den kinesiska befolkningen mångdubbelt större än den tibetanska. Kinesiska handelsmän gynnas av lägre skatter och av att kineser har ledande positioner i administrationen.

Källa: Free Tibet Campaign

ELEVAKTIVITETER

RELIGIONSFRIHET, VARFÖR DÅ?

— DISKUTERA BEGREPPET

Korta fakta om religionsfriheten i Sverige

Fram till 1860 var alla svenskar tvungna att bekänna sig till den evangelisk-lutherska kyrkan. Därefter öppnades det sakta upp för andra religiösa samfund i Sverige. Men det var först 1951 som vi fick villkorlös religionsfrihet i Sverige: då blev det möjligt att gå ur Svenska kyrkan utan att behöva tillhöra något annat samfund. I dag är religionsfriheten inskriven i Sveriges grundlag; man får fritt utöva sin religion och det är olagligt att tvinga någon att vara med i ett religiöst samfund.

Frågor att diskutera i mindre grupper

Avsluta gärna med att varje grupp sammanfattar diskussionen och vilka frågor som väckte mest åsikter.

Är det viktigt att försvara religionsfriheten och i så fall varför?

Är det viktigare för troende än för icke troende? Vilka argument kan en icke troende använda för att försvara religionsfrihet?

Finns det människor i Sverige som, trots religionsfriheten, har svårt att utöva sin religion?

Tänk om Sverige införde en lag som bara accepterade vissa religiösa samfund. Hur skulle det kännas? Hur skulle det påverka andra rättigheter i samhället? Skulle en sådan lag kunna stiftas och hur skulle det i så fall gå till?

På vilket sätt kan yttrandefriheten och religionsfriheten komma i konflikt med varandra? Kan man säga och uttrycka vad man vill om religiösa personer eller samfund? Ge exempel på händelser där dessa två rättigheter har stått mot varandra.

VAD HANDLAR DET OM? – TRE SÄTT ATT ANALYSERA KONFLIKTEN

Utgå från biografin över Dalai Lama och texten om konflikten mellan Tibet och Kina på föregående uppslag. Använd analysmodellen på sida 9 för att beskriva och förtydliga de olika rollerna i konflikten.

OFFER—FÖRÖVARE—ÅSKÅDARE—FÖRSVARARE

BROTET Vilka brott mot de mänskliga rättigheterna finns i texten? Beskriv brotten så tydligt som möjligt.

OFFER Vilka är offer i den här konflikten? Ge exempel på hur de har drabbats. På vilket sätt har de förvägrats sina rättigheter?

FÖRÖVARE Beskriv förövaren. Vilka orsaker kan finnas bakom handlandet?

ÅSKÅDARE Varför finns det så många som väljer att inte agera i den här konflikten? Vilka argument kan en passiv åskådare ha för att inte agera eller engagera sig i den här konflikten?

FÖRSVARARE Ge exempel på aktiva försvarare. Vad gör de? Vilka metoder använder Dalai Lama i sin kamp? Ta reda på andra försvarare och vilka metoder de använder. Varför är Dalai Lama så noga med att lyfta fram budskapet om icke-våld så tydligt? Vad kan man göra för att bli en försvarare? Vad skulle du kunna göra för att bli en försvarare?

Tre sätt att arbeta med analysen:

- 1 Gör en enkel analys. Arbeta individuellt eller i mindre grupper med frågorna. Besvara frågorna och diskutera konflikten i respektive grupp. Avsluta med att peka på de frågor som väckt mest engagemang i konflikten Tibet–Kina.
- 2 Analys med källkritik. Gör ett fördjupande arbete och hitta egna källor för att få mer information om ståndpunkterna i konflikten i Tibet. Sök efter källor som visar argument från båda sidorna. (Googla på: Chinadaily Tibet och Free Tibet eller tibet.se).
Ge exempel på olika argument och ståndpunkter i frågan. Använd gärna citat som visar de olika ståndpunkterna. Avsluta genom att resonera om källornas trovärdighet och problem som finns för att få en objektiv bild av konflikten.
- 3 Analys med kreativ presentation. Arbeta med frågorna till de olika rollerna med hjälp av texterna i häftet. Förbered och genomför en kreativ presentation av arbetet i form av en powerpoint eller ett enkelt rollspel. Utgå från de olika rollerna i modellen och utnyttja det som behövs för att visa konfliktens kärna eller belysa den ur olika synvinklar.

DALAI LAMAS BUDSKAP – ARBETA MED CITAT

Läs intervjun med Dalai Lama. Han beskriver bland annat sin syn på medkänsla, lidande och livets värde. Finns det något i det han säger som väcker intresse? Finns det något i hans budskap som du tycker är viktigt att lyfta fram?

- 1 Utgå från texten om Dalai Lama och välj ut några korta citat som du håller med om och som du tycker är bra. Här bredvid ser du några citat du kan välja bland om du inte hittar egna i texten.
- 2 Välj hur du vill arbeta vidare med citatet. Här är några exempel.

Skriv

Skriv citatet som en rubrik på en insändare eller en argumenterande text. Formulera sedan dina tankar kring citatet och hur det kopplas till något i din vardag.

Gör en kampanj

Utgå från citatet som en rubrik för att sprida information på skolan om Dalai Lama och konflikten i Tibet. Sammanfatta fakta och ge exempel på hur man kan engagera sig i frågan.

Skapa en bild

Gör en tolkning av budskapet i citatet genom att koppla ihop det med ett foto eller en illustration. Sök på internet efter bilder, ta ett eget foto eller gör en illustration som passar till citatet.

Urval av citat

Det är också värt att komma ihåg att det är när vi har det som svårast som vi växer mest i vishet och styrka.

En etisk handling är en handling som inte orsakar någon skada. Och om vi kunde öka vår känslighet för andras lidande, så skulle vi ha ännu svårare att stå ut med att se andras smärta, och vi skulle försäkra oss ännu mer om att vi aldrig utför en skadlig handling.

Känslor av hjälplös vrede förgiftar bara sinnet, de förbittrar hjärtat och försvagar viljan.

Somliga kanske säger att min hängivenhet till icke-våld är lovvärd, men inte särskilt praktisk. Jag är övertygad om att man säger så för att ett så starkt engagemang verkar skrämmande. Det är lätt att bli avskräckt.

De kinesiska myndigheterna är angelägna om enighet och stabilitet, men deras sätt att hantera Tibet skapar instabilitet och splittring.

Om ens liv blir meningsfullt och till nytta för andra, då är livets syfte uppfyllt.

När människovärdet inte respekteras av dem som regerar eller ägnar sig åt ekonomisk verksamhet, då ökar alla möjliga problem som kriminalitet och korruption.

Att sträva efter riktiga mål betyder inte att man arbetar för sitt eget namn, egen berömmelse eller makt, utan att man arbetar för andras bästa.

EGNA ERFARENHETER AV ICKE-VÅLD

Dalai Lama talar ofta om medkänsla, tolerans och betydelsen av att använda icke-våld som ett sätt att möta konflikter. Är icke-våld alltid ett bra sätt att lösa konflikter?

Har du själv varit frestad att lösa en personlig konflikt med någon form av våld? Kanske har du egna erfarenheter eller känner till situationer som urartat till våld och bråk.

Hur skulle de konflikterna ha kunnat hanteras på ett icke-våldsamt sätt? Ge konkreta förslag. Vad kan du göra för att påverka andra att bli bättre på att använda icke-våldsamma metoder?

Ta reda på mer om konflikten mellan Tibet och Kina. Sök i flera olika källor.

Kartlägg vilka organisationer som arbetar med frågan. Hur ser de på konflikten? Vad har de för olika aktiviteter för att förbättra situationen? Vad kan du göra för att engagera dig mer i Tibetfrågan?

Svenska Tibetkommittén

En partipolitisk och religiöst obunden förening som arbetar för att stödja tibetanernas strävan att på fredlig väg skapa förutsättningar för att utöva sin lagliga rätt till självbestämmande i Tibet, verka för att tibetanernas mänskliga rättigheter respekteras, uppmana politiker och andra makthavare att engagera sig för Tibetfrågans lösning och förmedla information om Tibet.

www.tibet.se

Svensk-Tibetanska Skol- och Kulturföreningen

En politiskt och religiöst obunden förening vars syfte är att skapa ett kulturellt band mellan Sverige och Tibet.

www.tibet-school.org/sv

Samtal med Dalai Lama

Våren 2011 besökte Dalai Lama Sverige. Här möter Mark Levensdal Dalai Lama i ett samtal om lycka, tolerans och harmoni, samtalet sker på engelska:

www.urplay.se/163819

Central Tibetan Administration (engelska)

Den officiella hemsidan för den tibetanska exilregeringen. Här finns information om situationen i Tibet samt aktuella händelser.

www.tibet.net

Tibetonline.tv (engelska)

Filmklipp, bilder och information om Dalai Lama och aktuella händelser i Tibet.

www.tibetonline.tv

Dalai Lamas hemsida (engelska)

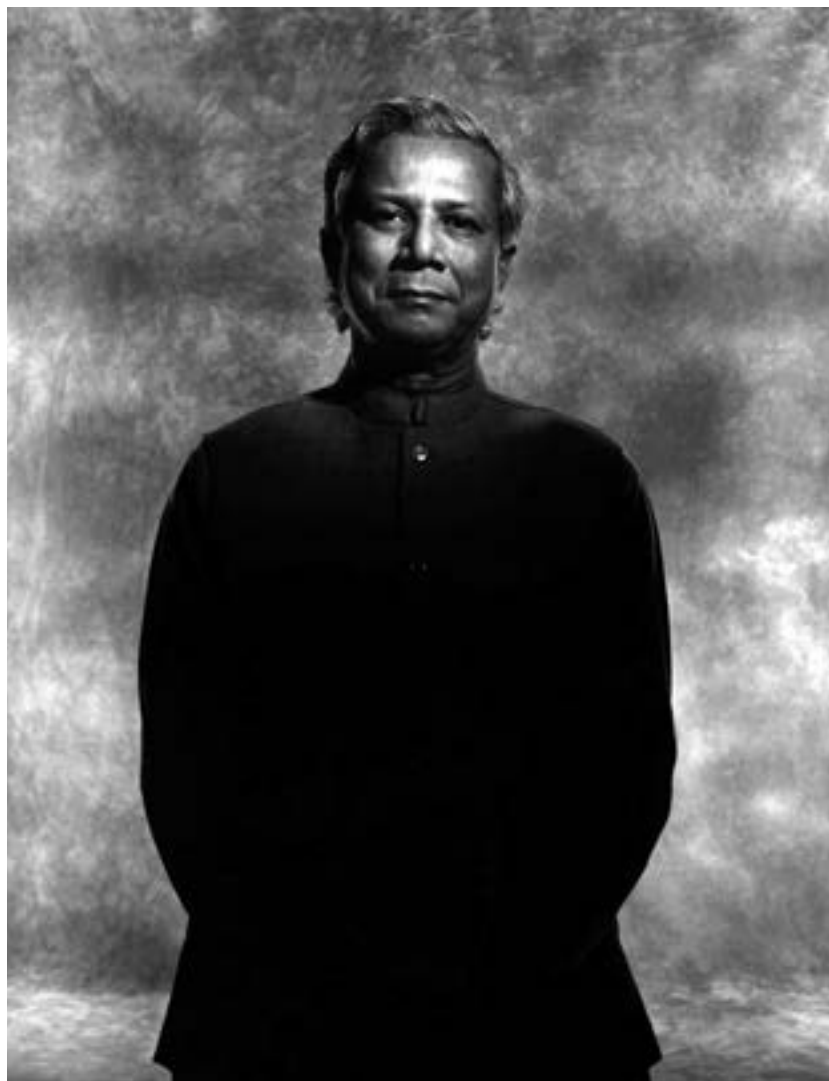
Dalai Lamas personliga hemsida med en mängd information om Dalai Lama, buddhism och situationen i Tibet.

dalailama.com

MUHAMMAD YUNUS

BANGLADESH

”OCH HON KÄMPAR FÖR ATT BETALA DET DÅR FÖRSTA LÅNET, MEN DÅ VÄNTAR DEN ANDRA AVBETALNINGEN VECKAN DÄRPÅ. OCH NÄR HON HAR BETALAT ALLT, KAN HON SÄGA: 'JAG KLARADE DET!' DET ÄR INTE BARA EN PENNINGTRANSAKTION SOM HAR ÄGT RUM, DET ÄR INGET MINDRE ÄN EN FÖRÄNDRING AV EN MÄNNISKA.”

Muhammad Yunus. © 2000 Eddie Adams

KAMPEN MOT FATTIGDOM

Muhammad Yunus, grundaren av Grameen Bank — världens största och mest framgångsrika institution för mikrolån — föddes på en av jordens fattigaste platser i Bangladesh (som då tillhörde Pakistan). Som professor i ekonomi slogs Yunus av skillnaden mellan den ekonomiska teori som universiteten lärde ut och den förfärliga fattigdomen som fanns runt omkring honom. Han började experimentera med små säkerhetsfria lån till fattiga kvinnor och jordlösa bönder på landsbygden, då han insåg att de fattiga förblev fattiga för att de inte hade tillgång till kapital, ingen säkerhet för lån och lånebehov som var så blygsamma att det inte lönade sig för stora banker att befatta sig med dem. 1983 grundade han Grameen Bank, vars regler är strikta och tuffa. Klienten hittar fyra vänner att låna ihop med. Om någon av de fem försummar att betala tillbaka måste alla ställa upp med gemensamma åtaganden och gemensamt stöd. De första lånen är så små som tio dollar och måste betalas tillbaka med 20 procents ränta. Nästan tjugo år senare blomstrar denna revolutionerande bank med över 1 000 filialer som servar 35 000 byar och 2 miljoner kunder, varav 94 procent är kvinnor. 98 procent av Grameens låntagare betalar tillbaka sina lån, en återbetalningsgrad som vida överstiger de rikas och mäktigas. Men ännu viktigare är att kunderna förändrar sina liv: från maktlöshet och beroende till självförsörjande, oberoende och politiskt medvetna. Den verkliga förändringen kommer nästa generation till del: en generation

som får bättre mat, utbildning och läkemedel och med en tillfredsställelse över att kunna ta kontroll över sitt liv — allt tack vare Yunus vision, kreativitet och tilltro. Yunus har bland annat erhållit Nobels fredspris 2006 och U.S. Presidential Medal of Freedom 2009 — (amerikanska presidenters frihetsmedalj). Tillsammans med Nelson Mandela och Desmond Tutu samt en utvald skara framstående statsmän, människorättsledare och officiella personer är Yunus medlem i den grupp som kallar sig "Global Elders".

När jag startade Grameenprogrammet för att ge fattiga människor tillgång till lån mötte jag två stora hinder. För det första var affärsbankerna institutionellt fördomsfulla mot kvinnor. För det andra hade de fullständigt blockerat lån till fattiga genom att kräva något ingen fattig människa har: säkerhet.

KVINNORNA SÅG EN VÄG UT UR FATTIGDOMEN

Efter att ha klarat av det andra hindret gav jag mig på det första. Jag ville att hälften av låntagarna i mitt program skulle vara kvinnor, vilket var en utmaning. För det första ville kvinnor ogärna ta emot lån. De sa: "Nej, nej, jag har aldrig i mitt liv rört pengar. Du måste gå till min man. Han förstår sig på pengar. Ge pengarna till honom." Jag försökte förklara att ett lån kommer hela familjen till godo. Ju mer jag närmade mig kvinnorna, desto mer sprang de sin väg. Mina kolleger och jag arbetade hårt för att få kvinnornas förtroende, så att de skulle acceptera att ta emot lån från män. Det tog tid, så vi slog av på takten för att få med fler kvinnor.

Sex år senare – stolta över att hälften av våra lån gick till kvinnor – började vi se något helt fantastiskt. Pengar som gick till familjer via kvinnorna var till mycket större nytta för familjerna än samma summa pengar som gick till män. Till skillnad från männen var kvinnorna mycket försiktigare och såg omedelbart till att nyttan kom barnen till del. De hade lärt sig hushålla med små resurser. Kvinnorna såg längre: de såg en väg ut ur fattigdomen och var disciplinerade nog att fullfölja sina planer. Kanske är det för att kvinnor lider mer av fattigdom än män som gör dem mer motiverade.

Männen, å andra sidan, var hopplösa med pengar. De ville få glädje av dem med detsamma, inte vänta till i morgon. Kvinnorna byggde alltid upp något för framtiden, för sig själva, sina barn och familjen. Vi såg många sådana skillnader mellan män och kvinnor.

Vi beslöt att koncentrera oss på kvinnorna, eftersom vi fick ut så mycket mer av dem för samma summa pengar. Jag hittade på sätt att sporra dem som skötte våra lån, eftersom det var så mycket svårare att övertyga kvinnor att låna pengar. I dag går 94 procent av våra lån till kvinnor.

Det har fungerat på många sätt som vi aldrig förutsåg. Till exempel beslöt kvinnliga låntagare att binda sig till en serie löften, som de kallade de "sexton besluten", vilket innebär att de förbinder sig att förbättra låntagarnas och deras familjers välfärd långt utöver det lånen kan åstadkomma. De kom överens om att skicka barnen till skolan, de bestämde sig för att vara disciplinerade, att hålla ihop, att vara modiga och att arbeta hårt. De kom överens om att ha små familjer, att låta barnen gå i skolan och plantera så många frön som möjligt och till och med att äta grönsaker. Det är några av de beslut som kvinnorna, inte banken,

fattade. Dessa målsättningar hade stor betydelse för deras liv. När man lyssnar på kvinnorna inser man vilken insats de gör.

Ett typiskt första lån uppgår till omkring 35 dollar. Natten innan en kvinna ska ta emot pengarna från banken har hon ofta svårt att besluta sig för om hon verkligen är redo. Hon är rädd att något hemskt ska hända henne. Till slut kommer hennes vänner på morgonen och gör allt för att övertala henne: "Nu genomför vi det här. Om du inte går kan inte vi göra det. Vi kan inte alltid oroa oss. Det var inte lätt att komma så här långt. Nu går vi." Till slut går hon till banken.

När hon håller pengarna i handen verkar summan enorm. Det är som att hålla i det hopp och den skatt hon alltid drömt om. Hon darrar, tårarna rinner utmed kinderna och hon kan inte tro att vi anförtror henne en så stor summa. Hon lovar att betala tillbaka pengarna, för pengarna är en symbol för det förtroende vi lagt i hennes händer, och hon vill inte svika det.

Sedan kämpar hon för att betala tillbaka det första lånet, den första avbetalningen som ska betalas följande vecka och den andra avbetalningen som ska betalas nästföljande vecka. Detta pågår i femtio veckor, och för var gång hon betalar in ännu en avbetalning känner hon sig modigare! När hon avslutat sin femtionde avbetalning, den sista, och därmed har betalat hela sitt lån, kan hon säga: "Jag klarade det!" Hon vill fira. Det är inte bara en penningtransaktion som har ägt rum, det är inget mindre än en förändring av en människa. När allt började darrade hon av rädsla och visste varken ut eller in. Hon tyckte inte hon var någon och knappt existerade. Nu är hon en kvinna som är någon. Nu kan hon resa sig och utmana nästan hela världen och ropa: "Jag kan göra det, jag kan klara det själv." Det här handlar om en process som gör att en människa förändras, finner sig själv och får självförtroende genom att bevisa att hon kan ta hand om sig själv.

GRAMEENFAMILJER ÄR FRISKARE ÄN ANDRA

Om man bara ser Grameens låneprogram har man missat att Grameen också bidrar till en stor förändringsprocess. Vi fann att ett rekordstort antal av Grameenbarnen går i skolan eftersom deras mödrar verkligen tar löftet på allvar. Många av dessa unga pojkar och flickor fortsätter på college, universitet, läkarutbildning och så vidare. Programmet har varit så framgångsrikt att vi nu ser framför oss en stor våg av studenter som behöver lån. Därför har vi nyligen tagit fram ännu en låneprodukt för att finansiera högre utbildning i yrkesskolor för alla Grameenbarn. Nu behöver de inte oroa sig för om deras föräldrar ska klara av att betala deras utbildning även om avgiften är hög.

En nyligen gjord undersökning i Bangladesh visade att barn i Grameenfamiljer är friskare än barn som inte hör till Grameen. Tidskriften *Scientific American* gjorde en undersökning av befolkningstillväxten i Bangladesh som visade att det genomsnittliga antalet barn per familj för tjugo år sedan var sju, men har minskat till tre. Vad har hänt och varför? Undersökningen gav upphov till en kontrovers eftersom den hävdade att förändringen beror på vårt program. I takt med att kvinnor får mera makt börjar de se sig själva och vad de kan åstadkomma. De gör ekonomiska framsteg, fattar beslut om sina egna liv och bestämmer hur många barn de vill ha. Detta utgör en viktig del av ekvationen. Vid toppmötet om befolkningsfrågan i Kairo talade man om Grameenmodellen, eftersom kvinnorna i vårt

program praktiserar familjeplanering i dubbelt så hög utsträckning som genomsnittet i landet. Det här är inte ett program för barnbegränsning, men det är en positiv bieffekt.

DET HÖGSTA VALDELTAGANDET NÅGONSIN

Det finns andra bieffekter. För sju år sedan började vi uppmuntra låntagare att delta i den politiska processen genom att rösta. I början var reaktionen negativ. De sa: "Alla kandidater är djävlar, så varför skulle vi rösta på dem?" Det var väldigt deprimerande att folk såg på valprocessen på det viset.

Vi svarade: "Okej, visst, de är djävlar, men om ni inte går och röstar blir den värste djävulen vald. Samla till möten och diskutera vem som är den värste och vad som kan hända om han väljs. Och om ni tycker att det är en skrämmande framtidsutsikt, så har ni möjlighet att välja den minst onde." Folk blev genast entusiastiska och valdeltagandet i det första valet var nästan 100 procent.

Det var väl organiserat. Alla Grameenfamiljerna samlades på valdagens morgon och gick tillsammans till vallokalen, så att politikerna skulle lägga märke till hur många de var och ta dem på allvar. I det följande valet röstade Grameenfamiljerna själva och tog med sina vänner och grannar, särskilt kvinnorna, för att rösta.

Resultatet blev att deltagandet i valet i Bangladesh 1996 var 73 procent, det högsta någonsin. Och det som chockerade alla var att det i stort sett var fler kvinnor än män som röstade. Faktum är att kvinnorna väntade i timmar. När myndigheterna förberedde röstningen förväntade man sig att bara hälften så många skulle komma.

Resultatet förändrade det politiska landskapet. I det tidigare parlamentet hade fundamentalisternas religiösa parti sjutton platser. I 1996 års val minskade deras antal till tre, eftersom kvinnorna inte tyckte att det fundamentalistiska partiets program var intressant. Det var verkligen uppmuntrande.

Sedan blev vi överraskade när vi såg att många Grameen-medlemmar själva blev valda i lokalvalet. Jag åkte runt och pratade och frågade varför de bestämt sig för att ställa upp. De sa: "Du sa att vi skulle välja den som var minst ond av djävlar, och det försökte vi, men det kändes så hemskt att vi tröttnade och började titta på varandra och undrade: 'Varför letar vi efter den minst onde, när vi har bra människor här? Varför ställer vi inte upp själva?'" Det startade en snöbollseffekt, som slutade med att fler än 4 000 Grameen-medlemmar valdes till lokala förtroendeposter. Det är fantastiskt. De pratar på ett helt annat sätt. Jag har aldrig hört kvinnor i Bangladesh prata på det viset. De utmanar regeringen. De säger: "Regeringen kan inte tala om för oss hur vi ska rösta. Vi har gett löften till våra väljare." Det är sådant som händer. Samhället förändras, hälsovården, det politiska engagemanget, relationen mellan mor och barn och mellan man och hustru.

Nu kan man agera öppet, utträtta något, upptäcka sin egen talang och förmåga och se på världen på ett helt annat sätt än tidigare. Grameen gör det möjligt för människor att göra det de själva vill. Våra kunder befinner sig i en affärsrelation, som har stor betydelse för deras liv.

"UTAN PENGAR KAN VI INTE GÖRA NÅGONTING"

Naturligtvis finns det motstånd. Det första motståndet kom från männen som kände sig förorättade, förnedrade och hotade av att deras hustrur fick lån och inte de. Spänningen inom familjen ledde ibland till våld mot kvinnorna. Så vi gjorde uppehåll

och kom sedan på en idé. Vi träffade männen och förklarade programmet på ett sätt som fick dem att inse att det skulle vara bra för hela familjen. Vi var noga med att träffa männen och hustrurna tillsammans så att alla förstod vad de kunde vänta sig. Det minskade en stor del av männens initiala motstånd.

Män i grannskapet satte sig också till motvärn och dolde att de kände sig hotade av kvinnornas större makt genom att använda sig av religionen. Vi undersökte mycket noggrant om vårt program var antireligiöst på något sätt. Men de gömde sig bakom religionen i stället för att erkänna att de kände sig förbigångna. Det var det manliga egot som talade i religiösa termer.

Vårt bästa motargument var att ge det tid. Det blev snart uppenbart att våra låntagare fortsatte att fullgöra sina religiösa plikter samtidigt som de tjänade pengar och fick självförtroende. Kvinnorna började konfrontera de religiösa. De sa: "Tycker ni att det är en dålig idé att vi tar emot pengar från Grameen Bank? Okej, då ska vi inte ta emot mer – om ni ger oss pengarna. Vi bryr oss inte om vem som ger oss pengar, men utan kan vi inte göra någonting." Naturligtvis sa de religiösa företrädarna: "Nej, nej, vi kan inte ge er pengar." Så var det inte mer med det.

Vi fick också kritik från professionella som arbetade med utveckling. De insisterade på att lån till kvinnor som saknar kunskap eller färdigheter inte medför någon strukturell förändring i landet eller i byarna och därför inte innebär någon verklig utveckling. De sa att utveckling kräver lån på flera miljoner dollar. Vi hade inte väntat oss motstånd från utvecklingshället, men det var det som inträffade, och det blev kontroversiellt. För det vi gör står inte i några böcker. De kan inte placera oss, vare sig till höger eller vänster, som konservativa eller liberala. Vi talar om fri marknad, men samtidigt är vi för de fattiga. De är fullständigt förvirrade.

ENVISHET KRÄVS FÖR ATT MAN SKA LYCKAS

Om du lever i den akademiska världen, så vandrar du kanske runt i din abstrakta värld och bestämmer dig för att mikrolånsprogram är något idiotiskt eftersom de inte passar in i dina teorier. Men jag arbetar med riktiga människor i den riktiga världen. Varje gång akademiker eller professionella hjälparbetare kommer med sådana påståenden blir jag arg och återvänder till arbetet och mina låntagare – där vet jag vem som har rätt.

Det största leendet möter jag hos en kvinna som just förändrat sin tillvaro. Spänningen hon upplevt tillsammans med sina barn när de flyttat upp från en klass till en annan är så rörande, så verklig, att man glömmer vad debatten handlade om där inne i balsalen med alla internationella experter som talade om att det här inte var värt någonting. Det är så jag får styrka från människor.

Grameen Bank finns över hela Bangladesh, med 2,4 miljoner familjer. Också i svåra tider, som under de hemska översvämningarna, är folk beredda att betala och vi har verkligen bra lån. Det visar människors grundläggande förmåga att göra något de tror på, oberoende av vad andra säger. Folk frågar vad skälet till vår framgång är, till att vi kunnat göra det här när alla sa att det inte gick. Jag upprepar alltid att jag var envis. När ni frågar om det krävdes mod skulle jag i stället säga att det krävdes envishet. Vad man än ger för vacker förklaring, så är det vad som krävs för att man ska lyckas.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 23: Rätt att fritt välja arbete och att ansluta sig till fackföreningar

Artikel 25: Rätt till tillräcklig levnadsstandard

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vad innebär det att leva i fattigdom?
- Vilka är fattigdomens långsiktiga konsekvenser?
- Hur kan vi utrota fattigdomen?

INNEHÅLLSMÅL

Efter att ha arbetat med övningarna ska eleven

- ge en bild av vad fattigdom är och dess långsiktiga konsekvenser
- identifiera de faktorer som leder till och befäster fattigdom
- förstå problematiken om de kriterier banker har för lån av pengar

- förstå innebörden i och syftet med Muhammad Yunus mikrolån
- kunna analysera mikrolånens fördelar såväl som dessa nackdelar och utmaningar

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Ekonomiska system
- Empati
- Val
- Behov och önskemål
- Produktionsfaktorer
- Rättvisa
- Beslutsfattande
- Normer
- Medborgerliga rättigheter

ELEVAKTIVITETER

FATTIGDOM – DISKUTERA BEGREPPET

Vad är fattigdom?

- 1 Låt eleverna diskutera och undersöka följande frågor som en introduktion till temat om fattigdom.
  - Vad innebär det att vara fattig? Fundera och skriv ner olika kännetecken för fattigdom.
- 2 Diskutera följande frågor i mindre grupper. Avsluta med en uppföljning i helklass:
  - Vad innebär det att leva i fattigdom? Presentera vad ni kom fram till ovan.
  - Känner du någon som är fattig?
  - Är det skamligt att vara fattig och i så fall varför?
  - Om du vore fattig, skulle du då gå ut öppet med det?
  - Är det skamligare att vara fattig i ett rikt land?
  - Hur ser fattigdomen ut i Sverige?
  - Vilka effekter får fattigdom på kort och lång sikt?
  - Hur kan fattigdom bekämpas?
- 3 Sammanfatta elevernas diskussion kring vad fattigdom är samt hur den kan bekämpas. Anteckna resultatet på tavlan eller på ett blädderblock.
- 4 En av de centrala delarna av fattigdomen är ju brist på pengar. Diskutera i klassen hur fattiga kan få tillgång till pengar för att förbättra sina liv.

Orsaker till fattigdom

Diskutera följande frågor, låt eleven först ta ställning enskilt. Diskutera sedan i klassen, saml argumenten för de olika ståndpunkterna.

- a) Vem har det största ansvaret för att människor är fattiga?
  - Personen som är fattig.
  - Personens familj, släkt.
  - Företag i den fattigas närhet.
  - Banker som tjänar på att låna ut pengar.
  - Samhället, kommunen där den fattiga befinner sig.
  - Staten, de politiker som styr landet.
- b) Vem har störst möjlighet att förändra en fattig människas liv eller förhindra att människor blir fattiga?
  - Personen som är fattig.
  - Personens familj, släkt.
  - Företag i den fattiges närhet.
  - Banker som tjänar på att låna ut pengar.
  - Samhället, kommunen där den fattige befinner sig.
  - Staten, de politiker som styr landet.

FÅR JAG LÅNA PENGAR? – ROLLSPELSÖVNING

Dela in eleverna i smågrupper med 4–6 i varje grupp. Grupperna ska representera en grupp bankchefer som ansvarar för att bedöma låneansökningar och bevilja lån.

Gör så här

- 1 Tre personer har sökt lån från er bank. Personerna presenteras på nästa sida. Frågan är om ni ska bevilja lånet eller inte. Bedömningen gör ni med hjälp av de tre K-faktorerna på nästa sida.
- 2 Börja med att alla i gruppen individuellt bestämmer sig och presenterar sitt beslut.

Diskutera sedan i gruppen och kom fram till ett gemensamt beslut om vilka som beviljas lån och vilka som nekas. Både det individuella och det gemensamma beslutet måste motiveras.

- 3 Grupperna redogör för klassen för sitt beslut och motiven bakom beslutet.
- 4 Fanns det olika åsikter i grupperna, och, i så fall, hur gick diskussionerna och hur fattades beslutet?
- 5 Diskutera följande frågor, och följ sedan upp dem i helklass:
  - Vilka kan konsekvenserna bli för dem som inte fick lånet?
  - Hur hade deras liv kunnat påverkas om de fått lånet?
  - Finns det någon lösning på detta, skulle bankerna kunna göra på något annat sätt så att de som inte uppfyller kraven, men som är i stort behov av pengar, ändå kan låna pengar? Hur skulle ett sådant system kunna se ut?

Tre personer har sökt lån hos banken

JULIA: Julia är 23 år gammal. Hon har en son som är tre år, och hon väntar sitt andra barn. Hennes man blev nyligen arbetslös. De klarade då inte av hyran för sin lägenhet och var tvungna att flytta hem till Julias föräldrar som båda är sjukpensionärer. Julia vill låna pengar för att starta en affär som säljer barnkläder, nya och second hand.

NILS: Bor i en liten by i Sveriges inland. Där finns det få jobb och han har varit arbetslös en längre tid. Platsen är avlägsen och få har tillgång till internet, det finns ingen kabel dragen och mottagningen för mobiltelefoni är väldigt dålig. Nils vill skaffa utrustning för att kunna surfa mobilt, det handlar bland annat om en förstärkare och en antenn. Sedan tänker han att de andra byborna får boka in sig och mot betalning surfa på hans dator. Nils har haft problem med kronofogden på grund av en del obetalda skulder. Det är femton år sedan och problemet är nu löst. Nils är 47 år gammal och ensamstående.

SANDRA: Hon vill sälja smörgåsar och bröd på olika arbetsplatser i staden där hon bor. Hon har arbetat på ett bageri i fem år och vet hur man gör kvalitativa produkter. På det jobbet försörjde hon sina tre barn och sin långtidssjukskrivne man. Hon blev av med arbetet när ägaren sålde bageriet. Hon har aldrig drivit ett eget företag. Sandra är 37 år och bor med sin familj i en hyreslägenhet. Hon vill låna pengar till utrustning och råvaror. Hon har tänkt tillverka produkterna i hemmet.

De tre K-faktorerna

När banker ska fatta beslut om huruvida en person ska få låna pengar eller inte brukar de utgå från följande tre faktorer:

- **Karaktär:** Handlar om hur pålitlig låntagaren är. Betalar hon eller han räkningarna i tid? Finns det några betalningsanmärkningar? Hur länge har hon eller han haft sitt nuvarande jobb?
- **Kapital:** Här är det tillgångarna som ska bedömas. Har låntagaren kapital, fastighet, mark eller andra personliga tillgångar?
- **Kapacitet:** Kan låntagaren klara av avbetalningarna på lånet? Hur stor är lönen? Vilka utgifter finns det? Finns det andra skulder? Hur stort är hushållet?

VAD ÄR MIKROKREDITER?

Övningen "Får jag låna pengar?" belyser problemet att fattiga inte uppfyller bankernas krav och därför inte får låna pengar.

- 1 Låt eleverna reflektera över nedanstående fråga enskilt, det kan göras muntligt eller skriftligt. Avsluta med en gemensam diskussion.
  - Har bankerna ett ansvar för att hjälpa till att bekämpa fattigdomen?
- 2 Läs texten om Muhammad Yunus och Grameen Bank. Inläsningen kan också göras som läxa. Bearbeta och reflektera genom följande frågor:
  - Vilken är Yunus idé?
  - Hur skiljer den sig från traditionell kreditgivning?
  - Vilka är fördelarna med Yunus idéer? Finns det några nackdelar och i så fall vilka?
  - Varför satsar man just på kvinnorna?
  - Vilket motstånd mötte man?
- 3 Muhammad Yunus har varit ifrågasatt i sitt hemland den senaste tiden. Ta reda på vad det handlar om. Vem är det som ifrågasätter honom och hans arbete? Vilken relevans anser du att det finns i anklagelserna? Använd dagstidningar på webben.

Skulle det fungera här?

Den ekonomiska situationen i Sverige skiljer sig mycket från den i Bangladesh. Frågan är om systemet med mikrofinansiering skulle fungera här och hur det i så fall skulle se ut.

Diskutera i mindre grupper:

- Skulle det fungera att erbjuda mikrolån i Sverige? Varför eller varför inte?

Undersök hur det ser ut i Sverige

- 1 Finns det liknande system i Sverige? Leta information på nätet. Kontakta banker och ställ frågor. Kontakta myndigheter och organisationer som arbetar med fattigdomsproblemet. Mejlkontakt kan vara en bra metod.
- 2 EU har ett eget program för mikrofinansiering. Information om detta för svenskt vidkommande hittar du hos Tillväxtverket.
- 3 Presentera resultatet.

Mikrokrediter för hemlösa?

Skulle mikrokrediter kunna hjälpa hemlösa? Skulle mikrokrediter kunna bidra till bostad och därigenom arbete? Undersök detta genom att ta kontakt med någon myndighet eller organisation som arbetar med denna problematik.

REFLEKTERA OCH DISKUTERA

Låt eleverna reflektera enskilt över de frågor som bearbetades under den förberedande övningen. Har deras syn förändrats på något sätt?

- Avsluta med en diskussion kring följande frågor:
- Vad anser du om bankernas rutiner för att ge lån?
  - Hur kan mikrokrediter bidra till att göra fattigdom till något som tillhör det förflutna? Vilka risker finns det? Hur kan dessa undvikas?

Här är några exempel på länkar som man kan arbeta vidare med.

Tillväxtverket

Här kan du läsa om EU-programmet som gäller mikrofinansiering:

www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/euprogram/omeuprogram/nyhetsarkiv/nyhetsarkiv2009/lockande-larkonferensomeufonder/microfinansieringsocial-innovation.4.4f9fd2c7123e067bd-de80006046.html

Europeiska investeringsfonden (engelska)

Här är EU:s egen information om mikrofinansiering:

www.eif.org/what_we_do/microfinance/-progress/index.htm

Rädda Barnen

Barnfattigdom är något som uppmärksammats i Sverige den senaste tiden. Många menar att den ökat. Här kan du ta reda på mer om detta:

www.rb.se/vartarbete/isverige/barnfattigdom/Pages/default.aspx

JULIANA DOGBADZI

GHANA

”JAG VAR ETT BARN, SJU ÅR, NÄR MINA FÖRÄLDRAR TOG MIG HEMIFRÅN TILL OFRIHETEN I EN HELGEDOM, DÄR JAG BLEV SEXSLAV ÅT EN FETISCHPRÄST.”

Juliana Dogbadzi, ©2000 Eddie Adams

BEKÄMPA SLAVERI OCH TRAFFICKING

Juliana Dogbadzi blev som litet barn slav i en helgedom i sitt hemland Ghana enligt en sed som kallas trokosi. Hon tvingades arbeta utan lön, mat eller kläder och utföra sexuella tjänster åt en helig man. Sjutton år senare, när hon var tjugotre år, lyckades hon fly efter flera misslyckade försök. Trokosi härstammar från ett ewe-ord som betyder ”gudarnas slav” och är ett slags religiös och kulturell sed enligt vilken unga flickor, oftast oskulder, skickas till livslångt slaveri för att sona brott som en släkting är misstänkt för. Runt år 2000 uppskattade man att omkring 5 000 unga flickor och kvinnor hölls fångna i 345 helgedomar i södra delen av Ghana. Genom Juliana Dogbadzis modiga flykt och den kamp hon sedan förde för att upphäva systemet förbjöds utövandet av trokosi i Ghana — men efterlevnaden av lagen är fortfarande dålig. Dogbadzi fortsätter att protestera mot trokosi genom att resa runt i landet och träffa slavar och försöka få dem fria. Hon blir allt mindre ensam i sin modiga kamp.

Jag har aldrig varit i ett klassrum. Jag har aldrig gått i skolan. Jag var ett barn, bara sju år, när mina föräldrar tog mig hemifrån till ofriheten i en helgedom, där jag blev sexslav åt en fetischpräst i 17 år. Man påstod att min morfar hade stulit två dollar. När de sa att de misstänkte honom för brottet och beordrade honom att ge tillbaka pengarna, förklarade han att han var oskyldig. Kvinnan som anklagat honom för brottet vände sig till helgedomen och förbannade min morfars familj. Då började medlemmar i min familj att dö. En spåman sa till oss att min morfar måste anmäla sig till trokosi-helgedomen för att få stopp på dödsfallen. Prästen sa att min familj måste lämna över en ung flicka till helgedomen för att blidka gudarna. En syster skickades till helgedomen i Kebenu omkring 95 mil bort, men hon dog några år senare. Eftersom jag föddes strax efter min morfars död blev det jag som fick ersätta min syster.

Jag levde och arbetade på prästens åkrar och höll området rent. Under tiden

våldtog prästen mig regelbundet på slitna mattor på kalla golv i fönsterlösa hyddor. Jag och de andra kvinnliga slavarna fick varken mat eller läkarvård. Efter arbetet på prästens gård måste vi hinna med att bränna kol eller sälja bränsle i närmaste stad för att få pengar till mat. Ibland åt vi rå peppar eller palmkärnor för att hålla oss vid liv.

TOLV ÅR NÄR JAG VÅLDTOGS FÖRSTA GÅNGEN

Eftersom jag bara var ett barn visste jag inte vad jag skulle göra. Det fanns en äldre slavkvinna som tog hand om mig. Hon kunde inte hjälpa mig så mycket, för hon hade fått så många barn efter att prästens hade våldtagit henne. Hon sa: ”Ta hand om dig, lilla vän, annars kommer du att dö.” I början fanns det 100 kvinnliga slavar i min helgedom, men prästen skickade 90 av dem för att arbeta på hans gårdar i andra byar. Tillsammans hade de omkring 65 barn, och kvinnorna arbetade med att ta hand om barnen.

Vi var tolv stycken, fyra kvinnor och åtta barn, som bodde i ett rum i ett hus med halmtak. Det var byggt av lera och saknade fönster och dörrar. Det regnade in och ormar kom in. Rummet var sex meter långt och tre och en halv meter brett. Taket var så lågt att vi nästan slog i huvudet, och vi sov allihop på en matta på golvet. Det där är inte allt jag kan minnas, men när jag berättar om det får jag tillbaka värken i ryggen, och det är svårt att tänka på det som hände igen.

Ni förstår, i helgedomen får man inte ta på sig skor eller en hatt för att skydda sig mot den heta solen. Om det regnar eller är kallt har man bara ett tygstycke att vira om sig. En typisk dag i helgedomen såg ut så här: man vaknar klockan fem på morgonen, går till bäcken omkring fem kilometer bort för att hämta vatten till inhägnaden, sopar, gör i ordning måltider till prästen (utan att äta själv), går till gården, arbetar till klockan sex och återvänder för att sova utan mat eller för att skrapa ihop överblivna smulor. På natten brukade prästen kalla en av oss till sitt rum och våldta oss. Jag var omkring tolv år när jag våldtogs första gången.

Det fanns ett gunstlingssystem i slaveriet. Prästen tyckte om flickor som villigt gav efter för hans sexuella krav, men hatade dem som alltid bråkade, så de flickorna blev misshandlade. De som han tyckte om sa alltid att de var smartare eftersom de ville undvika att bli slagna, medan vi andra tyckte att de var dumma och sa att de gillade att ha sex med en man de inte älskade. När jag såg folk komma till byn i fina klänningar för att köpa mat, började jag fundera över att göra något för min egen skull. Jag måste bli fri.

JAG MÅSTE BLI FRI

Jag måste göra något för att förändra mitt liv. Jag flydde flera gånger. Första gången gick jag till mina föräldrar. Jag berättade för dem att jag led i helgedomen, men de var rädda för att behålla mig. De sa att om de gjorde det skulle gudarna döda dem. De skickade tillbaka mig till prästen, där jag utsattes för samma plågor igen. Jag tänkte: ”Nej, det här ska inte hända igen. Jag måste komma på ett sätt att bli fri och att befria andra kvinnor.”

Andra gången jag flydde gick jag till en by som låg i närheten. En ung man gav mig mat och lät mig bo hos sig. Han utnyttjade mig och gjorde mig gravid. När prästen fick reda på det skickade han runt unga män i byn för att få tag i mig. De slog mig utan

uppehåll och jag fick många ärr på kroppen. Jag bröt samman och höll på att dö. Barnets far hade velat ta hand om oss, men prästen hotade att döda honom. Mannen som tagit hand om oss fick betala några flaskor starksprit och höns och fick en varning att hålla sig borta från mig, annars skulle han dö. Jag har inte sett honom sedan dess och han har inte sett vårt barn.

Tredje gången jag flydde bestämde jag mig för att aldrig mer återvända till helgedomen. Vid det laget var jag gravid i fjärde månaden efter ännu en våldtäkt som prästen utsatt mig för. Jag mådde inte bra. Under flera dagar svalt jag. Jag var gravid och behövde få något att äta för att inte dö. Jag beslöt mig att gå till en närbelägen gård som prästen ägde för att ta lite säd av den skörd som de andra slavarna och jag hade sått. Man upptäckte mig när jag stal säd, och prästen sa till de unga männen i byn att slå mig tills jag förlorade medvetandet. När jag vaknade upp såg jag alla blåmärkena och såren på kroppen och var nära att förlora barnet jag bar. Jag bestämde mig för att ge mig av så att de inte skulle döda mig. Men så blev det inte. Jag var rädd och gick tillbaka till helgedomen i stället. Ändå var det den händelsen som blev vändpunkten. Jag var sjutton, arton år då och bestämde mig för att jag skulle göra något för att hjälpa andra människor i helgedomen.

DET FINNS FLER KVINNOR SOM BEHÖVER HJÄLP

En dag kom en man som representerade en hjälpporganisation som hette International Needs Ghana till helgedomen för att prata med prästen. Det var min chans. Jag vet inte varifrån mitt plötsliga självförtroende kom, men all min rädsla hade försvunnit. Jag var inte rädd för döden längre och jag var beredd att dö för andra. Tack och lov hade jag den känslan! Jag flydde inte genast, för jag var väldigt svag. Jag var höggravid och kunde inte gå långt. Som tur var födde jag babyen några veckor senare. Med babyen fastknuten på ryggen och Wonder, det första barnet, vid handen flydde jag genom bushen till huvudgatan där jag fick lift till Adidome och till International Needs Ghana.

Medlemmarna i organisationen lärde mig massor av saker och höll mig borta från prästen. De lärde mig baka bröd och andra sysslor. Ändå tänkte jag: ”Det finns fler kvinnor kvar i helgedomen som behöver hjälp. Ingen kan föra deras talan bättre än en som har varit i helgedomen och som har upplevt lidandet – en som kan berätta för världen vad som händer i helgedomen. Om ingen får stopp på seden kommer vi alla att dö av smärta.” Mot alla odds beslöt jag mig för att ta på mig ansvaret att göra något åt saken, och det har jag gjort sedan dess. Jag åkte runt till helgedomarna och pratade med dem som bodde där. Jag sa att de måste fatta mod som jag och ge sig av.

SEDEN TVINGAR KVINNOR TILL UNDERKASTELSE

Helgedomen påstår sig äga krafter den inte har, för att göra slavarna rädda och hindra dem från att fly. Seden är ett sätt som männen medvetet använder sig av för att tvinga kvinnorna till underkastelse. En man begår ett brott och en kvinna måste betala för det. Det är oacceptabelt. På samma sätt är helgedomen också ett brott mot barn. En slavs barn delar mammans belägenhet. När mamman har mat att äta äter barnet. Om hon inte har någon mat svälter barnet. Om hon har kläder har barnet också lite kläder. Om inte så är det inget att göra åt det. Om hon går till gården, går barnet med. Det finns tusentals kvinnliga trokosi-

slavar med barn som behöver hjälp. De som har befriats behöver också hjälp för att återhämta sig från det lidande de fått utstå i helgedomarna.

Till skillnad från de flesta andra flickorna och kvinnorna har jag kommit över rädslan som trokosi-systemet inpräntat i mig. Det är mitt vapen. Nu när jag flytt kan jag bidra till att minska kvinnornas fruktan genom att berätta min historia för dem. Jag talar om för dem vad jag gör nu, att jag fortfarande är vid liv och inte död, som man har fått dem att tro. Jag försöker hjälpa prästerna att förstå vilket lidande kvinnorna får utstå. Somliga låter mig inte komma in i helgedomen längre. När jag är i staden informerar jag människor om livet i helgedomarna och propagerar för att seden måste upphöra.

NÄSTA STEG ÄR ATT FÅ SLUT PÅ TROKOSI

Det jag gör är farligt, men jag är beredd att dö för att göra det rätta. En del människor skickar hotbrev, och andra konfronterar mig öppet. Tack och lov är de jag arbetar med så starka och uppmuntrar mig. För närvarande har åtta flickor anslutit sig till mitt arbete med organisationen. Mitt nästa steg för att få slut på trokosi är att se till att lagen verkställs och att få organisationer i Togo och Benin som jag samarbetar med att sätta stopp för seden i sina respektive länder.

Jag tror verkligen att jag har en kallelse, för det är underligt att jag är vid liv och vid mina sinnens fulla bruk efter att ha gått igenom det jag gjorde. Mitt eget självförtroende och hjälpen jag fått av International Needs har betytt allt. Jag har helt och hållet förlåtit mina föräldrar, för jag vet att de gjorde det de gjorde på grund av okunnighet och fruktan. Jag vill inte att de ska känna sig skyldiga, så jag låter bli att berätta för dem om mina erfarenheter. Men jag träffar dem inte så ofta. Jag är glad att kunna säga att jag nu är lyckligt gift och just har fått mitt första planerade barn med den man jag älskar. Mitt liv i dag är som vilken annan ung kvinnas som helst.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 1: Rätten till jämlikhet

Artikel 2: Frihet från diskriminering

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

Artikel 4: Frihet från slaveri

Artikel 5: Frihet från tortyr och förnedrande behandling

Artikel 6: Rätt att erkännas som en person inför lagen

Artikel 7: Rätt till likhet inför lagen

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

Om slaveri är olagligt, varför förekommer det ändå i flera länder i världen i dag? Varför blundar myndigheterna i de länderna?

- Vilka former har dagens slaveri?
- Finns det slaveri i Sverige?
- Hur ska slaveriet kunna avskaffas?

INNEHÅLLSMÅL

Efter att ha arbetat med dessa övningar kan eleven utveckla kunskaper om följande:

- hur det moderna slaveriet ser ut
- en enskild individs, Juliana Dogbadzis, syn på sin situation samt hur hon tog sig ur sin situation och fortsatte att arbeta mot det hon själv varit med om
- hur problemet ser ut i Sverige
- hur man kan arbeta för att försöka förändra detta
- insikt i vad trafficking är samt vilken form av slaveri det är
- hur man arbetar mot trafficking i Sverige i dag

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Slaveri
- Trafficking
- Trokosi
- Helig man

ELEVAKTIVITETER

SLAVERI – DISKUTERA BEGREPPE

Det kan väl inte finnas några slavar idag?

Fundera över och diskutera nedanstående frågor i grupp eller enskilt med pennan i handen. Avsluta med att sammanfatta diskussionen i klassen. Dokumentera vad eleverna tror, eller så gör de det själva via anteckningar som läraren gör på tavlan.

- Är slaveri lagligt någonstans i världen i dag?
- Om slaveri existerar, hur många slavar tror du att det finns i världen?
- Om slaveri existerar, under vilka former bedrivs slaveri i dag?
- Vad tror du att slaverna huvudsakligen tvingas att göra?
- Finns det slaveri i Sverige i dag? Om ja, hur ser det ut?

För att eleverna inte ska stanna i vad de tror utan kunna rätta ut frågetecknen, gå vidare och undersök frågorna ovan. Sök mer information på internet. Se lista på hemsidor under rubriken arbeta vidare.

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Diskutera följande frågor, låt eleverna först ta ställning enskilt. Diskutera sedan i klassen, samla argumenten för de olika ståndpunkterna.

Introducera berättelsen om Juliana, en karta kan vara bra för att få ett rumsligt begrepp om Ghana. Låt eleverna läsa texten alternativt läs den högt för eleverna.

Låt eleverna resonera om och reflektera över frågorna nedan enskilt i skriftlig form:

- Varför hamnar Juliana i den situation hon hamnar i?
- Hur tror ni att hennes föräldrar kände? Varför gick de med på det?
- Hur tror ni att Juliana kände gentemot sina föräldrar?
- Varför tror ni att just Juliana bröt mönstret och protesterade?

Redovisa frågorna ovan och diskutera i smågrupper eller i helklass.

Diskutera:

- Är det rätt att familjen får ta ansvar och straffas för ett brott som en familjemedlem påstås ha begått?

Analysera rollerna i berättelsen med hjälp av modellen på sidan 9. Hur kan de olika rollerna beskrivas och vad kan man göra för att få till stånd en förändring?

SLAVERI I EUROPA – TRAFFICKING

Ordet trafficking sammanfattar den brottsliga verksamhet som innebär att kvinnor tvingas till prostitution i främmande länder. Slaveri och trafficking finns över hela världen – även i Europa och Sverige.

- 1 Arbeta i klassen med frågor om prostitution och trafficking i Sverige och Europa.
- 2 Dela gärna upp frågorna på olika individer eller mindre grupper.
- 3 Sammanfatta frågorna i en gemensam redovisning.
  - Varför finns det prostitution?
  - Är det främst män som köper sex och i så fall varför?
  - Ta reda på mer om trafficking?
  - Hur vanligt är det i Europa, hur många är offren?
  - Från vilka länder kommer offren och varför just därifrån?
  - Hur arbetar de svenska myndigheterna med detta problem?
  - Finns det några gemensamma arbeten inom EU kring detta problem? Har EU gjort det lättare för dem som organiserar trafficking?

- 4 Avsluta genom att se filmen Lilja 4-ever.

Filmen är rekommenderad från årskurs 9. Diskutera med hjälp av filmhandledningen som finns på Svenska Filminstitutets hemsida. I den finns en hel del fakta om själva problematiken:

www.sfi.se/sv/filmiskolan/Filmhandledningar/Filmhandledning/75

ARBETA VIDARE

Ta reda på mer om trafficking. Sök i flera olika källor. Kartlägg vilka organisationer som arbetar med frågan. Vad har de för olika aktiviteter för att bekämpa trafficking? Vilket genomslag har deras arbete i Sverige? Hur ser de olika politiska partierna på frågan? Vad kan du göra för att engagera dig mer?

Forum för levande historia

Slaveriet då och nu

www.levandehistoria.se/slaveriet

Svenska Dagbladet

Nutidens slaveri

www.blog.svd.se/historia/2011/09/28/slaveri-i--nutiden

Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter

Förbud mot slaveri och slavhandel

www.manskligarattigheter.se

Unicef

Här kan du läsa mer om trafficking:

www.unicef.se/fakta/handel-med-barn

Nätverket mot trafficking

Ett samarbete för att arbeta mot trafficking:

www.natverketmottrafficking.se/text/-om-trafficking.html

Sweden.se (engelska)

Sveriges arbete mot trafficking

www.sweden.se/eng/Home/Society/Equality/Reading/Sweden-targets-demand-in-the-battle-against-human-trafficking

”DET JAG GÖR ÄR FARLIGT, MEN
JAG ÄR BEREDD ATT DÖ FÖR
ATT GÖRA DET RÄTTA. EN DEL
MÄNNISKOR SKICKAR HOTBREV,
OCH ANDRA KONFRONTERAR
MIG ÖPPET. TACK OCH LOV ÄR DE
JAG ARBETAR MED SÅ STARKA
OCH UPPMUNTRAR MIG.”

AMANDA IMRELL OCH LIZA HALLMIN

SVERIGE

”JAG HAR LÄRT MIG ATT ALLT GÅR, ATT DET FAKTISKT GÅR ATT ÖVERTALA LAGEN, ELLER HUR MAN SKA UTTRYCKA DET, BARA MAN VILL.”

AMANDA IMRELL

”JAG TRODDE ALDRIG ATT DET SKULLE BLI SÅ LYCKAT, DET BLEV MYCKET BÄTTRE ÄN JAG HADE TROTT – SÅ MYCKET PENGAR SOM VI FICK IN FANNS INTE I VÅR FANTASI. DET ÄR EN UPPLEVELSE JAG ALDRIG KOMMER ATT GLÖMMA, NÅGOT ATT BERÄTTA FÖR MINA BARN.”

LIZA HALLMIN

Amanda Imrell och Liza Hallmin, ©2012 Lena Koller

FLYKTINGARS RÄTT TILL SKYDD

Tidigt på luciamorgonen den 13 december 2011 väcktes de av polisen. Bröderna Haik, 17, David, 15, och Valerik, 13, skulle bort. Ut ur Sverige. Och deras mamma Susanna Danielian och pappa Samuel Arustamjan.

En mångårig lågintensiv kamp mellan den armeniska familjen och svenska myndigheter gick mot sitt slut. Familjen hade bott i den väster-norrländska kommunen Ånge i tio år.

Redan 2002 hade familjen ansökt om uppehållstillstånd, men fått avslag av Migrationsverket. En andra ansökan lämnades in 2005 men ledde också till avslag. I februari 2008 fattade migrationsdomstolen det slutgiltiga beslutet, att familjen skulle utvisas ur landet.

Att Rädna Barnen hävdade att en utvisning skulle strida mot FN:s barnkonvention bet inte på rätten.

Att familjen riskerade förföljelse och trakasserier hade inte heller betydelse.

”Utan att bagatellisera omfattningen av skadeverkan av uppgivna trakasserier, kränkningar och övergrepp i Ryssland anser migrationsdomstolen att familjen Arustamjan/Danielian inte heller har visat att det rör sig om förföljelse i utlänningslagens mening”, skrev rätten i sin dom.

Sedan dröjde det nästan fyra år innan utvisningen verkställdes. Den här morgonen klev ett tjugotal poliser och familjen ur sina sängar, klädde på sig och gick ut till de väntande bilarna. Några timmar senare landade de i Armeniens huvudstad Jerevan, ombord på ett plan som myndigheterna chartrat, och lämnades på flygplatsen av svensk polis.

Vid dagens slut trängde familjen ihop sig i ett rum i byn Khachpar, strax utanför Jerevan, hemma hos en taxichaufför som förbarmat sig över dem.

I Ånge väckte insikten om familjens försvinnande ett omedelbart och intensivt engagemang, framför allt hos barnens vänner. Även vuxna engagerade sig, men det var de unga Ångebornas intensiva arbete som gjorde verklig skillnad och skapade tryck i frågan. De arrangerade namninsamlingar, skapade Facebookgrupper och var med i debattprogram på tv.

Amanda Imrell och Liza Hallmin fick idén att arrangera en stödkonsert. Intresset bland andra Ångebor var massivt, många ville vara med.

Konserten blev två timmar lång med alltifrån jazz till visor och julsånger. Några spelare ur Haiks, Davids och Valeriks fotbollslag tände ljus för varje familjemedlem. Kvällen avslutades med Måns Zelmerlöws låt "Hold On", som Amanda och Liza sjöng med alla medverkande som bakgrundskör.

De gick i nian, var 15 år gamla och beskriver sig som vanliga tjejer. Amanda vill jobba med turism, Liza vill bli polis eller psykolog. De tycker inte att det de gjorde var särskilt speciellt. Knappt något att skriva om. De kommer att göra samma sak igen om de måste. Och de hoppas att andra skulle göra samma sak för dem om det behövdes.

På fyra dagar organiserade de och genomförde ett evenemang som fyllde Ånges kyrka och inbringade 18 000 kronor — pengar som familjen Danielian kunde använda för att kvittera ut nya armeniska pass och som täckte en del av deras utgifter för att ta sig tillbaka till Sverige.

Efter nästan tre månader i Armenien återvände familjen till Ånge. Brödernas mamma Susanna fick anställning i en livsmedelsbutik, vilket innebar att de kunde återvända med stöd av Sveriges lagstiftning om arbetskraftsinvandring.

INTERVJU AMANDA IMRELL

Vi hade luciaturnering i innebandy och alla var brydda över var pojkarna Danielian var. En av dem, David, går i en parallellklass och vi brukar prata med varandra och ses på ungdomsgården.

Vi hörde lite olika saker om vad som hade hänt, några elever var jätteledsna och grät. Sedan kom det några lärare och berättade att familjen blivit utvisade, men mer än så visste de inte.

Det här skulle ju vara en rolig dag, det är jättestort att gå i nian och att delta i luciåtåget på morgonen, men sedan slutade det så här, med att allting kändes så konstigt och att alla var ledsna.

Familjen Danielian har varit här så länge och Ånge är ett litet samhälle, man har koll på vilka alla är, så alla känner dem, mer eller mindre, och på något sätt är alla kopplade till dem.

De kände ju inte ens till landet de skulle flytta till – om det är deras hemland, vad är då Sverige som de har bott i mer än halva sitt liv? Om jag hade varit där på morgonen, när polisen kom och hämtade dem, så hade jag frågat vad de höll på med – och varför. Och vad som fanns att göra för att poliserna inte skulle göra som de gjorde.

Jag har aldrig tänkt på att familjen inte hade uppehållstillstånd. De skulle bli utvisade för några år sedan, då var vi också på torget och demonstrerade. Då fick de stanna kvar och jag trodde i alla fall att de hade uppehållstillstånd nu, ingen var nog beredd på att det här skulle kunna hända.

Dagen efter luciadagen var det demonstration på torget. Jag gjorde en skylt på slöjden där det stod "Ånge är deras hem". Det var grymt mycket folk, mer än man trodde att det fanns i Ånge. Det var mäktigt. Jag fick en känsla av hopp, att vi skulle få hem dem.

Liza och jag fick idén på väg hem från ett julkafé i Kapellbackens kyrka. Vi hade tänkt innan att man borde göra något, och i bilen hem sa vi att vi skulle arrangera en konsert.

Dagen därpå var vi hemma hos mig och ringde runt till alla vi kunde tänka oss var intresserade. Vi gjorde affischer som vi satte upp överallt. Vi ringde tidningarna och tipsade och blev intervjuade. Och fyra dagar senare stod vi där i kyrkan.

Jag och Liza kände inte att det var en så stor grej, vi gjorde det bara och det blev mycket större än vi trodde att det skulle bli.

Vi satte in pengarna från konserten på ett konto för familjen. Journalister som skulle fara ner till dem tog med sig pengarna, som skulle gå till pass och flygbiljetter. Blev det pengar över skulle familjen få dem när de kom hem igen.

Om det kommer ett tillfälle i framtiden när jag känner att jag borde göra en sådan här sak igen, så är det klart att jag kommer att göra det. Jag har lärt mig att allt går, att det faktiskt går att övertala lagen, eller hur man ska uttrycka det, bara man vill.

INTERVJU LIZA HALLMIN

Vi hade varit i kommunhuset och lussat på morgonen, och var i gymnastiksalen för att byta om till innebandyturneringen. Den är en tradition, och man brukar klä ut sig. Jag och ett par kompisar sprang över till skolan för att hämta en banan till en i vårt lag, som skulle vara Herr Nilsson, när vi mötte min lillebror som berättade att Valle och David hade blivit utvisade.

Först förstod jag inte riktigt, trodde att det hade något med innebandyn att göra, att de inte skulle få vara med och spela. Sedan fick jag höra att de hade hämtats av polisen tidigt på morgonen.

Vi frågade lärarna om det var sant, de berättade att familjen var borta och att de inte skulle komma till skolan.

Alla var skräckade den dagen, gick runt och grinade, stämningen var jättekonstig. Jag var helt chockad, förstod ingenting, det tog tid att ta in att de verkligen var borta. Man grät, sedan skärpte man sig och spelade bandy en stund, sedan grät man igen.

Vi genomförde turneringen i alla fall, sa att vi skulle göra det för dem, för alla tre killarna är så sportintresserade.

Efteråt märktes det i hela Ånge att något hade hänt, det var nästan kaos. Alla var jätteledsna, alla ville ta tag i olika projekt: det var manifestationer, lotterier, insamlingar och loppisar.

Idén till vår konsert fick Amanda och jag när vi hade sjungit på ett julkafé i ett kapell här i Ånge. Först var det mest som en önsketanke, någonstans trodde jag nog inte att det skulle bli som det blev.

Det fanns en Facebookgrupp som hette "Save the Danielians" där vi skrev om konserten och frågade om några var intresserade av att vara med. Det fanns ett jättestort intresse, många ville hjälpa till.

Jag trodde aldrig att det skulle bli så lyckat, det blev mycket bättre än jag hade trott – så mycket pengar som vi fick in fanns inte i vår fantasi. Det är en upplevelse jag aldrig kommer att glömma, något att berätta om för sina barn.

Jag har lärt mig att man inte ska sluta att hoppas och kämpa för det man vill uppnå.

När familjen hade varit hemma några dagar kändes det som att de aldrig varit borta. Det fanns inga sorger längre, alla var glada. Det var en häftig känsla av att ha segrat.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

Artikel 9: Frihet från godtyckliga gripanden och utvisning

Artikel 14: Rätt till asyl i andra länder efter förföljelse

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vilka rättigheter har man som flykting? Var finns dessa rättigheter nedtecknade samt vilken ställning har de?
- Vilka är skillnaderna vad gäller rättigheter om man invandrar som flykting eller arbetstagare?
- Vad är barnkonventionen samt vilken ställning har den?

INNEHÅLLSMÅL

Efter att ha arbetat med dessa övningar kommer eleven att

- känna till mer om flyktingpolitiken i EU och Sverige
- få ökad kunskap om hur man kan agera för att påverka i samhällsfrågor

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Flykting
- Asyl
- Arbetskraftsinvandring
- Barnkonventionen
- Ratificering

ELEVAKTIVITETER

VAD INNEBÄR DET ATT VARA FLYKTING? – DISKUTERA BEGREPPET

När kan man känna sig säker?

Utredningar om huruvida en flykting ska få stanna i Sverige eller inte kan ta lång tid. Det händer att människor varit i Sverige i tio år för att sedan utvisas.

- Vad tycker du, ska det finnas en tidsgräns för att automatiskt få stanna i Sverige? I så fall, var ska den dras?

Stänga in eller stänga ute?

Synen på gränser mellan stater beror mycket på ens egen livssituation. Frågan är om det måste finnas gränser eller om de skulle kunna avskaffas.

Diskutera följande i mindre grupper:

- Ta fram argument för och emot en värld utan gränser.
- Avsluta med en värderingsövning och ta ställning till frågan med följande alternativ:

Tycker du att det ska finnas gränser mellan länder i världen?

Ja – Nej – I vissa delar av världen.

DEM VEM ÄR FLYKTING? – OLIKA SKÄL ATT FÅ SKYDD

När människor kommer till ett land som flyktingar görs en utredning för att avgöra om de verkligen är flyktingar och om de ska få stanna kvar i landet. Frågan är vilka skäl som avgör om man får stanna eller inte. Finns det egna erfarenheter i klassen, elever som själva upplevt situationen att vara flykting och kan dela med sig av sin historia?

- 1 Gör en brainstorming i mindre grupper och en lista på alla skäl ni kan komma på.
- 2 Gå igenom listan och välj ut de tre skäl ni anser väger tyngst. Kom ihåg att skälen måste kunna motiveras.

- 3 Grupperna presenterar sina tre skäl och skriver upp dem på tavlan.
- 4 Genom ett demokratiskt förfarande ska klassen sedan komma överens om vilka tre skäl de anser vara de viktigaste.
- 5 Undersök vilka regler som gäller för Sverige och EU. Det kan göras enskilt eller i grupp.
Vilka skäl ska man ha för att få flyktingstatus i Sverige? Har vi samma regler inom hela EU?
- 6 Jämför de regler som gäller med de skäl som klassen kommit fram till.
Hur tycker du att det ska vara?
Presentera ett eget förslag.

BARNS RÄTTIGHETER

Alla åldrar omfattas av FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Ändå finns det en speciell konvention om just barns rättigheter.

Undersök och besvara frågorna genom att söka på internet:

- Vad innehåller barnkonventionen? Vilken ställning har den?
- Hur många länder har skrivit under den? Om några inte gjort det, vilka är motiven till detta?
- Hur ska barn kunna försvara sina egna rättigheter?

AMANDA OCH LIZA – TVÅ FÖRSVARARE

Vissa människor reagerar på det de anser vara orättvist och fel, de vill förändra och blir försvarare av de mänskliga rättigheterna. Andra står kvar som åskådare, de gör inget.

I vissa situationer och under vissa förhållanden reagerar somliga, under andra förhållanden gör de det inte. Frågan är vad som avgör vem som reagerar och när.

1 Läs texten om Amanda och Liza. Inläsningen kan också göras som läxa.

Titta även på inslaget från SVT:

www.youtube.com/watch?v=z3ajRxFmeQ4

2 Använd analysmodellen på sidan 9 (Offer – Förövare – Åskådare – Försvare) för att beskriva och förtydliga rollerna i händelsen.

Välj bland dessa tre alternativ:

a Gör en enkel analys. Utgå från frågorna i modellen och presentera en översikt över händelsen med hjälp av rubrikerna. Avsluta med att reflektera över orsakerna och betydelsen av att det finns människor som vågar vara aktiva försvarare.

b Fokus på brottet och förövaren. Ta reda på mer om brottet och vilka kopplingar som finns till de olika artiklarna om mänskliga rättigheter. På vilket sätt är det här ett problem för dem som drabbas och för andra i samhället? Finns det en tydlig förövare som är ansvarig för händelsen? Vilka argument används för att motivera agerandet?

c Fokus på försvarare. Varför tror du att Amanda och Liza och de andra ungdomarna i Ånge agerade? Vad gjorde de för att skapa förändring och försvara familjens rättigheter? Vad kan det finnas för orsaker till att deras agerande blev så effektivt och framgångsrikt?

Tror du att du skulle ha gjort likadant som Amanda och Liza om du varit i deras situation? Om ja, varför, om nej, varför inte? Eller skulle du ha gjort något annat? I så fall, vad?

BROTET Vilka brott mot de mänskliga rättigheterna finns i texten? Beskriv brotten så tydligt som möjligt.

OFFER Vilka är offer i den här konflikten? Ge exempel på hur de har drabbats. På vilket sätt har de förvägrats sina rättigheter?

FÖRÖVARE Beskriv förövaren. Vilka orsaker kan finnas bakom handlandet?

ÅSKÅDARE Varför finns det så många som väljer att inte agera i den här konflikten? Vilka argument kan en passiv åskådare ha för att inte agera eller engagera sig i den här konflikten?

FÖRSVARARE Ge exempel på aktiva försvarare. Vad gör de? Vilka metoder använder Dalai Lama i sin kamp? Ta reda på andra försvarare och vilka metoder de använder. Varför är Dalai Lama så noga med att lyfta fram budskapet om icke-våld så tydligt? Vad kan man göra för att bli en försvarare? Vad skulle du kunna göra för att bli en försvarare?

ARBETA VIDARE

Ta reda på mer om trafficking. Sök i flera olika källor. Kartlägg vilka organisationer som arbetar med frågan. Vad har de för olika aktiviteter för att bekämpa trafficking? Vilket genomslag har deras arbete i Sverige? Hur ser de olika politiska partierna på frågan? Vad kan du göra för att engagera dig mer?

Forum för levande historia

Slaveriet då och nu

www.levandehistoria.se/slaveriet

Svenska Dagbladet

Nutidens slaveri

www.blog.svd.se/historia/2011/09/28/slaveri-i-nutiden

Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter

Förbud mot slaveri och slavhandel

www.manskligarattigheter.se

Unicef

Här kan du läsa mer om trafficking:

www.unicef.se/fakta/handel-med-barn

Nätverket mot trafficking

Ett samarbete för att arbeta mot trafficking:

www.natverketmottrafficking.se/text/-om-trafficking.html

Sweden.se (engelska)

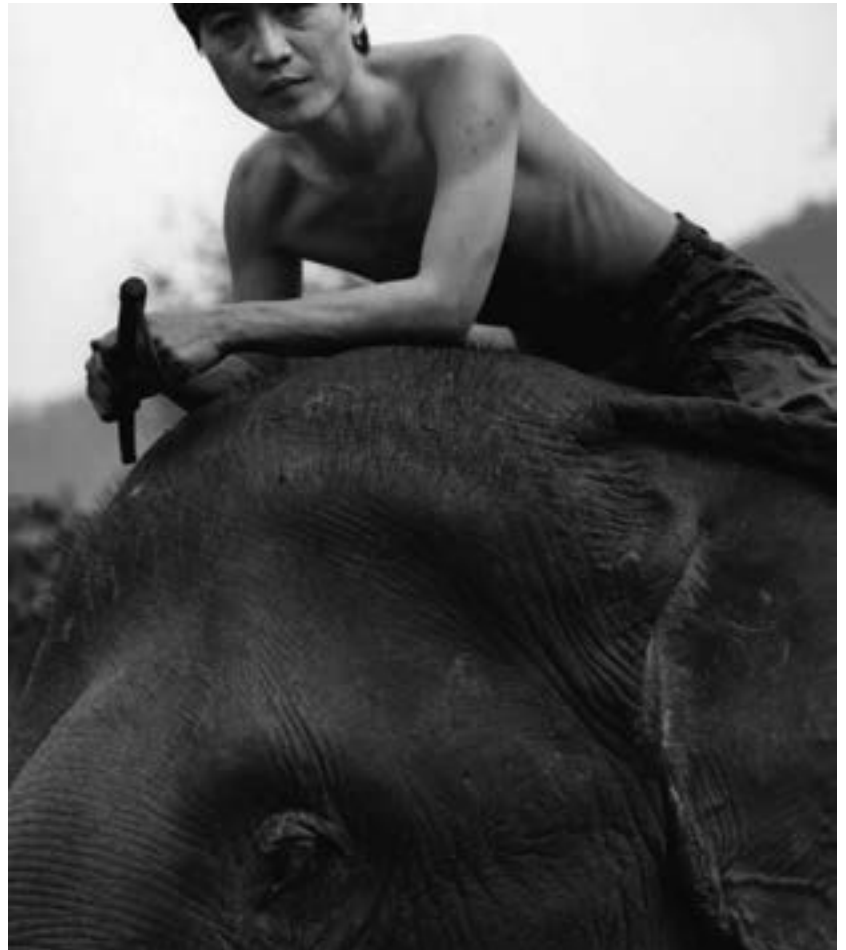
Sveriges arbete mot trafficking

www.sweden.se/eng/Home/Society/Equality/Reading/Sweden-targets-demand-in-the-battle-against-human-trafficking

KA HSAW WA

BURMA

”IBLAND GÅR MILITÄREN ÖVER VÄGEN PRECIS FRAMFÖR OSS, SÅ NÄRA ATT VI KAN RÖRA VID DEM. VI MÅSTE VARA MYCKET FÖRSIKTIGA.”

Ka Hsaw Wa, ©2000 Eddie Adams

VÅLD OCH TORTYR, FÖRTRYCK OCH MULTINATIONELLA FÖRETAGS ANSVAR I ICKEDEMOKRATISKA REGIMER

Ka Hsaw Wa är grundare till frivilligorganisationen Jordens rätt (Earth Rights International). Organisationen drev en rättsprocess mot det stora amerikanska oljeföretaget Unocal, som anklagades för att deras agenter utfört tortyr i Burma. Enligt åtalet hade Unocal betalat burmesiska regeringsagenter för att ha utpressat, torterat, våldtagit, tvingat till tvångsarbete och avrättat den lokala ursprungsbefolkningen. Syftet var att trygga säkerhet, transporter och infrastruktur kring en oljeledning i landet.

Ka Hsaw Wa har egna erfarenheter av de övergrepp som begicks av militärregimen. Han har själv tagit sig tusentals mil genom Burmas skogar för att intervjua och spela in vittnesmål från personer vars mänskliga rättigheter kränkts. Han har lärt hundratals personer hur man undersöker, dokumenterar och avslöjar brott mot internationella mänskliga rättigheter.

Som studentledare på 1980-talet organiserade Ka Hsaw Wa demonstrationer för demokrati i Rangoon. Han greps och torterades av den burmesiska militärregimen. 1988 inrättade regimen State Law and Order Restoration Council (Statliga rådet för återupprättandet av lag och ordning). När polisen öppnade eld mot fredliga demonstranter dog en av Ka Hsaw Was bästa vänner i hans armar. Ka Hsaw Wa flydde till den thailändska gränsen och för att skydda familjen antog han namnet, Ka Hsaw Wa, som betyder "vit elefant".

Ka Hsaw Was noggrant sammanställda dokumentation över systematiska våldtäkter och tvångsarbete åberopas och citeras av Amnesty International, Human Rights Watch och andra internationella organisatio-

ner. Han har medverkat i flera böcker om övergrepp, bland annat *School of Rape (Skola för våldtäkt, 1988)*, där han bland annat skriver: "Samla ihop över 300 000 människor, många som ännu inte fyllt sjutton år och är utbildade. Tvinga några av dem att under vapenhot ta värvning och lova dem en lön de aldrig får ut. Ge dem vapen och bomber. Lär dem att skjuta, krypa genom djungeln på natten och överfalla från bakhåll. Övertyga dem om att etniska minoriteter, studenter, kvinnor, alla som inte håller med regeringen är deras fiender, och att dessa miljontals människor är förrädare och inte går att lita på. Låt dem svälta. Dela inte ut deras post och tillåt dem inte att skicka några brev. Förbjud dem att besöka sina familjer. Tvinga dem att slå varandra som straff. Överge de som är för sjuka att gå. Misshandla dem verbalt och fysiskt varje dag. Ge dem rikligt med alkohol och droger. Nu har du skapat Burmas styrande militärregims armé."

Ka Hsaw Was arbete fortsätter i Burmas djungel, med oerhörda personliga risker. Han delar sin tid mellan EarthRights Internationals kontor i USA och Sydostasien.

Jag har hållit på med detta i elva år. Merparten av tiden samordnar jag fältarbete, samlar in information, leder resor för att samla in fakta, samt utbildar personal, särskilt i det område där det amerikanska oljebolaget Unocal har en oljeledning. Vi för en rättsprocess mot Unocal. Rättsprocessen handlar om att företaget bryter mot mänskliga rättigheter för att öka sina vinster. Vi intervjuar människor inne i Burma och ställer frågor om de brott som begås av militärregimen. Vi hör om fall av tortyr och tvångsarbete, om våldtäkt och utomrättsliga avrättningar. Ibland samlar jag även information utanför Burma längs den thailändska gränsen och vid andra tillfällen i flyktinglägren.

De bybor som stöder oss håller kontakten i hemlighet eller med hjälp av en kod. Vi använder radio och GPS för att ta oss fram genom djungeln. Det är extremt farligt. Där finns massor av militärbaser. Vi lyssnar på radio för att följa militären och undvika att gripas. Jag bär svarta kläder och en ryggsäck. Vi förflyttar oss högst tre personer åt gången. Ibland går militären över vägen precis framför oss, så nära att vi kan röra vid dem. Därför måste vi vara mycket försiktiga. Man har skjutit mot mig två gånger.

REGIMEN KRÄNKER BYBOR OCH MENINGSMOTSTÅNDARE

Vi fattar våra beslut utifrån hur trupperna förflyttar sig. Normalt går vi inte in i byarna eftersom det är för farligt. I stället ber vi folk att i hemlighet komma till djungeln för att vi inte vill avslöja oss för dem, men också för att de kan utsättas för fara. Bland byborna finns spioner för militärregimen, därför måste vi vara mycket, mycket försiktiga.

Många brott mot mänskliga rättigheter kan direkt sättas i samband med Unocals oljeledning. Det vanligaste är tvångsarbete, ofta som bärare. Soldaterna tvingar bybor att bära deras ammunition och sköta leveranser av underhåll och mat. Bärarna får inte betalt och ibland försöker de fly. Om de grips kan de torteras, fängslas och kanske dödas. Detta hände nyligen en vän till mig. Han och en grupp bybor hade samlat information i

syfte att hjälpa sig själva och att höja allmänhetens medvetenhet om lokala brott mot mänskliga rättigheter. Regimen misstänkte honom och dödade honom.

Jag har också de senaste åren hört talas om mellan tolv till femton våldtäkter mot kvinnor, utförda av de soldater som vaktar säkerheten kring oljeledningen. Hela området kryllar av soldater, ändå våldtogs kvinnorna när de gick mellan sin by och en närliggande gård. Två av våldtäktsoffren är vittnen i vår process.

För att bemöta den sortens kränkningar organiserade jag 1988 en grupp studenter för att demonstrera mot regimen och för demokrati. Jag bodde i Rangoon, men studenterna i min grupp organiserade varsin demonstration i städerna utanför Rangoon. Så småningom protesterade man över hela Burma för rätten till utbildning i demokrati och rätten att göra motstånd mot militärregimen. Under en demonstration i Rangoon blev två av mina vänner skjutna. En dog där med mig, den andra blev skjuten genom munnen och käken. Jag bar honom till sjukhuset, men blev tvungen att överge honom för att själv komma undan.

VITNE TILL ÖVERGREPP OCH TORTYR

Jag ville inte lämna Burma och mina gamla föräldrar, så jag bestämde mig för att bege mig till ett närliggande område utanför Rangoon. Jag bodde i djungeln och upptäckte vilka fruktansvärda liv byborna hade. På morgonen tog de hackor och korgar och tvingades att utföra sysslor åt militären. En dag sa ägaren till huset jag bodde i: "I morgon måste jag gå och arbeta för hundarna igen." "Vad pratar du om?" frågade jag. "Byborna kallar soldaterna för hundar eftersom de hatar dem", svarade han. "Vi har inte tid att göra det vi borde, eftersom vi alltid måste arbeta för dem. Vi får ingen lön."

Jag fick ett brev från min mamma där det stod: "Min son, det är för farligt. Vänta på mig så jag får komma och träffa dig." Min mamma kom och jag sa adjö till henne innan min vandring genom djungeln började.

Jag vandrade i fem dagar till Karenområdet tillsammans med en annan student och en bybo. När vi närmade oss byn såg jag något jag aldrig kommer att glömma. Jag såg en död kvinna med en stor trädgren i sin vagina. Jag frågade vad som hade hänt. Byborna berättade att hon var sjuksköterska och att en grupp soldater gripit henne för att hon skulle bota en soldat som fått malaria. I stället våldtog och dödade de henne. Det var så sorgligt. Jag stannade i närheten av byn ett bra tag. Den upplevelsen förändrade hela mitt liv. Eftersom ingen gjorde några intervjuer på den tiden, bestämde jag mig för att göra det själv. Jag pratade med alla. Jag pratade med en mamma vars son hade begått självmord sedan en grupp soldater tvingat honom att ha sex med henne. Soldaterna klappade i händerna och kallade pojken en jävel. Sonen begick senare självmord av skam. Mamman var förtvivlad. Det var då jag bestämde mig för att arbeta för de här människorna.

BESLUT ATT GÖRA NÅGOT

I början hade jag varken papper eller penna. Jag vände mig till Karens nationella fackföreningsrörelses motståndsrörelse för att få hjälp, men avfärdades. Facket sa att sådant händer hela tiden och att ingen bryr sig. De sa till mig att sluta bekymra mig och ta till vapen och slåss mot soldaterna. Jag visste inte hur jag skulle

bära mig åt för att utföra det arbete jag ville utan nödvändiga resurser eller stöd. Jag fortsatte att be Karens fackföreningsrörelse om hjälp och bad dem att köpa mig en bandspelare, papper och en penna och att skicka vidare viktig information till berörda personer. De sa att jag skulle sluta lura mig själv.

Jag bestämde mig ändå för att fortsätta arbeta med att ta in vittnesmål. Allt jag kunde göra var att prata med folk och ta till mig deras berättelser så gott jag kunde. Vi bodde mitt i djungeln, så jag åkte till en stad för att skaffa papper och penna. Jag skev meddelanden till folk, men ingen lyssnade och ingen brydde sig. "Vad håller jag på med?" tänkte jag. Jag var så frustrerad.

Till slut, i början av 1992, träffade jag en man som hette Kevin Heppner. Han var kanadensare och tillsammans började vi med dokumentation om mänskliga rättigheter. Jag översatte vittnesmålen till engelska, han skrev ut dem på maskin, och vi skickade dem till alla som kunde vara intresserade. Kevin skickade i första hand informationen till människorättsgrupper som Amnesty International, eftersom jag inte hade nödvändiga papper för att ta mig över till Thailand. Jag greps fyra, fem gånger i Thailand för att jag var där olagligt. De brukade hålla mig arresterad i sju dagar och sedan släppa mig. Det var oerhört svårt. I början var vi väldigt fattiga. Till slut träffade vi en kvinna från Frankrike som gav oss pengar till papper och brevutskick. Jag var så glad att vi äntligen kunde göra något.

UTSATT FÖR TORTYR

I Burma greps jag före studentupproret och blev också torterad. En vän till mig hade bråkat med en av myndighetspersonernas barn och hade sedan försvunnit. Trots att jag inte visste vart han tagit vägen, torterade myndigheterna mig och insisterade på att jag skulle berätta var han fanns. Tortyren började med något som kallas "motorcykel", där jag var tvungen att inta en viss ställning och uttala ljuden Vroom, vroom, vroom. En gång när jag var utmattad, slog de mig på skenbenen med ett speciellt verktyg med en hård utsida och en kärna av ren metall. Därefter blev jag utsatt för "järnvägen". Jag måste låtsas att jag åkte tåg och ropa ut namnet på varje station. Om jag inte kunde namnet eller om jag uttalade det fel, slog de mig. De slog mig utan uppehåll tills jag bröt samman, och de frågade mig samma fråga om och om igen. Till slut orkade jag inte säga något mer, men de trodde mig inte. Innan jag svimmade torterades jag ännu en gång.

Det fanns ett cementgolv med en hög med vassa stenar i ena hörnet. Stenarna brukade användas till vägarbeten och byggen. Jag var tvungen att gunga fram och tillbaka över dem tills jag pratade. "Jag kan inte säga något", sa jag. De fortsatte att tortera mig tills smärtan var outhärdlig. De klev på min rygg och frågade

om jag tänkte tala. Jag svarade igen att jag inte hade något att säga, då sparkade de mig. Två soldater med dolda ansikten höll fast mig och började slå och sparka mig. Jag var så arg, men allt jag kunde göra var att titta på dem. Till slut kråkas jag blod och svimmade. Trots att pinan varade i ungefär tre dagar har jag sett värre. Några av mina vänner har blivit skjutna och dödade.

Flera av mina tidigare klasskamrater har nu tagit doktors-examen i USA. De är utbildade och har inkomster. Jag tänker för mig själv, "Vad håller jag på med?" Jag vinner inget på det här och jag verkar inte kunna göra något för att minska lidandet för byborna. Jag ser situationen förvarras och anklagar mig själv för att inte göra tillräckligt. Samtidigt kan jag inte lägga av. Om jag vänder ryggen till och går min väg finns det ingen som gör något.

GER INTE UPP KAMPEN

År 1994 dog en av mina vänner och då ville jag ge upp. Jag bestämde mig för att göra något för min egen del. Jag behövde tjäna pengar för att ge till folket. "Om jag vänder dem ryggen", tänkte jag, "vem kommer då att göra det här jobbet?" Lidandet tar aldrig slut.

Även om det var ett svårt beslut att fatta, bestämde jag mig för att fortsätta arbeta för folket. Jag engagerade mig i fattigdomen och levde i djungeln med mycket liten tillgång till mat. En tid när det inte fanns något vatten och vi var tvungna att äta rått ris hade jag lust att skjuta mig. Vi kunde inte laga mat av rädsla för att soldaterna skulle se elden. En av oss fick malaria, men vi hade ingen medicin. Det var mycket kallt i bergen och allt vi hade att skylla oss med var en bit plast och en filt. Det fanns några som tyckte synd om oss och gav oss var sin hängmatta. Under regnperioden var livet mycket tufft. Även om vi hängde upp våra hängmattor för att undvika blodigarna på marken, insåg vi på morgonen att de fallit ner från träden och sugit vårt blod.

Situationen var svår, men om vi ville hjälpa människorna måste vi vara beredda på stora uppostringar. Ibland kände vi oss förlamade eftersom vi slösat så mycket tid utan att se något resultat. En gång såg jag dokumentationen vi hade arbetat så hårt med ligga i en papperskorg. Kastad och hopskrynkad. Jag var förtvivlad, men jag förstod att det problem de arbetade med var annorlunda än vårt. Jag var tvungen att vara öppen och försöka förstå. Det var svårt för oss att dokumentera det lidande som folket fått utstå och svårt att få iväg papperna med informationen. Vi har ett enda mål: att folk ska behandlas som människor.

Jag vet inte om mod kommer ur makt eller lidande. En gång när jag lyssnade på ett vittnesmål började jag skaka i hela kroppen. Det var det mest fruktansvärda jag någonsin hört. Hustrun till en revolutionär hade arresterats då hon försökte nå sin man. Soldaterna dödade deras lilla barn, brände det och tvingade mamman att äta upp det eftersom pappan inte kom tillbaka. Berättelser som den fyller mig med avsky, men ger mig samtidigt mod. Det lidande jag har utstått är ingenting jämfört med deras. Dessa människors behov är större än mina.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

- Artikel 3:** Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet
- Artikel 5:** Frihet från tortyr och förnedrande behandling
- Artikel 7:** Rätt till likhet inför lagen
- Artikel 19:** Åsikts- och informationsfrihet
- Artikel 20:** Rätt att delta i fredliga möten och sammanslutningar
- Artikel 23:** Rätt att fritt välja arbete och att ansluta sig till fackföreningar

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Hur resonerar en person som riskerar sitt liv i kampen för andra människors rättigheter?
- Vad ska man göra om man blir vittne till våld, diskriminering eller förtryck?
- Vilka argument kan användas för att kämpa för andra människors rättigheter? Hur resonerar de som undviker problemen?
- Vad kan berättelsen lära oss om mod, likgiltighet och kampen för att försvara sina rättigheter?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Resonera kring ord och begrepp som har med mänskliga rättigheter att göra.
- Öka kunskapen om situationen i Burma då och nu.
- Genom diskussioner och reflektioner stärka förmågan att själv stå upp och försvara mänskliga rättigheter.
- Analysera och utvärdera information från olika perspektiv.

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Rättsprocess
- Militärregim
- Tortyr
- Tvångsarbete
- Utomrättsliga avrättningar
- Flyktingläger
- Våldtäkt
- Kränkning
- Fackförening
- Motståndsrörelse
- Vittnesmål
- Uppoffring
- Revolutionär

ELEVAKTIVITETER

ATT FÖRSVARA MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER – DISKUTERA BEGREPPET

Ka Hsaw Wa riskerade sitt liv i kampen för att upprätta och försvara mänskliga rättigheter. Men han gav inte upp.

- Vad kan det finnas för *orsaker* till att vissa personer vågar göra det och andra inte?

Formulera och diskutera egna exempel:

- Har du själv varit med om att säga ifrån?

Skriv ner en händelse när du eller någon du känner försvarade någon annans rätt.

- Diskutera och jämför berättelserna parvis eller i mindre grupper. Sammanfatta några generella slutsatser.

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs Ka Hsaw Was berättelse enskilt eller högt tillsammans. Sammanfatta innehållet med hjälp av följande stödfrågor:

- Ge exempel på olika brott mot mänskliga rättigheter som Ka Hsaw Wa berättar om i texten?
- Vilka är det som utför brotten mot ursprungsbefolkningen? Varför utför de brotten mot byborna, vad har de att vinna på det?
- Vad gör Ka Hsaw Wa för att hjälpa drabbade människor?
- Hur tänker han kring de uppoffringar han tvingas göra? Ge exempel ur texten där han tvivlar på sina insatser.

- Ge exempel på händelser som gör att han fortsätter sin kamp trots att han börjar tvivla och tappa orken.
- Sök i texten efter argument som kan förklara varför han fortsätter sin kamp trots alla motgångar.

VAD DRIVER KA HSAW WA?

Hur tänkte Ka Hsaw Wa när han bestämde sig för att försvara mänskliga rättigheter?

Använd citaten här nedanför och resonera kring tänkbara argument.

- Vilka argument tror du vägde tyngst för Ka Hsaw Wa när han valde att kämpa trots att han riskerade sitt liv?

Vittne till kränkningar – ”Under den tiden bodde jag i djungeln och upptäckte vilka fruktansvärda liv byborna hade.”

Ingen annan agerar – ”Eftersom ingen gjorde några intervjuer på den tiden, bestämde jag mig för att göra det själv. Jag pratade med alla.”

Ansvar gentemot andra – ”Jag ser situationen förvarras och klandrar mig själv för att jag inte kan göra tillräckligt. Samtidigt kan jag inte lägga av. Om jag vänder ryggen till och går min väg finns det ingen som gör något åt saken. ”Om jag vänder dem ryggen”, tänkte jag, ”vem kommer då att göra det här jobbet?”

Inre övertygelse – ”Jag vet inte om mod kommer ur makt eller lidande.”

Egna erfarenheter av lidande – ”Det lidande jag har utstått är ingenting jämfört med deras. Dessa människors behov är större än mina.”

- Hur ser du på olika argument för att försvara mänskliga rättigheter? Finns det något argument som du känner mer för?

ROLLERNAS EGENSKAPER

Använd analysmodellen på sidan 9 och synliggör de olika rollernas egenskaper. Går det att finna några generella egenskaper för de olika rollerna?

- Skriv de fyra rollerna på tavlan: Förövare, Offer, Åskådare och Försvarare.
- Diskutera vad som utmärker de rollerna när ett brott har begåtts.
- Sortera in passande egenskaper till de fyra rollerna. Välj bland följande egenskaper.

Egenskaper *Rädd, irriterad, ängslig, uppskattad, förrådd, modig, bekymrad, säker, feg, nedstämd, desperat, annorlunda, besviken, förtvivlad, störd, glad, dum, hemsk, ensam, otålig otillräcklig, osäker, eländig, missförstådd, nervös, upprörd, förföljd, blyg, motarbetad, orolig, spänd, misshandlad, arg, förvirrad, stridslysten, grym, maktgalen, sårad, hänsynslös, tanklös, försiktig*

- Diskutera, jämför och förklara. Vilka tankar ligger bakom resonemanget om de fyra rollernas olika egenskaper?

Analysera rollerna i berättelsen

Använd analysmodellen för att förtydliga rollerna i Ka Hsaw Was berättelse. Vilka är offer, förövare, åskådare och försvarare?

- Utgå från berättelsen och placera in följande aktörer under de fyra rollerna.
Ka Hsaw Wa, Militärregeringen, Presidenten, organisationen Jordens rätt, Unocal, regeringsagenter, ursprungsbefolkningen, bybor, soldater, våldtäktsoffer, studentdemonstranter, fackföreningsrörelsen, Kevin Heppner, Amnesty International, hustrun till en revolutionär, mördad sjuksköterska, dödad vän.
- Motivera varför de olika aktörerna hamnar i de olika rollerna.
- Diskutera hur situationen skulle kunna förändras genom att aktörer byter plats i modellen.
- Vilka aktörer skulle kunna flytta in under rubriken *Försvarare*. Vad skulle de kunna göra och hur skulle det förbättra situationen i landet?

VEM TJÄNAR PÅ KRÄNKNINGARNA?

Ka Hsaw Wa berättar om kränkningar som regeringen, militären och det amerikanska oljebolaget Unocal utsätter bybor för. Det handlar om hot, misshandel, slavarbete, våld, tortyr, våldtäkt och mord. Men varför genomför regeringen och militären dessa brott? Vad har de att tjäna på det?

- Vem tjänar på att mörda, våldta och tortera bybor som bor i området kring oljekällan?
- Vad skulle de kunna göra istället?
- Vem tjänar på att förfölja, misshandla och mörda dem som försöker avslöja sanningen om brotten?
- Vad skulle de kunna göra istället?
- På vilket sätt skulle regeringen, militären och oljebolaget Unocal kunna tjäna på att man respekterar de mänskliga rättigheterna? Varför tror du att de valde att inte göra det?

HUR SER DET UT I BURMA I DAG?

De senaste åren har det skett en viss förändring i det politiska läget i Burma. Sök information på Internet om Burma och hur situationen ser ut idag.

- Sammanfatta några övergripande förändringar som skett?
- Hur tror du dessa förändringar kommer att påverka arbetet med mänskliga rättigheter i landet?

Exempel på länkar att arbeta vidare med:

Big oil

År 2005 köptes oljebolaget Unocal upp av ett av världens största oljebolag Chevron. Besök Chevrons hemsida och gör en kritisk granskning av hur de förhåller sig till etiska frågor.

www.chevron.com

www.burmakommitten.org/sbk-stodjer-kampanj-om-mer-transparenta-oljebolag

Svenska Burmakommittén

En religiöst och politiskt obunden ideell organisation som arbetar med att sprida information om situationen i Burma och som stödjer demokratiutvecklingen i landet.

www.burmakommitten.org

Film Statslösa i sitt eget hemland

En film om förföljelsen av minoritetsgruppen Rohingya i nordvästra Burma.

www.youtube.com/watch?v=m-fGEcxIDWI

Säkerhetspolitik.se

Läs mer om konflikten i Burma på Säkerhetspolitik.se.

www.sakerhetspolitik.se/Konflikter/Myanmar-Burma

EarthRights International (engelska)

Organisationen som grundats av Ka Hsaw Wa och som kämpar för att försvara mänskliga rättigheter i Burma.

www.earthrights.org

Burmanet och irrawaddy (engelska)

Två hemsidor som publicerar nyheter från Burma och Asien med mer djuplodande reportage och analyser, ofta olika teman.

www.burmanet.org/news

www.irrawaddy.org

The Burma Project (engelska)

En organisation som startades av the Open Society Institute 1994 och syftar till att höja den internationella medvetenheten om Burma.

www.burmaproject.org

HARRY WU

KINA

”DET RÄCKER INTE ATT BEFRIA EN DISSIDENT NÄR SÅ MYCKET STÅR PÅ SPEL. NÄR ALLT KOMMER OMKRING ÄR VI ALLA LIKA, OCH ALLA OFFER FÖR LAOGAI FÖRTJÄNAR SAMMA RÄTTIGHETER.”

Harry Wu, ©2000 Eddie Adams

TVÅNGSARBETE, LAOGAI

Harry Wu växte upp som ett av åtta barn till en bankir i Shanghai, och gick på en jesuitskola innan han skrev in sig vid Pekings College of Geology i slutet av 1950-talet. Mitt i en svår tid av kommunistisk utrensning förvisades Wu i nitton år till det kinesiska fångläger som kallas *laogai*. Där överlevde han fysisk och psykisk tortyr och levde en tid på malda majsskal. I sin självbiografi *Bitter Winds (Kalla vindar)*, beskriver han hur han äter ormar, eller jagar råttor över fälten för att stjäla kornen ur deras bon.

Efter frigivningen accepterade Harry Wu ett uppdrag som obetald gästforskare vid University of California i Berkeley. När han kom till USA 1985 hade han fyrtio dollar på fickan. Efter att i tio dagar ägnat sig åt forskning på dagarna och sovit på en parkbänk på nätterna, lyckades han få nattjobb i en butik som sålde munkar. Där kunde han äta tre mål mat om dagen och sova på natten. (Än i dag kan han inte ta i en munk.)

Harry Wu återvände, eller försökte återvända, till Kina totalt fem gånger. Medan han var där 1991 och 1994 dokumenterade Wu förhållandena i fångelser och arbetsläger för tv-programmet *Sixty minutes* och andra nyhetsprogram, vilket gjorde honom till en av Kinas mest efterlysta angivare.

Under den femte resan 1995, åkte han fast. Under sextiosex dagar i häktet i väntan på vad som skulle hända, drogs en världsomspännande kampanj för hans frigivning igång. Bland annat ställde Hillary Clinton krav på en bojkott av kvinnotoppmötet i Peking. Kina släppte honom, och tillbaka på amerikansk mark firades han över hela landet.

Wu vittnar ofta för politiker om de senaste övergreppen han avslöjat — kinesiska ämbetsmäns inkomstbringande försäljning av

avrättade fångars organ, olaglig export av produkter tillverkade genom straffarbete (till exempel dieselmotorer och Chicago Bulls kläder), antalet offentliga avrättningar, orättvisa inskränkningar av rättigheter att skaffa barn och fruktansvärda metoder för att tvinga folk att följa barnbegränsningslagen.

The Laogai Research Foundation (Laogai forskningsfond) som Wu grundat och leder uppskattar att femtio miljoner människor hållits inspärrade i laogai sedan 1950, och att det i dag finns åtta miljoner människor i tvångsarbete. 2008 öppnade Wu Laogai Museum i Washington DC, det första museum i världen som uteslutande ägnar sig åt mänskliga rättigheter i Kina. Harry Wus uttalade mål är att ordet *laogai* ska finnas med i varje ordbok i världen. Han arbetar arton timmar per dygn, reser runt i landet och i världen, och samtalar med studentgrupper och statschefer för att förvandla dagens färd till ett minne från en förfluten tid.

Människor vill leva som människor, inte som lastdjur och inte som andra människors verktyg. Människor måste respektera varandra tillräckligt mycket för att kunna leva med varandra, men förbehålla sig rätten att välja fritt – att välja sin religion och sin kultur. Under totalitära regimer behandlas människor aldrig som människor. Fria val existerar inte. Den som talar om individuella rättigheter motsätter sig automatiskt regeringen. Många politiker och forskare ifrågasätter den kinesiska lögnen om att det skulle vara en annan definition av begreppet mänskliga rättigheter som gäller i Kina. Den kinesiska ledningen hävdar att den viktigaste kategorin av mänskliga rättigheter är de ekonomiska. Kinas president Jiang Zemin har sagt: "Mitt främsta ansvar när det gäller mänskliga rättigheter är att ge mat åt folket." Som svar vill jag säga att jag kan skaffa mat själv om jag är fri – du behöver inte göra det åt mig. Tyvärr säger en del västerlänningar: "Kineserna talar aldrig om individuella värden, de talar om kollektiva rättigheter, så tvinga inte på kineserna västerländska normer för mänskliga rättigheter. Demokrati är en västerländsk idé." Detta är rent hyckleri, eftersom det bara finns en version av den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, som Kina undertecknat. Vi har inte en kinesisk version och en amerikansk version. Deklaration om de mänskliga rättigheterna är universell och gäller alla länder.

PROTESTER GAV FÄNGELSE

Väst fokuserar främst på yttrandefrihet och religionsfrihet och ägnar sig åt att försöka befria religiösa, politiska dissidenter och oliktankande studenter. Västvärlden fokuserar för det mesta på individen – den där katolska prästen, den där tibetanska munken. Å ena sidan är det mycket viktigt att kräva deras frihet eftersom livet tillhör en person endast en gång, aldrig två gånger. Vi måste rädda dem. Men vi kineser säger: "Fokusera aldrig bara på ett enskilt träd, fokusera på en skog."

Låt mig berätta en historia om de tre W:na: Wu, Wei, Wang Dan. Jag är det första "W:et." 1957 när jag gick på universitetet i Peking, protesterade jag mot Sovjetunionens invasion av Ungern. För detta blev jag kallad "kontrarevolutionär" och dömdes till livstid i laogai, det kinesiska namnet på arbets- och

fångläger. Det slutade med att jag gav nitton år av mitt liv åt detta system. År 1979, när jag släpptes, applåderade västvärlden Kina för ökad öppenhet. Mao var död, kulturrevolutionen var över, och det verkade som om Deng Xiaoping skulle inleda en ny era för Kina. Men samma år greps det andra "W:et", Wei Jingsheng, för att han uttryckte sin mening, och krävde den femte moderniseringen av demokratin i Kina. År 1989, när Wei avtjänade det tionde året av sitt straff, arresterades en annan ung man, Wang Dan, för sin roll i studenternas demokratirörelse. Den kinesiska regeringen internerade oss tre personer under tre olika årtionden för att vi fredligt uttryckte våra åsikter. Vi dömdes alla en andra gång på 1990-talet. När det gäller individuella rättigheter har inte mycket förändrats sedan 1957.

VÄRDIGHETEN KROSSAS I FÄNGELSET

Det första året av min första tid i fängelse grät jag nästan varje dag. Jag saknade min familj, speciellt min mor, som hade begått självmord för att jag hade arresterats. Jag tänkte på min flickvän. Jag var katolik, så jag bad. Men efter två år fanns inga tårar kvar. Jag grät aldrig, för jag hade förvandlats till ett odjur. Inte för att jag var en hjälte, inte för att jag hade järnvilja, utan för att jag var tvungen att ge mig. Jag tror inte att någon skulle kunna göra motstånd under de omständigheterna. Från första natten i lägren tvingades vi att erkänna. Erkännande krossar ens värdighet. Om man inte avlämnar en bekännelse utsätts man för fysisk tortyr. Och man måste hela tiden hålla rätt på sin bekännelse från början till slut. Man kan aldrig hävda att man är oskyldig. Man kan bara skrika om och om igen: "Jag har fel. Jag är dum. Jag är galen. Jag är en skit. Jag är en brottsling. Jag är ingenting." Samtidigt tvingas man till tvångsarbete, ett sätt att göra dig till en ny socialist. Arbete är en möjlighet som partiet erbjuder för att reformera dig. Det slutliga målet är att du ska förvandlas till en ny medborgare i det kommunistiska systemet.

De sa att mitt brott var obetydligt, att problemet var min politiska inställning. "Jag gjorde inget fel", sa jag. "Ni lurade in mig i en fälla. Jag tänker inte erkänna något brott." De skilde mig från alla människorna i mitt liv, mina klasskamrater, mina vänner, mina lärare, mina föräldrar. Jag var helt isolerad. Jag tänkte, "Jag är ett misstag. De tycker inte om mig. Jag är något som blivit fel. Låt mig tänka på det, okej." Och sedan: "Ja, jag har fel." Steg för steg förlorade jag min värdighet, mitt självförtroende och min ställning. Jag började tro på att jag var en brottsling. Det var som om vi kineser levde våra liv i en låda där vi aldrig såg himlen. Om man aldrig flyr från lådan börjar man tro att lådan är sanningen. Det är det som är omprogrammering, som förminskar dig och gör dig till en robot. En droppe vatten kan spegla hela världen. Många, många droppar blir en flod, ett hav.

Nitton år. Hur många dagar, hur många nätter? Jag slogs och stal från folk. Jag slutade tänka på min mor, min flickvän, min framtid. Några människor dog. Vem bryr sig? De bröt ner mig. Jag hade blod på mina läppar. Jag hade glömt så mycket.

NYTT LIV I EXIL

År 1986 kom jag första gången till USA som gästforskare. Jag minns den dagen, då jag gav en föreläsning om laogai. Jag sa till mig själv: "Du är inte Harry Wu. Du är en historieberättare."

Plötsligt kunde jag inte sluta. I tjugo minuter var eleverna knäpptysta. Jag avslutade mitt tal och insåg att jag hade blivit människa igen. När jag avslutat föreläsningen sa jag för första gången: "Jag är så glad att jag överlevde."

När jag först kom till Amerika visste ingen vem jag var. Precis som i lägren var jag anonym. Den kinesiska regeringen satte mig på listan över eftersökta, eftersom jag rört vid kärnan, det viktiga. Om man vill berätta om dissidenter är kineserna beredda att tala med en, men inte om man berättar om laogai. Kan man prata med Hitler om koncentrationsläger? Kan man prata med Stalin om Gulag?

Jag vet inte varför jag överlevde. Tro på dig själv som människa, kämpa för din värdighet, slåss för din framtid, kämpa för ditt liv, kämpa för din dröm. Livet tillhör dig bara en gång. Förr eller senare hamnar du och jag i graven. För vissa tar det trettio år, för andra tar det åtta år. När jag nu en gång hamnat i exil, varför skulle jag då inte njuta av resten av mitt liv? Varför måste jag åka tillbaka till Kina? Jag försökte njuta, men kände mig skyldig. Speciellt när folk kallade mig Harry Wu – en hjälte. Västvärlden manar på, för där är man alltid på jakt efter en hjälte. Men en riktig hjälte vore död, död. Om jag varit en riktig hjälte, som de människor jag träffade i lägren, skulle jag ha begått självmord. Jag är slut – det finns ingen Harry Wu mer. Det var därför jag till slut bestämde mig för att återvända till Kina.

ÅTER I KINA

1991 besökte jag det laogai-läger i Kina där Wei Jingsheng hölls fången. Han befann sig i Gobiöknen och jag filmade för att kunna visa människor hur situationen är. Tidigare hade jag utgett mig för att vara en fånge, en turist eller en familjemedlem. Den här gången utgav jag mig för att vara polis. De kände inte igen mig. Ett antal poliser i ett gästhus vinkade åt mig, och jag vinkade tillbaka. Men när jag 1995 än en gång försökte samla bevis, grep de mig när jag försökte ta mig in i Kina över den ryska gränsen. De arresterade mig och visade mig bilderna jag tagit. Den här gången dömdes jag till femton år.

Idag har det kinesiska folket rätt att välja olika märken av schampo, men de kan fortfarande inte säga vad de innerst inne tycker. Kommer rätten att välja sitt schampo att leda till rätten att välja sin religion, som vissa menar? Det är ett ganska stort språng.

Mitt val var enkelt – fängelse eller exil. Men vad folk inte förstår är att exilen i sig utgör tortyr. Exil är också en kränkning av mänskliga rättigheter. Vi applåderade aldrig Sovjet när de skickade dissidenter i exil. Men när kineserna skickade Wang Dan i exil, betraktade utrikesdepartementet och Vita huset det som en seger för USA:s engagerade politik.

Naturligtvis tycker jag att det är värdefullt att försöka befria någon, men jag skulle hellre se att systemet förstördes. Jag kom undan från laogai. Wei Jingsheng kom undan från laogai. Nu är Wang Xiaopo i laogai. Katolska präster är i laogai. Fackföreningsaktivister är i laogai. De flesta har inget namn, de har inget ansikte. Det räcker inte att befria en dissident när så mycket står på spel. När allt kommer omkring är vi alla lika. Alla offer för laogai förtjänar samma rättigheter, inte bara de politiska dissidenterna, utan även de kriminella fångarna. Det betyder inte att vi ska ursäkta brott, men varje fånge måste erbjudas samma

skydd. Det glöms lätt bort när man bara talar om kända samvetsfångar. Det är svårt att säga hur stor andel av fångarna som är politiska, jämfört med dem som är kriminella. Ställs frågan till kinesiska myndigheter blir svaret att det inte finns några politiska fångar i Kina. De säger till exempel att det är lagligt att utöva sin egen religion, men om man utövar katolicismen blir man arresterad och åtalad för samhällsomstörtande verksamhet och deltagande i olaglig sammankomst.

Varje totalitär regim behöver ett undertryckande system. Det lustiga är att ingen talar om det systemet i det kommunistiska Kina. De säger att det inte existerar, eller att det bara används mot speciella individer. Jag har föreläst om laogai på de bästa universiteterna i USA. När jag besökte Yale pratade jag med Jonathan Spence, som har skrivit den text om Kina som används mest vid college. Jag sa: "Jonathan, du talar kinesiska mycket bra, du har en kinesisk fru, du inkluderar så många kinesiska termer i ditt arbete. Men hur är det med laogai? Offren för laogai är fler än de i sovjetiska Gulag och koncentrationslägren tillsammans. Självklart har du hört talas om det, men det finns aldrig med i dina rapporter, artiklar eller böcker. Varför vill du inte prata om det?" Varför gör inte Steven Spielberg en film om laogai, som han gjorde om koncentrationslägren?

VILL FÖRKLARA OCH GÖRA ORDET LAOGAI KÄNT

Jag vill se ordet laogai i varje ordbok, på varje språk. Lao betyder "arbete", gai betyder "reform." De reformerar dig. Hitler hade från början en ond idé: att förgöra judarna, förgöra folket. Kommunisterna hade i början en underbar idé: att skapa ett paradiset, en himmel, och att lindra fattigdom och elände. I början var de som änglar, men mot slutet var de som djävlar. Kineserna utövar fysisk tortyr i stor omfattning, men också andlig och psykisk tortyr. De säger: "Låt oss hjälpa dig att bli en ny socialistisk människa. Vi ska inte döda dig eftersom vi är humana. Du hade hamnat fel. Erkänn. Acceptera kommunismen och du återupprättar samhället andligt, mentalt, helt och hållet, genom att låta dig reformeras."

Före 1974 var Gulag inte ett ord. I dag är det ett ord. Vi måste vi avslöja ordet laogai: hur många offer det finns, vilka villkor fångarna måste uthärda, vilka motiven är för en sådan systematiserad förnedring. Jag vill att folk ska bli medvetna. Medvetna om hur många män och kvinnor som sitter i fängelse. Medvetna om att leksaker, fotbollar, kirurgiska handskar och mycket annat tillverkas av fångar i Kina. Medvetna om vad ett liv i tvångsarbete innebär. Medvetna om vilka så kallade brott som skickar folk dit. Detta är en fråga om mänskliga rättigheter, inte om import och export.

Jag har full förståelse för att det är svårt att tala om laogai i dag. Jag sa till president Clinton: "Jag önskar att ni ville bli den första världsledaren som fördömer Kinas laogai. Jag ber er. Bara en mening. Det kommer inte att kosta er något." Och jag kritiserar USA:s politik för att vara en typisk eftergiftspolitik. USA:s ledare frågar mig: "Är det isolering eller avskärmning du föreslår?" Denna typ av polarisering är för billig. Jag föreslår aldrig isolering och jag har aldrig föreslagit sanktioner. Men man borde återge båda sidorna av historien. När man säger att handeln förbättrar livet för de vanliga kineserna, är detta bara

en sida av historien. Jag förnekar inte att ekonomin förbättras, att det skapas en medelklass, att äganderätten kommer i förgrunden, eller att samhället kommer att omorganiseras. Men man måste berätta den andra sidan av historien. Vinsterna från industrin gynnar den kommunistiska regimen. Det talar man inte om. Den kinesiska kommunistregimen är stabil. Varför? För att den får ekonomiskt stöd.

Kina kommer att bli allt viktigare inom en snar framtid. När vi får se en kommunistisk hegemoni i öst, då kommer vi att debattera hur detta har kunnat ske. Varför ignorerade vi den växande styrkan i denna auktoritära regim? Låt mig citera ett kinesiskt talesätt: "Om man vill hejda det kokande vattnet behöver man bara röra om i det. Ett bättre sätt är att dra bort det från elden." Västvärlden behöver en långsiktig Kinapolitik, som stöder all den längtan efter frihet och demokrati som finns i Kina.

**”JAG VET INTE VARFÖR JAG
ÖVERLEVDE. TRO PÅ DIG SJÄLV
SOM MÄNNISKA, KÄMPA FÖR
DIN VÄRDIGHET, SLÅSS FÖR DIN
FRAMTID, KÄMPA FÖR DITT LIV,
KÄMPA FÖR DIN DRÖM. LIVET
TILLHÖR DIG BARA EN GÅNG.
FÖRR ELLER SENARE HAMNAR
DU OCH JAG I GRAVEN. FÖR
VISSA TAR DET TRETTIO ÅR, FÖR
ANDRA TAR DET ÅTTIO ÅR.”**

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 4: Frihet från slaveri

Artikel 5: Frihet från tortyr och förnedrande behandling

Artikel 9: Frihet från godtyckliga gripanden och utvisning

Artikel 19: Åsikts- och informationsfrihet

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vad innebär avhumanisering och slaveri i arbetsläger?
- På vilket sätt är de kinesiska arbetslägren, laogai, ett brott mot de mänskliga rättigheterna?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Öka kunskapen om hur mänskliga rättigheter kränks i Kina genom arbetsläger laogai.
- Resonera och ta fram argument för att försvara mänskliga rättigheter.
- Resonera kring begreppet avhumanisering, betydelse, dess metoder och vad det kan leda till.
- Stärka sin handlingsberedskap och vilja att försvara mänskliga rättigheter.

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Kommunistisk utrensning
- Laogai
- Bojkott
- Totalitär regim
- Mänskliga rättigheter
- Politisk dissident
- Kontrarevolutionär
- Internering
- Kommunism
- Omprogrammering
- Exil
- Samvetsfångar

FÖRBEREDELSE

Det är en fördel om eleverna känner till grunderna om den kommunistiska ideologin och något om uppkomsten av kommunistpartiet i Kina.

ELEVAKTIVITETER

ATT STÅ UPP FÖR ANDRA — DISKUTERA BEGREPPET

- Har du någonsin blivit anklagad för något du inte gjort?
  - Har någon annan blivit anklagad för något som du har gjort?
  - Har du sagt ifrån när du upplevt att någon annan blivit orättvist behandlad?
  - Har du sagt ifrån eller protesterat mot något trots risken att uppfattas som besvärlig?
- Gör en kort beskrivning av händelsen.

VAD KRÄVS FÖR ATT VÅGA SÄGA IFRÅN?

Tänk efter vilka egenskaper som behövs för att våga säga ifrån och ta ställning trots risker som det kan innebära.

Diskutera i par eller mindre grupper och ta fram en lista på egenskaper som behövs för att våga säga ifrån och stå upp för det man tror på.

- Varför är det så viktigt att stå upp för det man tror på?
- Hur kan du hjälpa andra att stå upp för sina och andras rättigheter?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läsning och bearbetning av texten kan göras individuellt eller genom högläsning i klassen.

Ett sätt att göra det på är att dela upp klassen i mindre grupper som läser olika delar i texten. Gruppera sedan om till tvärgrupper där var och en berättar om sin del för övriga i gruppen.

Övergripande frågor att utgå ifrån:

- Sammanfatta kort vad avsnittet handlar om.
- Vilka personer eller aktörer är inblandade?
- Vilka kränkningar eller brott mot mänskliga rättigheter innehåller texten?
- Hur tänker du kring det Harry Wu berättar?

ANALYSERA ROLLERNA I BERÄTTELSEN

I berättelsen beskriver Harry Wu hur han kämpar på olika sätt för att försvara sina och andras mänskliga rättigheter. Men vem är offer, förövare, åskådare och försvarare? Använd analysmodellen på sidan 9.

- Går det att urskilja några tydliga roller? Välj bland följande aktörer:
Harry Wu, Kinas regering, Jiang Zemin, amerikanska politiker, Wei, Wang Dan, Jonathan Spence,
- Diskutera vad som kan göras för att förbättra situationen. Vilka aktörer som skulle kunna byta plats i modellen och vilka konsekvenser skulle de i så fall ge?

AVHUMANISERING UNDERLÄTTAR FÖRTRYCK

Begreppet "avhumanisering" kan förklaras som "göra mindre mänsklig". Genom att göra vissa grupper mindre mänskliga, blir det lättare att acceptera förtryck och kränkningar av dem; "de är ju inte riktiga människor".

Metoden har använts av många regimer genom historien för

att legitimera våld, förtyck och folkmord, till exempel på judar, romer och aboriginer.

Avhumanisering är ett sätt att bryta ner människor.

- Vad gör oss till människor? Hur tar man bort en människas värde?

Här är två citat från Harry Wus berättelse:

"De skilde mig från alla människorna i mitt liv, mina klasskamrater, mina vänner, mina lärare, mina föräldrar. Jag var helt isolerad. Jag tänkte, "Jag är ett misstag. De tycker inte om mig. Jag är något som blivit fel. Låt mig tänka på det, okej." Och sedan: "Ja, jag har fel." Steg för steg förlorade jag min värdighet, förlorade jag mitt självförtroende, förlorade jag min ställning. Jag började tro på att jag var en brottsling."

"Från första natten i lägren tvingades vi att erkänna. Erkännandet krossar ens värdighet. Om man inte avlämnar en beklännelse utsätts man för fysisk tortyr. Och man måste hela tiden hålla rätt på sin beklännelse från början till slut. Man kan aldrig hävda att man är oskyldig. Man kan bara skrika om och om igen: "Jag har fel. Jag är dum. Jag är galen. Jag är en skit. Jag är en brottsling. Jag är ingenting." Samtidigt tvingas man till tvångsarbete. Arbete är ett sätt att hjälpa dig bli en ny socialist. Arbete är en möjlighet som partiet erbjuder för att reformera dig. Det slutliga målet är att du ska förvandlas till en ny medborgare i det kommunistiska systemet."

- Vilka metoder användes för att bryta ner och avhumanisera Harry Wu?
- Vad har de kinesiska makthavarna att vinna på att skicka människor till laogai för slavarbete?
- Vad kan man göra för att bekämpa avhumanisering? Vad kan en enskild person göra? Folket i ett land? Världssamfundet FN?
- Vad vill Harry Wu att man ska göra för att förbättra situationen i Kina?

FAKTA OM LAOGAI

- Laogai är ordet för de över tusen arbets- och fångläger som finns i Kina. Syftet är att omskola människor genom arbete.
- Uppskattningsvis är mellan 2,5 och 3 miljoner kineser fångar i landets laogai.
- I arbetslägret arbetar fångar i gruvor, järnvägar, men även i fabriker som exporterar konsumtionsvaror till västvärlden och USA.
- Fångarna tvingas tillverka produkter, utan betalning, med en arbetstid på 10–20 timmar om dygnet och den som inte orkar blir slagen och torterad.

ARBETA VIDARE

Exempel på länkar att arbeta vidare med:

Supporting Human Rights in China

SHRIC är en ideell förening som stödjer utvecklingen av mänskliga rättigheter i Kina och verkar för införandet av yttrande- och trosfrihet i Kina.

www.shric.org

Gå med i Facebookgruppen

www.facebook.com/LaogaiMuseum

Laogai Reserch foundation (engelska)

Forskningsorganisation grundad av Harry Wu. Innehåller information och länkar, artiklar, bloggar och nyheter.

www.laogai.org

Laogaimuseum i Washington DC (engelska)

Museum om Laogai grundat av Harry Wu. Innehållsrik hemsida med information, bildspel och filmer som behandlar Laogai.

www.laogaimuseum.org

Tonightshow with Jay Leno (engelska)

Jay Leno intervjuar Harry Wu – året är 1995. Hur uppfattar du Harry Wu som person?

www.youtube.com/watch?v=OFqTGadTMeM

RIGOBERTA MENCHÚ TUM

GUATEMALA

”JAG VAR EN KVINNA
SOM STRED FÖR RÄTTVISA.
I TOLV ÅR HADE JAG VARKEN
EGET HEM ELLER FAMILJ.”

Rigoberta Menchú Tum © 2000 Eddle Adams

URSPRUNGSBEFOLKNINGENS RÄTTIGHETER

Mayaindianer i Guatemala och ursprungsbefolkningar över hela världen betraktar Rigoberta Menchú Tum som en hjältinna. Hon föddes i en fattig familj 1959 som dotter till en aktiv medlem i lantarbetarnas fackförbund (CUC). Rigoberta gick själv med i fackföreningen, trots att flera i hennes familj hade blivit förföljda för sitt medlemskap.

I början av 1980-talet startade den guatemalanska militären en ”bränna jorden-kampanj”, när de brände ner över 400 av mayaindianernas byar, massakrerade hundratals barn, kvinnor och sjuka och torterade och mördade alla som misstänktes protestera mot det politiska förtrycket. Militären dödade upp mot 200 000 människor, de flesta mayaindianer, och tvingade en miljon människor i exil. Menchús mor och bror kidnappades och dödades. Hennes far brändes levande.

Medan Guatemalas armé torterade och mördade mayaindianerna, förblev resten av världen nästan helt tyst.

År 1983 publicerade Menchú sin självbiografi, *Jag, Rigoberta Menchú, en redogörelse av den guatemalanska konflikten*. Boken översattes till tolv språk, och bidrog till att världen ändrade uppfattning om stödet till militärregimen. Senare upptäcktes motsägelser om detaljer i boken, men det råder inget tvivel om att berättelsen är sann och att Guatemalas ursprungsbefolkning fått utstå enorma lidanden i händerna på den brutala militärregimen.

Rigoberta Menchú har tvingats i exil tre gånger på grund av kritik mot regeringen i Guatemala. Trots hoten fortsätter hon än i dag sitt arbete för mänskliga rättigheter, ursprungsbefolkningars rättigheter och kvinnors rättigheter och utveckling. År 1993 utnämndes hon till Unesco:s goodwill-ambassadör. Hon har aktivt försökt få upprättelse efter folk-mordet i Guatemala, och till och med väckt åtal i spansk domstol för införandet av straffrihet i hemlandet.

Kampen för fattiga människors rättigheter och ett människovärdigt liv, verkar befinna sig i en mycket mörk tunnel, men vi måste alltid försöka finna lite ljus och hopp i den. Det viktigaste är att ha positiva känslor och tankar. Även om det är lätt att vara pessimistisk försöker jag alltid se det stora hos människor. Vi måste

uppfinna hoppet om igen. En dag insåg jag med sorg och stor övertygelse att mina föräldrars död inte kan göras ogjord. De kan inte få tillbaka sina liv. Vad som heller aldrig kan göras ogjort är kränkningen av deras människovärde. Inget kan få mig att tro att det kan hända något som gottgör den skulden.

VIKTIGT ATT LYSSNA PÅ OFFREN

Nu tror jag inte att den insikten är personlig. Det är snarare en fråga, som rör samhället, historien och det gemensamma minnet. Det är vi som är offer som måste bestämma vilka benådningar som kan ske och under vilka förhållanden. Det är vi som överlevt som ska få sista ordet, inte de som tittat på. Jag respekterar dem som anser att en dom, överenskommelse eller religiös filosofi räcker som förlåtelse, men jag skulle mycket hellre vilja höra offrens röster. Just nu lyssnar man faktiskt inte på offren.

I ett krig är amnesti något som två aktörer hittar på. Det är knappast offrens eller samhällets idé. Två beväpnade grupper som har bekämpat varandra beslutar att det är bäst för båda att förlåta varandra. Det är den verklighet kampen för mänskliga rättigheter måste igenom just nu.

En överenskommelse som nås med verklig dialog skulle omedelbart få slut på kriget. Jag kan aldrig acceptera att två sidor som begått fruktansvärda grymheter ska få förlåta sig själva. Vad amnesti gör är att glömma och med en enkel signatur utplåna alla kränkningar av mänskliga rättigheter som har ägt rum. Många övergrepp lever kvar i offren, i de ungas liv som konflikten gjort föräldralösa. Även om man ger amnesti kan människor inte glömma de människorättsbrott de utsatts för och som de fortfarande upplever. Sådant kan inte glömmas.

FÖRSONING MÅSTE GRUNDA SIG PÅ SANNINGEN

En verklig försoning måste grunda sig på sökandet efter sanning. Vi som är offer för övergreppen har rätt till den. Det räcker dock inte med att finna sanningen, vi måste också skapa rättvisa. De sätt, processer och medel som kan åstadkomma rättvisa är lagstiftning och domstolar, genom lagliga procedurer. Därför har jag dragit militären i Guatemala inför rätta. Vi har en massa korrupta domare, vi känner till mutor och hot. Militären vill inte skapa ett prejudikat för verklig rättvisa, så de mutar hela rättssystemet. Förr eller senare kommer systemet att bli mer rättvist, men vi måste ge rättsväsendet tid att utvecklas.

Ingen som bor i ett land med så mycket våld, med en så blodig historia, vill sätta ett barn till världen. Jag var en kvinna som stred för rättvisa. I tolv år hade jag varken eget hem eller familj. Jag bodde i flyktingläger, hos nunnor i Mexiko. Jag har lämnat kvar väskor i många olika länder, i många olika byggnader. Vad skulle jag ha gjort med ett barn under de förhållandena? Jag var utsatt för stora risker och trodde att jag kanske skulle tvingas offra livet för mitt folk. Det är inte bara en slogan, utan en verklig upplevelse. Jag var utsatt för det svåraste man kan tänka sig.

FAMILJEN GER STÖD OCH MENING

När jag träffade min man 1992 trodde jag inte att det skulle bli ett långvarigt förhållande. Hur skulle det kunna bli det, när jag alltid var på väg från en plats till en annan? Min mans familj

hjälpte mig att få stabilitet i tillvaron. De var envisa och insisterade på att vi skulle gifta oss, även om det var en borgerlig vigsel. De var oroliga för vad familjen, samhället och alla andra skulle tycka om vi inte var gifta. För mig var det inte viktigt.

Jag började längta efter ett hem, en önskan som sammanföll med att jag tilldelades Nobels fredspris. Man kan inte ha en nobelpristagare som vandrar runt i världen halvt om halvt i hemlighet!

Jag tackar Mexiko – Mexikos folk, och myndigheterna vid den tiden, de ansvariga i Mexico City – för att de gav mig lugn och ro under en tid. Genom borgmästaren fick jag ett hus, där kunde vi skapa oss ett helt normalt liv. Vi var än en gång en familj. Jag hade lämnat Guatemala, men när jag återvände 1988 arresterades jag, så jag var tvungen att ge mig av igen. Därefter for jag ut och in i Guatemala, men kunde aldrig stanna länge. Slutligen, år 1994, återvände vi officiellt.

Ett hem är viktigt för mig också av en annan anledning. Jag har två barn nu – ett som jag har förlorat. Att ha barn förändrar livet helt och hållet, eller hur? Man kan inte bara flytta omkring i världen som man vill. Livet måste levas som omständigheterna tillåter. Jag kan inte påstå att jag någonsin planerade att leva mitt liv, eller någon del av mitt liv, som jag gjorde! Saker och ting bara händer. Plötsligt var jag fast i en situation. Jag försökte övervinna den med många goda avsikter men utan vidare eftertänksamhet. Nu bor min son med min familj, min syster och mina syskonbarn. Det finns sju barn i huset. Vi lever som en storfamilj, och det är mycket bra för min son. Varje dag är han en del av en familjegemenskap.

”ANDRA MÄNNISKORS KÄRLEK OCH FÖRSTÅELSE BETYDER MYCKET”

När jag väntade min yngste son, vars namn var Tzunun (kolibri), hade jag en mycket svår graviditet. Den innebar risker från första dagen. Det krävdes en enorm vilja för att klara av situationen, men jag ville verkligen. Ändå levde han sorgligt nog bara tre dagar. När han dog var det som om han levat med mig i många år. Jag pratade med honom, förstod honom, tänkte att han kunde uppfatta saker omkring sig.

Under den här tiden lyssnade jag på nyheter och försökte ta reda på vad som pågick i världen. Jag blev djupt påverkad. När man åker runt på konferenser, pratar med folk och får applåder, inser man inte fullt ut vilken fruktansvärd situation kvinnor och barn befinner sig i. Inom hemmets fyra väggar känner man av hur lite man kan göra. Mitt barn gav mig tid att luta mig tillbaka och tänka på hur kvinnor och barn har det. Barn, som inte har några föräldrar, och barn som misshandlas av sina föräldrar. Att få vara mamma är ett stort privilegium: något som i grunden förändrat mitt liv.

Jag har haft många framgångar. De hjälper mig att vilja fortsätta kampen. Det är inte bara lidande som motiverar människor att fortsätta kämpa för sina övertygelser. Andra människors kärlek, stöd och förståelse betyder mycket. När man inser att det finns andra människor i världen som tycker som man själv, då känner man sig som en del av något större. Varje kväll innan jag somnar ber jag en bön om att fler likasinnade människor ska stödja världens kamp. Det är det viktigaste. Det skulle vara så bra.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 1: Rätten till jämlikhet

Artikel 2: Frihet från diskriminering

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

Artikel 5: Frihet från tortyr och förnedrande behandling

Artikel 27: Rätt att delta i samhällets kulturliv

- Diskutera problematiken kring begreppen majoritet och minoritet och hur dessa måste samverka för att skapa ett demokratiskt förhållningssätt.
- Diskutera och resonera kring orsaker till att människor riskerar livet för att försvara mänskliga rättigheter.
- Öka sin kunskap och förståelse för de svenska nationella minoriteterna, dess roll och betydelse.

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vad innebär det att tillhöra en minoritetsgrupp?
- Varför sker ofta förtryck och kränkningar mot minoritetsgrupper?
- Vad kan förtryck av minoriteter leda till?
- Hur är situationen för minoriteter i Guatemala och i Sverige?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Öka kunskapen om minoriteter och dess situation i Guatemala och Sverige.

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Ursprungsbefolkning
- Fackförening
- Mayaindianer
- Nobels fredspris
- Folkmord
- Amnesti
- Försoning
- Prejudikat
- Exil

ELEVAKTIVITETER

MINORITETER OCH URSPRUNGS- BEFOLKNINGARNAS RÄTT – DISKUTERA BEGREPPET

Arbeta i par eller mindre grupper. Diskutera begreppen *minoritet* och *majoritet*.

- Vad betyder orden, *majoritet*, *minoritet*? Hur förhåller de sig till varandra? Redogör så tydligt som möjligt.
- Olika typer av majoriteter och minoriteter finns i olika sammanhang. Ge exempel på olika majoriteter och minoriteter i din närhet eller i andra större sammanhang.
- Ge exempel på olika typer av problem som kan uppstå för minoritetsgrupper.
- För att demokrati ska fungera brukar man tala om betydelsen av att majoriteten måste *respektera* minoriteten. Varför är det så viktigt för att ett demokratiskt arbetssätt ska fungera? Har inte majoriteten alltid rätt?
- Känner du till några *etniska minoriteter* i Sverige? Ge några exempel.
- Vad kan det finnas för orsaker till att just etniska minoriteter och ursprungsbefolkning ofta har blivit utsatta för kränkningar och förtryck?
- För att skydda bland annat ursprungsbefolkningar finns det kollektiva mänskliga rättigheter. Ta reda på vad dessa innehåller.

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs Rigobertas berättelse och diskutera innehållet med hjälp av följande frågor.

- 1 Varför blev Rigoberta och hennes familj förföljda av militären i Guatemala?
- 2 Vad innebar "bränna jorden-kampanjen" som genomfördes i början av 1980-talet av militären i Guatemala?
- 3 Ge exempel på kränkningar och brott mot de mänskliga rättigheterna som utfördes under 1980-talet. Hur drabbades Rigoberta och hennes familj?
- 4 Hur tror du att dessa händelser påverkade Rigobertas syn på livet?
- 5 "Vi måste uppfinna hoppet om igen", säger hon. Vad menar hon med det? På vilket sätt driver det hennes arbete med mänskliga rättigheter?
- 6 Vad anser hon om att ge amnesti i konflikten för att glömma och gå vidare?
- 7 Varför är det så svårt för offren att glömma brott mot de mänskliga rättigheterna?
- 8 Hur ser en verklig försoning ut enligt Rigoberta?
- 9 Varför har hon dragit militären i Guatemala inför rätta?
- 10 Framgång hjälper henne att fortsätta kampen, vad anger hon för andra orsaker till att kämpa för att förverkliga sin övertygelse?

VAD MOTIVERAR TILL KAMP?

Det finns många olika orsaker till att människor tar stora risker för att försvara sina och andras rättigheter. Vad motiverar dig?

- Vad är det som motiverar dig till att säga ifrån och förhindra orättvisor?
- Beskriv en *situation* eller en *händelse* där du eller någon du känner utsattes för en orättvis behandling.
- Vad fick händelsen dig att känna? Sammanfatta dina känslor med tre ord.
Hur reagerade du? (ex, skrika tillbaka, prata med en vän, en vuxen eller var du bara tyst?)
- Ge exempel på en händelse som berör *din närhet* som skulle få dig att agera och säga ifrån trots att du skulle riskera att råka illa ut.
- Ge exempel på en situation i ett *större sammanhang* där du skulle vara villig att stå upp och säga ifrån trots risken för negativa konsekvenser.
- Hur tror du Rigoberta kände när hon kämpade för ursprungsbefolkningens rättigheter? Vad tror du var hennes största drivkraft?

VAD KÄNNER DU TILL OM SVERIGES NATIONELLA MINORITETER?

Det är inte bara länder i andra delar av världen som har förtryckt minoriteter, även Sverige har minoritetsgrupper som upplevt kränkningar och förtryck genom historien. Den svenska riksdagen fattade 1999 beslut om att erkänna fem nationella minoriteter och deras språk. De fem erkända nationella minoriteterna i Sverige är; judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar.

Gemensamt för minoritetsgrupperna är att de har befolkats i Sverige under lång tid samt att de utgör grupper med en uttalad samhörighet. De har även en egen religiös, språklig eller kulturell tillhörighet och en vilja att behålla sin identitet.

Målsättningen med politiken är att motverka diskriminering och stärka gruppernas egenmakt och inflytande samt utveckla deras språk.

- Varför är det så viktigt för den svenska demokratin att satsa på att utveckla de nationella minoriteternas identitet och språk?
- Finns det något problem med att satsa på dessa minoritetsgrupper? Vilka argument kan en kritiker använda? Vilka värderingar om mänskliga rättigheter ligger bakom den typen av argument?

Läs mer om de nationella svenska minoriteterna på

www.minoritet.se

www.nationellaminoriteter.nordiskamuseet.se

ARBETA VIDARE

Exempel på länkar att arbeta vidare med:

Situationen i Guatemala idag

Ta reda på mer om hur situationen är för minoritetsfolken i Guatemala idag. Har det skett några förbättringar? Vilka är det största problemen?

Artikel publicerad av Latinamerikagrupperna:

www.latinamerika.nu/presidentens-loften-har-inte-hjalpt-guatemalas-ursprungsbefolkning

Faktafilm om förtrycket av ursprungsbefolkningen i Guatemala (engelska)

www.youtube.com/watch?v=rUOyv6O0dEQ

De nationella minoriteterna i Sverige

Ta reda på mer fakta om Sveriges nationella minoriteter.

www.minoritet.se

www.nationellaminoriteter.nordiskamuseet.se

Diskrimineringsombudsmannen – DO

Diskrimineringsombudsmannen (DO) arbetar mot diskriminering kopplat till könstillhörighet, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

www.do.se

Judiska centralrådet

Det judiska centralrådet utgörs av de judiska församlingarna i Stockholm, Malmö och Göteborg.

www.judiskacentralradet.se

Sametinget

Sametinget är både en statlig myndighet och ett folkvalt samiskt parlament, med det övergripande uppdraget att bevaka frågor som rör samisk kultur i Sverige

www.sametinget.se

Romska ungdomsförbundet

www.rufs.org

Tornedalingar.se

Tornedalingar i Stockholm är en förening för människor från Tornedalen och hela det ursprungliga finsktalande området i Norrbotten samt för andra som känner samhörighet med föreningens strävanden.

Sverigefinnarnas delegation

Sverigefinländarnas delegation är en paraplyorganisation för den sverigefinska nationella minoriteten.

www.sverigefinne.nu

WANGARI MAATHAI

KENYA

”NÄR MAN BÖRJAR ARBETA MED DET HÄR, GÖR MAN DET MED ETT ALLDELES RENT HJÄRTA OCH AV MEDKÄNSLA ... ATT DU SÅ TYDLIGT SER VAD DU BORDE GÖRA ÄR DET SOM GER DIG MOD OCH GÖR ATT DU INTE ÄR RÄDD OCH FÅR DIG ATT VÅGA STÄLLA FRÅGOR. DET ÄR SÅ MYCKET DU INTE VET, OCH SOM DU BEHÖVER VETA.”

Wangari Maathai, ©2000 Eddie Adams

KVINNOR OCH MILJÖ

Över hela Afrika (liksom i stora delar av världen) är det kvinnor som bär huvudansvaret för att bruka jorden och beslutar om vad som ska sås, sköter om grödan och skördar. Det är kvinnorna som först blir medvetna om den miljöförstörelse som skadar jordbruket. Om brunnen torkar ut, är det kvinnorna som är mest angelägna om att hitta nya vattenkällor och de som måste gå långa sträckor för att hämta vattnet. Som mödrar märker de när maten de ger till sin familj är förorenad eller nersmutsad. De ser det i sina barns tårar och hör det i sina spädbarns gråt.

Wangari Maathai är Kenyas främsta miljöaktivist och förespråkare för kvinnors rättigheter och grundade Green Belt Movement 1977. Green Belt Movement uppmuntrade jordbrukarna (varav 70 procent är kvinnor) att plantera ”grönområden” för att stoppa markerosionen, ge skugga och skapa tillgång till timmer och ved. Maathai delade ut plantor till kvinnor på landsbygden och ordnade med ett belöningssystem för varje planta som överlevde. Hittills har rörelsen planterat över femton miljoner träd, givit inkomster till 80 000 människor bara i Kenya och utökat verksamheten till över trettio länder i Afrika, USA och Haiti.

När Maathai fördömde president Daniel arap Moïss förslag att uppföra en sextiotvå våningar hög skyskrapa mitt i Nairobis största park (prydd av en fyra våningar hög staty av Moï själv), uppmanade myndigheterna henne att hålla inne med sin kritik. När hon offentliggjorde sin kampanj, fick hon besök av säkerhetsstyrkor. När hon ändå inte lät sig tystas, blev hon utsatt för en nedsmutsningskampanj och för hot. Parlamentsledamöter tog avstånd från Maathai, och kallade hennes organisation för ”ett gäng

frånskilda kvinnor.” Den statligt ägda tidningen ifrågasatte hennes sexuella förflutna, och polisen grep och förhörde henne utan att någon gång åtala henne. Till slut blev presidenten tvungen att avstå från projektet, till stor del beroende på den opinion som Maathai så framgångsrikt skapat. När Maathai flera år senare återvände till parken för att leda en demonstration fick hon föras till sjukhus, efter att regeringstroga ligister misshandlat henne och andra kvinnliga demonstranter. Efter den händelsen hotade parlamentariker ur Moïse styrande parti att stympa hennes könsorgan i syfte att tvinga henne att bete sig ”som kvinnor ska.” Men Maathai var mer beslutsam än någonsin, och fortsatte att arbeta för miljöskydd, kvinnors rättigheter och demokratiska reformer. Från en enda planta har det vuxit fram en organisation för egenmakt och politiskt deltagande, som med tiden fick allt fler starka grenar.

År 2005 valdes Maathai till ordförande i Afrikanska unionens ekonomiska, sociala och kulturella råd. Wangari Maathai dog år 2011 vid 71 års ålder.

Green Belt Movement i Kenya startade 1977, då kvinnor från landsbygden och städerna organiserade möten för att tala om miljöförstöring och för att uttrycka sina behov. De hade inte ved. De behövde frukt för att bota barnens undernäring. De behövde rent dricksvatten, men bekämpningsmedel som användes på gårdarna för att odla snabba grödor förorenade vattnet. Kvinnorna berättade om hur de förr i tiden hade bott så nära skogen att det inte hade tagit så lång tid att gå ut och samla ved. De talade om hur de förr brukade äta mat som höll dem friska. Även om maten nu inte kräver så mycket energi för att växa, så kan den inte hålla dem friska. Kvinnorna upplever att deras familjer är väldigt svaga, inte kan stå emot sjukdomar och att deras kroppar försvagats på grund av en försämrad miljö.

TRÄDPLANTERING BLIR EN SYMBOL FÖR HOPP

Frivilligorganisationen Det nationella kvinnorrådet svarade med att uppmuntra dem att plantera träd. I början var det svårt eftersom kvinnorna upplevde att de varken hade kunskap, teknik eller kapital för att klara av det. Men vi visade dem snabbt att vi inte behövde allt det där för att plantera träd, något som gjorde trädplanteringen till en underbar symbol för hopp. Trädplanteringen stärkte kvinnorna eftersom det inte var så komplicerat. Det var något de kunde göra och se resultatet av. De kunde genom sin egen verksamhet förbättra livskvaliteten.

När vi sa att vi ville plantera 15 miljoner träd, skrottade en skogsägare och sa att vi kunde få så många plantor vi ville, eftersom han var övertygad om att vi inte skulle kunna plantera så många träd. Efter en inte alltför lång tid, måste han dra tillbaka erbjudandet, eftersom vi samlade fler träd än han kunde ge bort gratis. Men vi hade inga pengar. Vi bestämde att vi skulle kunna producera plantorna själva. Vi skulle samla in frön från träden och komma tillbaka och plantera dem på samma sätt som kvinnorna gjorde med andra frön – bönor, majs och andra sädeslag. Och så utvecklade kvinnorna faktiskt skogsbrukstekniker, genom att använda den ”rätta tekniken” som passade deras behov. Så här ser den grundläggande metoden ut: ta en kruka, lägg i jorden och sätt ner fröna. Placera krukans högt så att höns och getter

inte kommer och äter upp plantorna. Denna metod fungerade! En dag ska vi göra en förteckning över alla de uppfinningsrika metoder som kvinnorna utvecklade. Till exempel så producerar träden ibland frön som bärs av vinden. Dessa frön grov på fälten när det första regnet faller. Det var mycket intressant att se en kvinna odla ett fält med en liten vattenkanna. Men hon odlade ogräs! Hon hade lärt sig att det bland ogräs också finns trädplantor och att hon kunde plocka plantorna och lägga dem i en behållare. På kvällen gick hon hem med flera hundra trädplantor! Metoderna som kvinnorna utvecklade blev till stor nytta. Vi planterade mer än 20 miljoner träd bara i Kenya. I andra afrikanska länder har vi inte fört register.

Träd är levande, så vi reagerar på dem på väldigt olika sätt. Ibland fäster vi oss vid ett träd för att det ger oss mat och bränsle till våra eldar. Det är ett så vänligt föremål. När du planterar ett träd och ser det växa, händer något med dig. Du vill skydda det, och du värdesätter det. Jag har sett hur människor verkligen förändras och ser på träd på ett helt annat sätt än tidigare. Det andra är att en massa människor inte ser att det inte finns några träd förrän de öppnar ögonen och upptäcker att marken är kal. De börjar inse att även om regn kan vara en välsignelse, så kan det också vara en förbannelse, för om du inte har skyddat din jord när regnet kommer, sköljs jorden bort! Och det är den rika jord som du ska odla din föda på. De ser hur nära människa och miljö hänger samman. Det är underbart att se den förvandlingen, och det är det som håller rörelsen uppe!

VÄGEN MOT UTVECKLING ÄR SOM EN BUSSRESA

Vi har startat program i ett tjugotal länder. Fokus ligger huvudsakligen på hur vi ska få vanliga människor att engagera sig för miljön. Det här är främst ett utbildningsprogram. Till trädplanteringen hör också en medborgerlig utbildning, en strategi för att stärka människor och ge dem en känsla av att de tar sitt öde i egna händer, och att få dem att sluta vara rädda så att de kan stå upp för sig själva och sina rättigheter när det gäller miljön. Den strategi vi använder kallar vi ”fel-buss-syndromet”, en enkel analogi för att hjälpa människor föreställa sig vad som pågår. Människor kommer till oss med en massa problem: de har ingen mat, de är hungriga, deras vatten är smutsigt, infrastrukturen har brutit samman, de har inte vatten till sina djur, de kan inte ta sina barn till skolan. 150 problem är det största antal jag registrerat under ett möte med ett hundratal personer. De tror verkligen att vi ska kunna lösa alla deras problem. Jag registrerar dem bara, men tänker inte göra något åt dem. Jag antecknar dem bara för att ge folk en känsla av lättnad och för att ge dem ett forum där de kan prata om sina problem.

Efter att ha listat problemen frågar vi: ”Vad tror du de här problemen beror på?” En del skyller på regeringen och pekar ut guvernören, presidenten eller hans ministrar. Skulden läggs på den sida som har makten. Folk tror inte att de själva har något att göra med problemet. Därför använder vi liknelsen med ”fel buss” (eftersom det är ett mycket vanligt transportmedel i landet). Om man går på fel buss hamnar man till slut på fel ställe. Man kan vara väldigt hungrig för att man inte har några pengar. Man kan naturligtvis räddas av den man skulle besöka, men man kan också bli arresterad av polisen för att man går och drar och ser vilsekommen ut! Man kan bli rånad – vad som helst kan hända!

Vi frågar folk: "Vad är det som gör att du hoppar på fel buss? Vad är det som gör att du kan gå in på en busstation och ta fel buss i stället för rätt?" Det här händer ganska ofta. Den vanligaste orsaken till att folk befinner sig på fel buss är att de inte kan läsa och skriva. Om man är rädd, kan man gå på fel buss. Om man är arrogant, om man tror att man vet allt, kan man lätt missta sig och hamna på fel buss. Om man inte är mentalt alert, inte fokuserad. Det finns många anledningar.

Sedan vi gått igenom den där övningen, återkommer vi till alla de problem som har skrivits upp. Varför är vi hungriga? Varför trakasseras vi av polisen? Vi kan inte hålla möten utan tillstånd. När vi tittar på allt det här, inser vi att vi är på fel buss. Vi har alltför länge varit felinformerade. Kenyas historia under de senaste fyrtio åren förklarar varför.

Under det kalla kriget på 1970-talet blev vår regering väldigt diktatorisk. Det fanns bara en radiostation som sände kontrollerad information och vi blev felinformerade. Eftersom regeringen var så förtryckande blev vi rädda. Då är det lätt att kliva på fel buss. Vi gjorde misstag och skapade alla de där problemen för oss själva. Vi såg inte vad som hände med miljön och bestämde oss inte för att plantera träd, därför spolades vår jord bort av regnet! Den vackra matjorden gick förlorad. Då var det vi som begått misstaget. Kanske var vi inte helt fokuserade, kanske drack vi alkohol, lät bli att arbeta – våra personliga problem hade ingenting med regeringen att göra. Vi klev på fel buss och en massa obehagliga saker hände. Det vi nu måste göra var att bestämma oss för att stiga av och göra det bästa av situationen vi hamnat i.

Ni måste börja agera. Ni måste informera er. Och ni är ju villiga att ställa frågor och ni är villiga att lära er. Ni kom ju hit till seminariet. Ni vill plantera, ni vill få egenmakt. Ni har all rätt att läsa vad ni vill. Ni vill träffas utan att be om tillstånd. Att gå av bussen innebär att ni tar kontroll över vilken riktning era liv ska ta.

TA MAKTEN ÖVER DEN EGNA UTVECKLINGEN

Vi uppmanar kvinnorna att sätta i gång och börja plantera träd. Odlas och producera tillräckligt med mat för familjen. Gå med i livsmedelsförsörjningsprojektet, se till att så en massa inhemska grödor så att den lokala biologiska mångfalden inte förloras. Vi arbetar i tropikerna, så träden växer mycket snabbt. Om mindre än fem år kan ni ha fruktträd, som bananträd. Ni kan gå ut och lära andra vad ni lärt er, så får ni en pedagogisk uppsökande verksamhet i byn. Vi kommer att stödja er så att ni kan uppmantra andra att kliva av bussen. Ni kan se till att en liten grupp människor skyddar en park eller en skog eller en öppen plats nära er. Miljöskydd handlar inte bara om att prata, det handlar också om att agera. Människor som bor nära skogen är bland de första att se att skogen förstörs. Människor som bor nära vattenkällor är de som märker när något har en skadlig inverkan på vattnet. Människor som är bönder inser att jorden är oskyddad och förs bort av regn. Det är dessa människor som måste rikta uppmärksamheten på problemen på lokal och nationell nivå.

Och det är detta jag har sett ske med Green Belt-rörelsen. Kvinnor som planterar träd på sina gårdar påverkar sina grannar. Så småningom får de med sig grannarna. På nationell nivå har vi kunnat uppmärksamma parlamentet, och till och med

presidenten, på behovet av att skydda miljön! Och nu ser vi regeringen reagera på vad miljöaktivisterna säger: att den återstående skogen inte ska nedgraderas, att öppna platser inte ska privatiseras, och att skogen inte ska skadas eller privatiseras. Det är vanliga människor som pressar på. Vi började med att stärka kvinnornas ställning. Sedan anslöt sig männen eftersom de såg att kvinnorna utförde ett mycket gott arbete.

RENT HJÄRTA OCH MEDKÄNSLA ÄR DRIVKRAFTER

Många män deltar i planteringen, men inte när det gäller att sköta plantorna på plantskolan, det gör kvinnorna (och det gör de mycket bra). Männen ser träden som en ekonomisk investering. De ser trettio år in i framtiden och förstår att de kommer att få stora träd att sälja. Nåja, det betyder ändå att både män, kvinnor och barn deltar i Green Belt-rörelsen, vilket är viktigt. Man kan mycket väl låta kvinnorna plantera träd och männen hugga ner dem! Alla måste arbeta tillsammans och skydda miljön tillsammans.

När man börjar arbeta med det här görs det med ett alldeles rent hjärta och av medkänsla. Så här står det i vår broschyr: "Huvudsyftet med denna organisation är att höja vårt folks medvetande till en nivå som får dem att göra rätt saker för miljön, för att de blivit berörda in i hjärtat och övertygade om att göra rätt, eftersom det är det enda logiska."

Det som ger dig mod och som gör att du inte är rädd och får dig att våga ställa frågor, är att du så tydligt ser vad du borde göra. Det är så mycket du inte vet, och som du behöver veta. Och det hjälper dig att fokusera. Nu är du ute ur bussen och går i rätt riktning. Folk ser hur du rör dig – entusiastiskt, övertygat och envist. Du är väldigt fokuserad. Ganska ofta får du människor att känna sig hotade, antingen de som är på fel buss eller de som kör andra, för du vet att de kör folk åt fel håll och du ber folk att inte följa med. Och nu känner du att du kan tala om för folk: "Tro mig, ni åker allihop åt fel håll. Er ledare också." Nu vill naturligtvis ledaren inte höra det här. Han vill verkligen inte höra hur människorna han kör blir tillsagda att kliva av. Det är här konflikten kommer in. Ledaren anklagar dig för att vilseleda hans folk, misstolka hans vision, misstolka vad han försöker göra, misstolka honom.

PROTESTER MOT PRESIDENTEN

Det var det som hände mellan mig och president Moi. År 1989 ville presidenten ta över Uhuru Park, den enda park som fanns kvar i Nairobi. Han skulle bygga den högsta byggnaden i Afrika, sextiotvå våningar hög. Bredvid skyskrapan skulle han placera en fyra våningar hög staty av sig själv (så att de på fjärde våningen kunde klappa honom på huvudet). Man skulle ha behövt bygga om hela centrala Nairobi.

Den byggnaden hade blivit så skrämmande att ingen vågat komma i närheten av den lilla parken, även om man bevarade en liten del av den. Väldigt skrämmande. Så det var helt fel. Det skulle också ha inneburit en ekonomisk katastrof, eftersom vi skulle skuldsätta oss ännu mer genom att låna pengar för att genomföra projektet. Det var sannerligen en vit elefant. Men han ville göra det, för på så sätt skulle han själv framstå som ännu större.

Vi kom med invändningar och sa att det här var den enda park vi hade i staden dit människor som inte har några pengar kunde komma. Inte ens polisen kunde be dig att flytta på dig. Det var en öppen plats. Många anslöt och höll med oss. Till och med de som tänkte investera kom sedan fram till att det nog inte var en vidare bra idé.

Vi arrangerade ett protestmöte i parken och blev misshandlade av polisen. Vi var bara en liten grupp kvinnor, många var rädda. Jag hade dragit saken inför rätta med argumentet att parken tillhörde folket och att den inte fick privatiseras. Presidenten var bara en offentlig förvaltare, så det var ett brott om han nu skulle ta vad som hade anförtrotts honom, överta det och privatisera det. Vi förlorade målet, vilket enligt domstolen visade att vi gjort fel som anmält saken och klagat över parken. Men vi vann till slut, för de som tänkt ge pengar drog sig tillbaka på grund av protesterna från allmänheten. Och parlamentsledamöterna sköt till och med upp sitt vanliga arbete för att diskutera Green Belt-rörelsen och mig, och de föreslog att Green Belt-rörelsen skulle förbjudas och betraktas som en subversiv organisation. De förde en mycket smutsig kampanj för att misskreditera oss, och avfärdade oss bland annat som "ett gäng frånskilda och oansvariga kvinnor".

Nåväl, jag sa vad jag tyckte, vilket folk pratade om. "Vad ni än tycker om de kvinnor som driver Green Belt-rörelsen", sa jag, "så handlar det här om att privatisera eller inte privatisera en offentlig park. Det handlar om allmänhetens rättigheter och folkets rättigheter. Det är den slags frågor som kräver att man har något i huvudet." Pressen älskade det, men från parlamentet mötte jag bara elakhet, chauvinism och smutsiga anklagelser. Lyckligtvis är jag tjockhudad som en elefant. Ju mer de attackerade och förlöjligade mig, desto starkare blev jag. Jag vet att jag hade rätt och de hade fel.

Tillsammans med ett tiotal kvinnor, vars söner hade suttit i fängelse för att de krävt mer demokratiska rättigheter för folket, återvände jag några år senare, 1992, till samma park och utnämnde den till "frihetens hörn." Vi stannade där i fyra dagar. Den femte dagen kallade regeringen in polisen. En del av oss blev svårt misshandlade. Men jag kommer alltid att minnas kvinnornas styrka.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

Artikel 20: Rätt att delta i fredliga möten och sammanslutningar

Artikel 25: Rätt till tillräcklig levnadsstandard

Artikel 27: Rätt att delta i samhällets kulturliv

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Varför är det så viktigt att själv ta makten över sina egna problem.
- På vilket sätt kan arbete för en bättre miljö vara en kamp för mänskliga rättigheter?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Ta del av och inspireras av Wangari Maathais arbete för miljön och mänskliga rättigheter.
- Resonera kring ordet egenmakt, och olika metoder för att stärka människors vilja att förbättra sin egen situation.
- Samtala, lyssna och diskutera frågor om miljö kopplat till mänskliga rättigheter.

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Markerosion
- Demokratiska reformer
- Miljöaktivist
- Diktatorisk
- Egenmakt
- Biologisk mångfald
- Privatiseras
- Subversiv organisation
- Chauvinism
- Krypta

ELEVAKTIVITETER

TRÄDPLANTERING FÖR EGENMAKT OCH BÄTTRE MILJÖ – DISKUTERA BEGREPPE

När den ena motgången efter den andra följer på varandra och allt blir fel trots att man gör sitt bästa – då kan det kännas tungt. Speciellt om man inte ser någon möjlighet till förändring.

Då kan det vara lätt att skylla misslyckanden på andra eller på händelser utanför ens egen kontroll.

- Vad krävs för att vända en känsla av hopplöshet till en mer positivare syn på framtiden?
När Green Belt Movement startades upplevde många människor hopplöshet eftersom miljöförstörelsen hade lett till sämre mat, förorenat dricksvatten och skogsavverkning och allt fler sjukdomar.
- På vilket sätt lyckades man vända utvecklingen?
- Vilka råd gav Maathai till de som vill ta makten över sina egna liv och vända den negativa utvecklingen till något bättre?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs Wangari Maathais berättelse och sammanfatta innehållet med hjälp av följande frågor:

- 1 Varför spelar kvinnor en så betydelsefull roll för utvecklingen i Afrika?
- 2 Maathai grundade organisationen Green Belt Movement. Vad var syftet och målet med den organisationen?
- 3 Över femton miljoner träd planterades. Vilket resultat gav det arbetet?
- 4 På vilket sätt blev trädplanteringen en symbol för hopp?

5 Hur stärkte trädplanteringen kvinnornas ställning?

6 På vilket sätt hävdar Maathai att man förändras som människa av att plantera träd?

7 Vad är det som organisationen vill förklara för människor genom att använda liknelsen med "fel buss". Vad är problemet som de vill förklara?

8 Ge exempel på vad Maathai tycker att man kan göra för att ta kontroll över sin situation och själv göra något åt saken.

ANALYSERA ROLLERNA I BERÄTTELSEN

Vilka roller, offer, förövare, åskådare och försvarare, finns med i berättelsen och hur de förhåller sig till varandra? Använd analysmodellen på sidan 9.

- Finns det någon person eller grupp som kan uppfattas som offer i berättelsen? Vilka?
- Går det att urskilja någon förövare? Vad kan förövaren ha för drivkraft för sitt agerande?
- Vilka kan man säga är passiva åskådare?
- Vilka personer, grupper eller organisationer skulle kunna kvala in som försvarare av mänskliga rättigheter?

SAMBANDET MELLAN MILJÖ OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Stämmer det att den som är engagerad i miljön också har lättare att engagera sig för mänskliga rättigheter?

I berättelsen hävdar Maathai att det händer något med de människor som planterar träd:

”Träd är levande, så vi reagerar på dem på väldigt olika sätt. Ibland fäster vi oss vid ett träd för att det ger oss mat och bränsle till våra eldar. Det är ett så vänligt föremål. När du planterar ett träd och ser det växa, händer något med dig. Du vill skydda det, och du värdesätter det. Jag har sett hur människor verkligen förändras och ser på träd på ett helt annat sätt än tidigare.”

Kerry Kennedy har hållit ett tal där hon pekar på en koppling mellan miljöförstöring och brott mot mänskliga rättigheter:

”Det finns ett direkt samband mellan demokrati, respekt för mänskliga rättigheter och respekt för miljön. Och där människor inte blir lyssnade på, där demokratin sviktar, korruptionen tar fart, där rättigheter sakta upphävs där är pågående ofta miljöförstöring.

Det är ingen tillfällighet att det är i de fattigaste delarna USA, som drabbats hårdast av miljöförstöring ...”

- Hur tänker du kring detta samband? Stämmer det? Finns det något i sambandet som inte stämmer tycker du?
- Kan man säga att det finns en koppling mellan miljö och kampen för mänskliga rättigheter när det gäller det arbetet som Maathai utförde? Resonera och diskutera om det finns några likheter med svenska förhållanden.

GÅ FRÅN FEL TILL RÄTT BUSS

För att få vanliga människor att engageras sig och ta makt över sina liv användes en liknelse om att byta från ”fel” till ”rätt buss”.

- Vad menar de med fel-buss syndromet? Vem har gått på bussen? Vart är bussen på väg och vad kan man göra?
- Hur kopplas liknelsen till förhållanden i verkligheten?
- Skulle det gå att använda den liknelsen andra sammanhang? Ge något exempel. Finner du något exempel i din egen omgivning?

Gestalta och illustrera liknelsen

- Utgå från liknelsen med ”från fel till rätt buss” och gör en bild/serie/illustration, sketch eller kortfilm som belyser budskapet i liknelsen.

ARBETA VIDARE

Exempel på länkar att arbeta vidare med:

Green Belt Movement (engelska)

Undersök vilka frågor organisationen arbetar med idag.
www.greenbeltmovement.org

Artikel om Wangari Maathai

Artikel publicerad i Expressen dec. 2009. Hur beskrivs Maathai och vad handlar artikeln om?
www.expressen.se/nyheter/nobelpristagare-ifragasatter-svenska-miljoarbetet

Radio från BBC (engelska)

Samtal om Maathai efter hennes död. Vilken betydelse har Maathai spelat för att stärka kvinnors makt i Afrika?
www.bbc.co.uk/news/world-africa-15064102

RANA HUSSEINI

JORDANIEN

”ENDA SÄTTET ATT ÅTER-
UPPRÄTTA FAMILJENS HEDER
ÄR ATT SE TILL ATT EN FRU,
EN DOTTER ELLER EN SYSTER
DÖDAS. ’BLOD RENAR HEDERN,’
SÄGER MÖRDARNA.”

Rana Husseini, © 2000 Eddie Adams

HEDERSMORD

Rana Husseini, journalist, feminist och försvarare av mänskliga rättigheter, bröt tystnaden och visade upp Jordaniens skamfläck när hon avslöjade det i landet ofta förekommande men nertystade brottet hedersmord. Hedersmord äger rum när en kvinna våldtas eller påstås ha deltagit i en olovlig sexuell aktivitet. Över hela jordklotet kan kvinnor som blir slagna, misshandlade och våldtagna räkna med att poliser, åklagare och domare kommer att förnedra dem, låta bli att undersöka fallen och lägga ner åtalen. Föreställ er vad det innebär i Jordanien, där kvinnor som våldtas anses ha komprometterat familjens heder. Där fäder, bröder och söner ser det som sin plikt att hämnas kränkningen, inte genom att förfölja gärningsmännen, utan genom att mörda offren — deras egna döttrar, systrar eller mödrar.

År 1999 stod hedersmord för en tredjedel av morderna på kvinnor i Jordanien. Husseini skrev en serie rapporter om dödandet och startade en kampanj för att stoppa det. Det resulterade i att hon hotats och anklagats för att vara mot islam, familjen och Jordanien. Ändå tog drottning Noor upp fallet. Senare nämnde även kung Abdullah behovet av skydd för kvinnor i sitt öppningstal till parlamentet. Tystnadens konspiration hade för alltid brutits tack vare denna unga journalist, som riskerar sitt liv i den fasta övertygelsen att första steget för att stoppa hedersmord och andra former av våld mot kvinnor är att avslöja sanningen. År 2009 publicerade hon boken *Mord i hederns namn*.

Jag kunde aldrig föreställa mig att jag skulle arbeta med kvinnofrågor när jag i september 1993 blev kriminalreporter för *The Jordan Times*. I början skrev jag om stölder, olyckor, eldsvådor. Sedan, efter några månader på jobbet, började jag stöta på hedersbrott. En berättelse chockerade mig och tvingade mig att bli mer engagerad. En sextonårig flicka döddes i hederns namn av sin familj för att hon våldtagits av sin egen bror. Han antastade henne flera gånger och hotade sedan att döda henne om hon berättade för någon. När hon upptäckte att hon var gravid var hon tvungen att berätta för familjen. Sedan familjen ordnat abort, gifte de bort flickan med en femtio år äldre man. När mannen skilde sig från henne ett halvår senare, mördade familjen henne.

HEDERSMORD – ETT MÖTE MED FÖRÖVARNA

Ett hedersmord inträffar när en manlig släkting beslutar att ta livet av en kvinnlig släkting för att hon, enligt hans uppfattning, har vanärat familjens rykte genom att utföra en "omoralisk" handling. En omoralisk handling kan vara att hon setts med en främmande man, eller haft samlag med en man. I många fall dödas kvinnor bara på grund av rykten eller ogrundade misstankar.

Jag undersökte brottet och träffade flickans båda farbröder. När jag frågade om mordet höll de sig först på defensiven och undrade: "Vem har sagt det där?" Jag sa att det stod i tidningen. De berättade att "hon inte var en bra flicka". Så jag frågade: "Varför var det hennes fel att hon blev våldtagen? Varför straffade inte familjen hennes bror?" De tittade på varandra och den ena sa till den andra: "Vad tycker du? Tycker du att vi dödade fel person?" Den andre svarade: "Nej, nej. Oroa dig inte. Hon förförde sin bror." Jag frågade varför hon skulle vilja förföra sin egen bror, när det finns miljoner män på gatan? De upprepade bara att hon smutsat ner familjens rykte. Sedan ställde de frågor till mig: Varför jag var klädd som jag var. Inte var gift. Varför jag hade studerat i USA. De antydde att inte heller jag var en bra flicka.

HEDERSMORD HANDLAR OM KULTUR – INTE RELIGION

Jag fortsatte att skriva om kvinnor som dödades på ett orätt och omänskligt sätt. De flesta hade inte utfört någon omoralisk, än mindre olaglig, handling, och även om de skulle ha gjort det, så förtjänade de inte att dö. Men, jag vill understryka två saker. Den ena är att inte alla kvinnor i mitt land hotas på det här sättet. Alla kvinnor som talar med en man mördas inte. Det här är isolerade och begränsade brott, även om de uppträder i alla klasser och på alla nivåer. Den andra saken är att massor av människor felaktigt antar att brotten har stöd i islam. Det har de inte. Islam är mycket strikt när det gäller dödande. I de sällsynta fall när dödande anbefalls är det för otrohet inom äktenskapet. Då måste det finnas fyra ögonvittnen och straffet ska utföras av samhället, inte av inblandade familjemedlemmar.

Hedersmord är en del av en kultur, inte av en religion. En tredjedel av morderna som rapporteras i Jordanien är hedersmord. Mördarna behandlas med överseende, och familjerna uppdrar åt en underårig att utföra hedersmordet, eftersom underåriga enligt ungdomslagen i Jordanien döms till ungdomshem. Där kan de lära sig ett yrke och fortsätta sin utbildning, för att vid arton års ålder släppas utan att finnas med i brottsregistret. Den genomsnittliga strafflängden för hedersmord är bara sju och en halv månad.

ORSAKER TILL HEDERSMORD

Orsaken till hedersmorden är att familjerna knyter sitt rykte till kvinnan. Om hon begår något fel, återupprättas familjens heder bara genom att en hustru, en dotter eller en syster dödas. Blod renar hedern, säger mördarna. "Ja, hon är min syster och jag älskar henne, men det är min plikt."

Jag ägnar mig inte åt det här bara för att jag är kvinna, utan för att de som kämpar för mänskliga rättigheter sällan tar upp den här frågan. Det är viktigt att garantera kvinnans rätt att helt enkelt få leva, innan man slåss för någon annan lag?

Besläktad med den här frågan är skyddstillsyn. Om en kvinna blir gravid utanför äktenskapet och vänder sig till polisen sätter de henne i fängelse för att "skydda hennes liv". Överallt annars i världen skulle personer som hotar någons liv vara de som sätts i fängelse, men i mitt land och i andra länder är det tvärtom. Offret åker i fängelse. De flesta av kvinnorna hålls kvar för gott. De åtalas inte och de kan inte släppas mot borgen. Om familjen får ut dem mot borgen är det för att döda dem. Kvinnorna blir kvar i fängelserna och förlösar sina liv.

RESULTATET AV ARBETET MOT HEDERSVÅLD

Sedan jag började rapportera om hedersmord har saker och ting förändrats till det bättre. När kung Hussein öppnade det trettonde parlamentet, nämnde han kvinnor och deras rättigheter – det var första gången som en regent uppmärksammat kvinnor och barn. I en ny konstitution skrev han in två nya avsnitt, varav ett handlar om kvinnor. Han uppmanade premiärministern att ändra alla lagar som diskriminerar kvinnor. Vad som saknas är en lösning på problemet. Regeringen skulle till exempel kunna starta ett rehabiliteringsprogram för kvinnor som söker skydd i stället för att sätta dem i fängelse.

Jag har blivit anklagad för att uppmuntra äktenskapsbrott och sex före äktenskapet. En gång hotade en man med att "besöka mig" på tidningen, om jag inte slutade skriva. Det som upprör mig mest är att folk använder det som en ursäkt för att hålla sig borta från ämnet. En kvinna sa: "Vad gör det om tjugofem kvinnor dödas varje år, titta på hur många utomäktenskapliga barn som föds varje år?" Så sorgligt. Människor undviker frågan genom att anklaga offret och beskriva onda kvinnor som den främsta orsaken till otrohet. Det är alltid kvinnorna som får skulden. Överallt anklagas kvinnor. Vi talar faktiskt om människoliv som förstörs.

Det är viktigt att inse att de som begår morderna också är offer. Deras familjer lägger hela bördan och pressen på dem. Om du inte dödar får du skulden för familjens vanära. Om du dödar blir du en hjälte och alla kommer att vara stolta över dig.

EN POSITIV SYN PÅ FRAMTIDEN

När jag studerade i USA märkte jag att det fanns goda människor som arbetade för andra människor som behövde hjälp. Det fick mig att tro att bara man vill göra något eller ändra på något, så kan man. I Jordanien är många människor passiva. De bryr sig inte. Många tror inte att de kan påverka samhället. Men jag är övertygad om att de har fel. Vi kan inte bara säga "Okej, jag gör inte det där för det förändrar ändå ingenting." Om man har den inställningen kommer ingenting någonsin att förändras. Jag hoppas att den dagen kommer då jag inte längre behöver rapportera om de här brotten. Det kan ske när Jordanien moderniseras, inte bara materiellt, utan genom människors medvetenhet om kvinnors rättigheter. Jag är säker på att den dagen kommer, och att den är närmare än vi tror.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETENA

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

Artikel 6: Rätt att erkännas som en person inför lagen

Artikel 16: Rätt till äktenskap och familj

Artikel 19: Åsikts- och informationsfrihet

Artikel 27: Rätt att delta i samhällets kulturliv

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vad är heder, vilken funktion har det och varför är det så viktigt i vissa kulturer?
- Var är orsakerna till hedersvåld och hedersmord?
- Hur kan hedersvåld bekämpas?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Öka kunskapen om orsaker och konsekvenser av hedersvåld, i omvärlden och i Sverige.

- Reflektera över begreppet heder och på vilket sätt det kan styra människor och grupperns beteende.
- Analysera hedersvåld utifrån de olika rollerna offer, förövare, åskådare och försvarare.
- Verktyg för att själv agera och uttrycka sina åsikter och arbeta för att försvara andra människors rättigheter.

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Feminist
- Hedersmord
- Hedersbrott
- Komprometterat
- Omoralisk handling
- Islam
- Kultur
- Skyddstillsyn

ELEVAKTIVITETER

HEDERSVÅLD – DISKUTERA BEGREPPET

Rana Husseins berättelse tar upp olika delar av begreppet hedersvåld. Hon bor och arbetar i Jordanien, ett muslimskt land där hederskulturen är en stark del av samhället. Men hur tänker du kring begreppet heder?

- Vad står egentligen ordet heder för? Hur skulle du förklara ordet?
Vissa förklarar begreppet som att man har något som ger en erkännande – heder. Men för att man ska kunna erhålla heder krävs att man agerar i relation till andra människor; en grupp, en familj eller ett samhälle.
- Hur kan den se ut i olika sammanhang? Ge exempel på olika sammanhang där du anser att heder är något viktigt?
- Vad betyder heder för dig? Ge exempel på en handling som skulle stärka din heder?
- Vilka handlingar skulle göra att du förlorade din heder?
- Har olika grupper olika uppfattningar om vilka handlingar som ger heder? Ge exempel på olikheter.

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs texten enskilt eller tillsammans i mindre grupper. Diskutera innehållet med hjälp av följande frågor:

- 1 Hur definierar Husseini begreppet hedersmord?
- 2 Vilka är förövarna? Vad har de för argument för att försvara sitt agerande?
- 3 När Husseini skrev en serie artiklar om hedersmord fick hon ta emot både hot och lovord. Ge exempel.
- 4 Vad var det som fick henne att börja skriva artiklar om hedersmord i tidningen?
- 5 Vilka risker utsatte hon sig för när hon valde att skriva om hedersmord i Jordanien?

- 6 Det finns två saker som hon vill understryka när det gäller hedersmord, vilka två saker är det?
- 7 Varför anser Husseini att frågan om hedersrelaterat våld är så viktig att bekämpa?
- 8 Vad har hänt sedan hon börjat rapportera om hedersmorden och situationen i Jordanien? Ge exempel på positiva och negativa händelser.
- 9 Husseini skriver att även de som begår morden är offer. Vad menar hon med det?
- 10 På vilket sätt är Rana Husseini en modig person? Vad riskerar hon genom att bekämpa hedersvåld?

DISKUTERA CITAT FRÅN BERÄTTELSEN AV RANA HUSSEINI

- På vilket sätt har citatet med hedersvåld att göra?
- Vilka värderingar ligger bakom citaten?
- Vilka problem kan budskapet i citatet leda till?
- Hur tänker du kring innehållet i citatet?
- Vad är det som upprör känslorna mest? Varför? Resonera.
  - *En omoralisk handling kan vara att hon helt enkelt setts med en främmande man, eller att hon haft samlag med en man.*
  - *Hedersmord är en del av en kultur, inte av en religion och uppträder i arabiska kretsar i USA och många andra länder.*
  - *Blod renar hedern, säger mördarna.*
  - *Människor försöker undvika frågan genom att anklaga offret och beskriva onda kvinnor som den främsta orsaken till otrohet.*
  - *Om du inte dödar får du skulden för familjens vanära. Om du dödar blir du en hjälte och alla kommer att vara stolta över dig.*

ANALYSERA ROLLERNA I BERÄTTELSEN

I Husseinis berättelse nämner hon olika personer och grupper som passar in i de fyra rollerna.

Ge exempel på personer eller grupper som passar in i rollerna: offer, förövare, åskådare och försvarare. Använd analysmodellen på sidan 9.

Offret – Vad kan offret göra för att förändra situationen? Vilka risker kan offret utsätta sig för genom att agera? Tycker du att det är offret som har det största ansvaret att agera för att minska problemen?

Förövaren – Vad kan förövaren göra? Vilka risker utsätter sig förövaren för genom att agera? Är det förövaren som har det största ansvaret för att agera?

Åskådare – Vad kan åskådaren göra, de som låter våldet fortsätta trots att de vet vad som pågår? Vilka risker utsätter sig en åskådare för genom att agera och säga ifrån? Är det åskådaren som har det största ansvaret för att agera?

Försvarare – Är det bara de som vågar säga ifrån som ska göra något? Vilka risker utsätter en försvarare sig för genom att protestera och uppmärksamma problemen i Sverige? I Jordanien?

VI-SAMHÄLLE OCH JAG-SAMHÄLLE

Ibland när man pratar om hederskultur används begreppen "vi-samhällen" (skamkultur) och "jag-samhällen" (skuldkultur). I ett "jag-samhälle" är den enskilda individen oftast mer i fokus medan i "vi-samhället" är familjen mer i fokus. I ett "vi-samhälle" har alla ett gemensamt ansvar för att familjen och släkten ska ha det bra, och ha ett gott rykte. När man fattar ett beslut i ett "vi-samhälle" så tänker man först och främst på vad som blir bra för hela familjen och inte bara för en själv. Det innebär att familjen och släkten hjälps åt och tar ansvar för varandra. Det gör att det ofta finns både gemenskap och trygghet i gruppen. Men det kan också betyda att man styr och bestämmer över varandra ganska mycket. (Källa UMO.se)

- Hur kan man förklara att hedersvåld oftast förekommer i ett "vi-samhälle"?
- Ge exempel på fördelar med att tillhöra ett a) vi-samhälle, b) jag-samhälle.
- Vilken typ av samhälle känner du dig mest hemma i?
- Båda samhällstyperna innehåller positiva delar. Ge exempel på vad de två samhällena skulle kunna lära av varandra.
- På vilket sätt har hedersvåld med makt att göra?

HEDERSVÅLD I SVERIGE

Hedersvåld beskrivs ofta som våld mot en kvinna med motivet att hon har fläckat släktens heder och rykte. I en hederskultur är det kvinnornas kyskhet som utgör gränsen mellan heder och skam och kvinnornas beteende är bärare av männens och familjens heder.

FN uppskattar att det sker omkring 5 000 hedersmord varje år i världen, men mörkertalet är stort. Hedersvåld sker även i Sverige, även här är mörkertalet stort och det finns inga siffror på hur många som drabbas varje år. De mest kända fallen i Sverige är Pela och Fadime, två kvinnor som mördades av sin släkt.

Ta reda på mer om vad som hände Pela och Fadime.

Sök på Riksorganisationen mot hedersvåld – *Glöm Aldrig Pela och Fadime*

www.gapf.se

Fadimes tal i riksdagen

- Läs Fadimes tal till riksdagen tre månader innan hon mördades. Hur beskriver hon sin situation? Vad är det hon hoppades på? Vad känner du efter att ha läst talet?

Fadimes tal till riksdagen 20/11 2001

www.fadimesminne.nu/om-fadime/14-fadime-sahindals-tal-i-riksdagen

www.svt.se/nyheter/sverige/tio-ar-efter-mordet-pa-fadime-hedersvald-stort-problem-i-sverige

Varför mördades Pela?

Lyssna på podradioprogrammet P3 dokumentär om mordet på Pela. Sök på "Hedersmordet på Pela".

- Sammanfatta händelsen.
- Vilka argument använde de som anklagades för att mördra Pela?
- Hur beskriver Pelas syster Breen händelsen?
- Vilken betydelse hade det att mordet hamnade på en hög politisk nivå i Sverige och kurdiska Irak?
- Hur tänker du kring Breens berättelse? Den dömd morbrodern?

ARBETA VIDARE

Exempel på länkar att arbeta vidare med:

Elektra

En organisation som bekämpar hedersvåld.
www.elektra.fryshuset.se

Hedersförtryck

En projektsajt om hedersförtryck.
www.projektwebbar.lansstyrelsen.se/hedersfortryck/Sv/Pages/default.aspx

Brottsrummet om hedersvåld

Brottsrummet är en hemsida med fakta om brott för ungdomar. Artikel om hedersvåld.
www.brottsrummet.se/sv/hedersrelaterat-vald

Heder.nu

Information, kunskap och stöd till unga HBT-personer i Sverige och som är utsatta för hedersrelaterat våld.
www.heder.nu

Tris.se

Tjejs rätt i samhället. Arbetar förebyggande mot hedersrelaterat förtryck och våld.
www.tris.se

ABUCABAR SULTAN

MOÇAMBIQUE

”POJKENS FAMILJ SKÖTS OCH
STYCKADES INFÖR HANS ÖGON.
HAN LÄT MIG TA DEL AV SITT
UNGA LIVS VÄRSTA ÖGONBLICK.”

Abubacar Sultan, ©2000 Eddie Adams

BARNSOLDATER

Kriget i Moçambique (1985–1992) lämnade efter sig 250 000 hemlösa och 200 000 föräldralösa barn, samtidigt som ytterligare tiotusentals tvångsrekryterades och sattes in i strid. Det var sällan regeringsstyrkorna och gerillatrupperna slogs mot varandra — striderna riktades nästan uteslutande mot obebäpnade civila.

Mitt i detta brutala krig reste Abubacar Sultan runt i landet genom väglöst land och i små flygplan för att rädda krigets barn — sex till tretton år gamla barn som tvingats bevittna, och i vissa fall utföra, grymheter riktade mot familjemedlemmar och grannar. Sultan har utbildat över 500 människor i utbildningsprogram som utgår från förhållandena i lokalsamhällena. Hans projekt har återförenat över 4 000 barn med deras familjer. Sultan utsatte sig dagligen för stor livsfara.

Genom sitt initiativ Wona Sanaka fortsätter han i dag att arbeta med barn, speciellt med samhällsutbildning och barns rättigheter.

När kriget började i Moçambique höll jag på att avsluta min lärarutbildning. Människor som flytt från krigsskådeplatser förde med sig nyheter om krig och lidande. I slutet av 1987 beräknade Unicef att 250 000 barn blivit föräldralösa eller skilts från sina familjer. Många var indragna i kriget, efter att ha tvångsutbildats och tvingats att delta. Jag chockerades av bilder på barnsoldater och på andra barn som skjutits i strid. Något fruktansvärt höll på att hända. Jag kunde inte fortsätta att undervisa mina elever medan allt detta pågick i mitt land. Jag bestämde mig för att göra något.

BERÄTTELSE OM VÅLD, TORTYR OCH MORD

Trettiofem barn, som blivit tagna i strid, kom till ett hem för föräldralösa. En psykiater och en socialarbetare intervjuade barnen. Det de fick höra var förskräckligt: hela familjer hade kidnappats, förts till bushen, tvingats bära tunga laster till militärens basläger och utsatts för allt slags våld. Barn misshandlades, våldtogs och tvingades att bevittna dödande och tortyr, de drevs att delta i strid och hetsades att begå mord. Så gick det till. Många av barnen hade fysiska skador och var traumatiserade.

En sjuårig pojke som hade kidnappats förändrade mitt liv. När jag kom till barn-

hemmet hade han dragit sig tillbaka från världen, lugn ena dagen och grät utan uppehåll nästa. Till slut började han tala. Han hade varit hemma hos sin familj när rebellsoldater väckte honom på natten, slog honom och tvingade honom att sätta eld på huset där hans föräldrar bodde. När familjen försökte fly, blev de skjutna och styckade inför hans ögon. Jag kommer aldrig att glömma hans känslor, han lät mig ta del av hans livs värsta ögonblick. Hemska bilder från min egen barndom fick liv och kom tillbaka. Hans berättelse var bara en av många.

KAMPEN FÖR ATT RÄDDA BARNEN

I samarbete med amerikanska Rädda Barnen utarbetade vi ett program för att samla information om barn som kriget hade skilt från sina familjer. Syftet var att ge psykologisk och social hjälp, men vi hade inte tillräckliga resurser. Vi gick in i krigszonerna varje dag, dokumenterade så många barn som möjligt och försökte föra dem till områden för hemlösa och till flyktingläger i grannländerna. Därefter förde vi barnen till säkrare miljöer, för att de därifrån skulle kunna återvända till sina familjer.

De flesta av barnen fanns vid fronten. Ibland hade vi inte tillstånd av regeringen att åka dit. Rebellernas tillstånd hade vi aldrig. Bland barnens mest grundläggande behov var vatten, mat och medicin för att bekämpa spridning av undernäring, malaria, kolera och andra sjukdomar. Men om ett barn var skadat och hade kador i kroppen, eller hade lemlästats av landminor, tog vi först hand om det. Våra liv var i ständig fara.

Det fanns inga säkra vägar i landet. Enda sättet att nå områdena var med flygplan. Vid flera tillfällen var vi nära att bli nerskjutna. Vi landade på landningsbanor fulla av minor och var med om flera olyckor. Varje gång påmindes vi om vilken tur vi hade som över huvud taget var vid liv.

DE CIVILA DRABBADES VÄRST

Konflikten i Moçambique var unik på så sätt att den enbart riktade sig mot civilbefolkningen. Direkta strider mellan regeringstrupper och rebellerna var ovanliga. För det mesta gick de in i byarna, plundrade, dödade och kidnappade människor. De tillfångatog flickor och pojkar och indoktrinerade dem att bli soldater. Vid krigsslutet hade vi bevis för att många flickor också utnyttjats som sexuella tjänarinnor till soldaterna. Efter några års indoktrinering blev barnen perfekta dödsmaskiner. De utförde exakt det som förövarna gjort mot dem: kallblodigt dödande. Alla som stödde kriget var skyldiga. Det var ren psykologisk terror. Antingen dödade du, eller också dödades du. Livet i rebellägren var hemskt och svårt, de enda som hade tillgång till mat och det nödvändigaste var soldaterna. Att vara soldat innebar att man överlevde. Så enkelt var det.

EN DJUPARE DRIVKRAFT

Jag har många gånger frågat mig varför jag valde detta arbete. Jag hade två barn. Fram till att de blev fyra – fem år gamla tillbringade jag bara ett par dagar i månaden med dem. Jag insåg till slut att jag skadade min egen familj. De oroade sig ständigt för mig. Ändå fanns det något inom mig som reagerade starkt och sa att jag var människa, och att det fanns andra människor som befann sig i fara. Om du har det bättre än de som lider, måste du offra några av dina privilegier. Kanske är drivkraften en gåva

man har inom sig. En del av förklaringen kan ligga i religionen (jag är praktiserande muslim) och en del i utbildningen. Det är många, som aldrig övervägt att göra vad jag gjorde. Alltså måste det finnas något djupare, någonting inom en.

Trots att vi lyckades återförena omkring 20 000 barn med sina familjer, verkar våra ansträngningar i det närmaste obetydliga. Över en kvarts miljon barn blev föräldralösa eller försvunn under kriget. Vi hade ständigt en känsla av att vi gjorde av med för mycket pengar på att hjälpa bara några hundra, trots att vi arbetade så hårt vi kunde.

KRIGET ÄR ÖVER – MEN KAMPEN FÖR BARNENS RÄTTIGHETER FORTSÄTTER

Lägren finns inte i dag. De upplöstes som en del av fredsöverenskommelsen. Problemet är att många barn lämnades kvar. FN erbjöd rehabilitering för vuxna soldater, men eftersom de före detta stridande arméerna förnekade att de hade barn i sina trupper fanns ingen rehabilitering för dem. Vi försökte följa upp, men förmådde bara ge stöd till åttahundra barn. Vi vet inte vad som hände resten. De tog sig säkert till någon plats de tyckte var trygga, ofta där de levt under kriget, det enda stället där de känt sig hemma.

Nu när kriget är över håller landet på att återhämta sig och långsamt övergå till ekonomisk utveckling och demokrati. Men, det står klart för mig att de som led under kriget också var de som påverkades mest när kriget var över: de som fortfarande saknar grundläggande resurser. De som fortfarande lemlästas av landminor. Flickor i jordbruksområdena som har begränsad tillgång till utbildning och fortfarande utnyttjas. Utbildnings- och hälsoprogrammen fokuserar fortfarande på städerna där folk ofta är trygga, medan inget görs i områden som tidigare utgjorde fronten. Barn dör fortfarande av sjukdomar som lätt kan behandlas. Kampen är långt ifrån över. Trots att kriget är slut, pågår ett krig för att förbättra barns rättigheter och välfärd.

Jag hoppas att vi en dag har en värld där barn behandlas som barn igen, där de får alla möjligheter de förtjänar som människor. Jag föreställer mig en värld där "mänsklighet" blir ledordet bakom lagar och förordningar. Jag hoppas att vi en dag når dit.

För när man ger människor möjlighet att använda sina inneboende möjligheter kan många problem lösas. Mitt land är ett exempel på hur människor kunde använda sina egna resurser i de mest extrema och svåra omständigheter. Människor är sannerligen tåliga, och i länder som mitt har det stor betydelse. Och på det måste vi tro.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 4: Frihet från slaveri

Artikel 38 i barnkonventionen: Inget barn får hållas som soldat

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Varför används barnsoldater i krig?
- Vilka blir konsekvenserna för dessa barn på kort och lång sikt?
- Hur ska detta problem kunna bekämpas?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Resonera kring ord och begrepp som har med mänskliga rättigheter att göra.
- Lära om Abucabars arbete för mänskliga rättigheter.

- Lära om orsaker till och konsekvenser av användandet av barnsoldater såväl i ett strukturellt som individuellt perspektiv.
- Lära om hur arbetet för att bekämpa detta problem bedrivs och hur barnen ska kunna hjälpas tillbaka till ett vanligt liv igen.

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Barnsoldater
- Slaveri
- Traumatiserad
- Civildbefolkning
- Indoktrinering
- Psykologisk terror
- Demobilisering
- Rehabilitering

ELEVAKTIVITETER

NÄR JAG VAR BARN – DISKUTERA BEGREPPET

Fundera under cirka en minut kring hur det var när du var barn. Försök att lyfta fram saker du kommer ihåg. Vad tycker du var det bästa med att vara barn?

Vad är ett barn?

Diskutera i grupp:

- Vad är ett barn?
- Vid vilken ålder är man inte barn längre?
- Slutar man vara barn vid en viss ålder eller i och med en speciell händelse? Hur var det för dig?
- Vilka rättigheter har barn?
- Ska det finnas universella regler för när man är barn, vilka rättigheter man har och så vidare? Finns det sådana regler?
- Vilken bör vara minimiåldern för att få vara soldat?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs Abucabars berättelse och reflektera kring följande frågor:

- Vad tänker du efter att du läst texten?
- Varför tror du att man rekryterar barnsoldater? Hur kan de skilja sig från vuxna soldater?
- Varför valde Abucabar att agera trots stora personliga risker?
- ”Det kanske är en slags gåva man har inom sig.” Vad tror du han menar med detta?
Var kommer denna ”gåva” från?

BARNSOLDATER UR OLIKA PERSPEKTIV

Arbeta med begreppet barnsoldater ur olika perspektiv.

1. Varför tvingas barn bli soldater?

Diskutera och brainstorma fram en lista på tänkbara orsaker till att man rekryterar barnsoldater.

- Vilka argument kan användas?
- I vilka sammanhang är sker det?

2. Indoktrineras till perfekta dödsmaskiner

I texten säger Abucabar Sultan att barnen efter några års indoktrinering blev perfekta dödsmaskiner.

- Vad innebär indoktrinering och hur går det till?
- Är det lättare att indoktrinera barn och i så fall varför?
- Hur ”avindoktrinerar” man någon?

3. Utgå från en bild

Leta upp en bild av en barnsoldat och skriv ett brev, en sång, en dikt eller liknande utifrån det barnets perspektiv eller skriv ett brev till det barnet utifrån ditt perspektiv, vad vill du säga till honom eller henne.

4. Undersök en konflikt

Undersök någon konflikt där barnsoldater används. Utgå från FN:s svarta lista över de länder och väpnade grupper som använder barnsoldater.

- Hur många barn?
- Från vilka grupper i samhället kommer barnen?
- Hur motiverar de som rekryterar barnsoldater sina handlingar?
- Hur rekryteras de?
- Vad görs för att rädda barnen från detta?

VAD KAN DET LEDA TILL?

Konsekvenserna för ett barn att tvingas bli soldat är enorma och frågan är hur vanligt liv ska vara möjligt igen.

Undersök:

- Vilka konsekvenser får det för barnet som tvingas att bli soldat? Försök att ge en så bred bild av detta som möjligt.
- Vilka kan konsekvenserna bli för det samhälle där detta sker och som kanske accepterar det?
- Hur gör man för att få dessa barn att bli barn igen och leva ett vanligt liv?

Här kan du ha hjälp av Röda korsets och UNICEF:s webbplats.

VAD SÄGER BARNKONVENTIONEN?

Barnkonventionen fokuserar på barns rättigheter och ska därigenom vara ett skydd för barn. Undersök konventionen utifrån frågorna nedan:

- Vad innehåller barnkonventionen?
- Vilken juridisk ställning har den? Hur förhåller den sig till deklarationen om de mänskliga rättigheterna?
- Vilka länder har undertecknat den?
- Vilken ställning har den i Sverige?
- Konventionen måste behandlas i skolan och finns därför i kursplanen i samhällskunskap. Varför är det så tror du?

ARBETA VIDARE

Joseph Kony

För ett par år sedan blev Joseph Kony uppmärksam i och med problemet med barnsoldater.

Ta reda på mer om honom och vad han gjort.

Vad kan straffet bli för den som tvingat barn att bli soldater och för dem som fört deras befäl?

På YouTube finns flera filmer att titta på.

Rädda barnen

På Rädda barnens hemsida finns information om hur de arbetar med barn i krig. Här finns också barn som varit utsatta för detta som berättar.

www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/vad-vi-gor-i-varlden/krig-och-katastrofer

UR konferens om barnsoldater

UR Samtiden visar en föreläsning som behandlar barnsoldater i Afrika.

www.urplay.se/Produkter/158646-UR-Samtiden-Utrikesdagen-Barnsoldater-i-Afrika#amnesord-barnsoldater

Programmet Banderoll handlar om hur krig påverkar ett barns liv.

www.ur.se/Produkter/144694-Banderoll-Manskliga-rattigheter-i-konflikt

Amnesty International: Child Soldiers

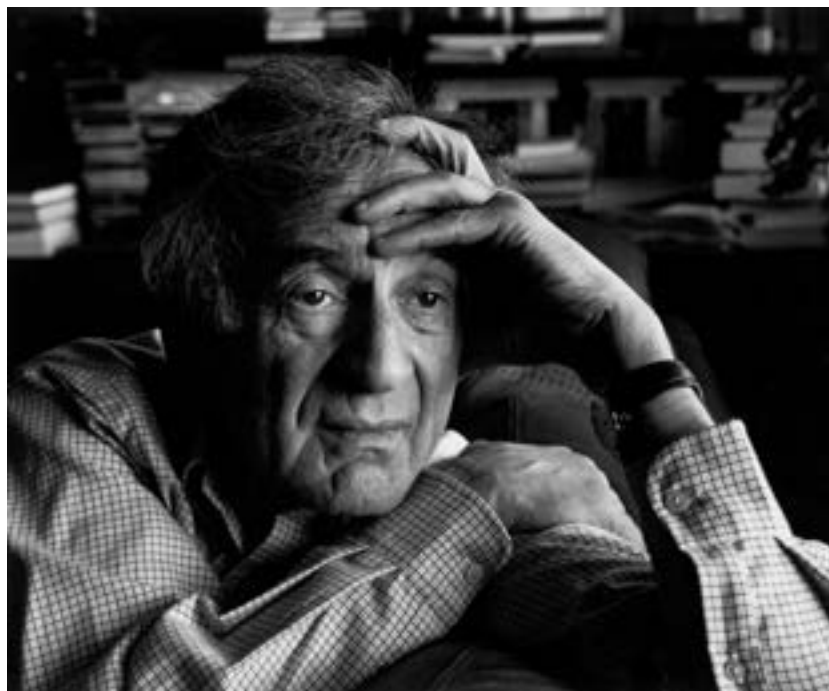
Amnestys insamlade information, innehållande bakgrund om barnsoldater, berättelser från verkliga barnsoldater och idéer om hur detta ämne kan bearbetas i klassrummet.

www.amnestyusa.org/our-work/issues/children-s-rights/child-soldiers?id=1051047

ELIE WIESEL

USA

”DET JAG ÖNSKAR,
DET JAG HAR HOPPATS
PÅ I HELA MITT LIV,
ÄR ATT MITT FÖRFLUTNA
INTE SKA BLI DINA
BARNES FRAMTID.”

Elie Wiesel, ©2000 Eddie Adams

DE MAKTLÖSA

Elie Wiesel växte upp i en sammansvetsad judisk gemenskap i Sighet i Transsylvanien (Rumänien). När han var femton år gammal föstes hans familj ombord på ett tåg och deporterades av nazisterna till Auschwitz dödsläger. Wiesels mor och yngre syster dog där — två äldre systrar överlevde. Wiesel och hans far fördes därefter till Buchenwald, där också hans far dog.

I sin självbiografi skriver Wiesel: *Aldrig skall jag glömma den natten, den första natten i lägret, som förvandlade mitt liv till en enda lång natt, sju gånger förbannad och sju gånger besegrad. Aldrig skall jag glömma ansiktena på de små barnen, vars kroppar jag såg förvandlas till rökslingor under den tysta blå himlen. Aldrig skall jag glömma lågorna som slukade min tro för alltid. Aldrig skall jag glömma den nattliga tystnad som för all evighet berövade mig viljan att leva. Aldrig skall jag glömma det där, om jag så vore dömd att leva lika länge som Gud själv. Aldrig.*

Elie Wiesel har ägnat sitt liv åt att säkerställa att världen inte glömmet nazisternas grymheter, och att de inte upprepas. Efter kriget blev han journalist i Paris. Där bröt han tystnaden om sina upplevelser under Förintelsen i och med publiceringen av *Natten* 1958. *Natten* har översatts till tjugofem språk, med miljontals exemplar i tryck runt om i världen. Boken är en brännande berättelse om de nazistiska dödslägren. Wiesel har skrivit över fyrtio böcker, och fått flera utmärkelser för sitt författarskap och sin opinionsbildande verksamhet. Han var ordförande i the President's Commission on the Holocaust (Presidentens kommission för Förintelsen), och grundade the US Holocaust Memorial Council (Förintelsens minnesråd) vars ordförande han också var.

Elie Wiesel undervisar vid Boston University och reser världen runt för att främja mänskliga rättigheter och driva debatten om etiska frågor.

”DAGENS BARN BEHÖVER VÅRA RÖSTER”

KERRY KENNEDY: Varför ger du inte upp inför meningslösheten, känslan av att en människa inte kan göra något åt världens missförhållanden? Vad får dig att fortsätta?

ELIE WIESEL: När man tänker på den andre inser man att något måste göras. Om jag bara tänkte på mig själv, skulle jag antagligen inte ha gjort så mycket. Men vad kan de göra mig som de inte redan har gjort? Jag tänker på dagens barn som behöver våra röster, kanske vår närvaro, kanske all den hjälp vi kan ge, i alla fall våra känslor. Jag tänker på sociala, etniska och religiösa minoriteter, eller minoriteter med funktionshinder, aids eller de som drabbas av alzheimer. Då får man inte säga: ”Eftersom jag inte kan göra något, så låter jag bli.” Camus sa i en av sina essäer (och det är en underbar tanke), att man måste tänka sig Sisyfos som lycklig. Ja, jag föreställer mig inte att Sisyfos var lycklig, men jag föreställer mig att den andre är olycklig. Och eftersom den andre är olycklig, får jag inte underlåta att minska hans eller hennes olycka.

KERRY KENNEDY: Hur överlevde du när du var barn och din far dog?

ELIE WIESEL: Några månader efter hans död kom befrielsen. Under de månaderna kunde jag ha dött vilken dag som helst, när som helst. Jag hade ingen lust att leva. Även om jag i dag skulle säga att jag ville leva för att vittna, så vore det inte sant.

KERRY KENNEDY: Tror du att Gud gav dig en speciell gåva att vittna om grymheterna, eller var det en slump att du överlevde?

ELIE WIESEL: Det var en slump. Jag vill inte kalla det ett mirakel, för det skulle innebära att Gud utfört ett mirakel bara för mig. Det betyder att han kunde ha utfört flera mirakel för andra som kanske var värdigare än jag, eller åtminstone inte sämre än jag. Jag tror inte det. Det var ren tur. Jag råkade stå där, och det fanns människor som stod framför mig. Och precis som de lämnat, stängdes grinden. Varenda dag stod jag där, och i sista stund var kvoten fylld. Om jag stått fem rader längre fram hade jag inte varit här.

TROR INTE PÅ EN GUDOMLIG PLAN

KERRY KENNEDY: Tror du att det finns en gudomlig plan?

ELIE WIESEL: Nej, jag tror inte det. Jag vet inte hur jag ska reagera på det. Jag accepterar det inte. Jag har ifrågasatt Gud i hela mitt liv.

KERRY KENNEDY: Kan du säga något om hur du ser på förhållandet mellan mod och kärlek? Varifrån får du din känsla av hopp?

ELIE WIESEL: Det är väldigt enkelt. Det enda som kan ge mig hopp är en annan människa, eftersom det enda som kan ta hoppet ifrån mig är en annan människa. Det är inte Gud. Det är en person, en människa. Ytterst är allt relaterat till den andre – vår relation till andra påverkar vårt eget öde, och säkert

vårt eget moraliska förhållningssätt och öde. Kalla det kärlek, kalla det vänskap, kalla det övertygelse. Vad det än betyder, så är inte den där relationen till en annan detsamma som min relation till Gud. Alla lagar, all moral, handlar om mänskliga relationer. I min tradition, i mitt liv, i min familj fanns det ingen fiendlighet, ingen bitterhet, ingen rädsla. Det var en källa till styrka, till tro, hos både min mor och far. Kanske var jag för ung när jag lämnade dem.

KERRY KENNEDY: Femton år?

ELIE WIESEL: Ja. Om jag hade levt med dem längre, skulle jag kanske ha utvecklat samma problem som dagens barn har med sina föräldrar. Jag vet inte. Kanske.

KERRY KENNEDY: Hur är det med din egen son?

ELIE WIESEL: Han är medelpunkten i mitt liv. Medelpunkten i min medelpunkt. Han är nu 26 år. Jag är en galen pappa. Men han gillar inte att jag talar om honom.

PÅ DE MAKTLÖSA OCH SVAGAS SIDA

KERRY KENNEDY: Du skrev att du var inspirerad av judarnas mod och beslutsamhet att stå fast vid sin tro, också när de mötte ondskan och var absolut maktlösa mot den. Säg något om din sympati för de maktlösa.

ELIE WIESEL: De maktlösa är de som är viktigast för mig – de svaga och små. Det är därför det alltid, i varje bok, i varje roman, finns med ett barn, alltid en gammal man, alltid en galning. För de är så försummade av poitikerna, regeringen och av samhället. Jag skyddar dem. Och det är därför som jag i min barndom tyckte om de judiska människorna – och gör så än i dag. För många, många år sedan kunde jag tillbringa en hel eftermiddag med gamla jiddischförfattare som ingen läste för att de var bortglömda, bara för att få dem att känna att någon läste dem.

KERRY KENNEDY: Det är viktigt att nå ut till människor som är bortglömda.

ELIE WIESEL: Ja, till dem som känner att det inte tjänar något till, som känner att de är bortglömda. Och när allt kommer omkring, när det gäller brott mot mänskliga rättigheter, när det gäller fångar, så finns det inget som är värre för en fånge än att känna att han eller hon är glömd. Oftast använder plågoanden, torteraren, det argumentet för att bryta ner fången, och säger: du vet, ingen bryr sig. Ingen bryr sig. Det var av den anledningen till exempel, som jag på en konferens i Washington om konstverk och pengar som plundrats, frågade: ”Varför så sent? Varför denna hets nu?” Det viktiga är att vi glömmet att de flesta av offren inte var rika. Fienden stal vår fattigdom men ingen talar om det. Man talar bara om de rikas förmögenheter och gallerier. Men hur är det med de fattigas fattigdom? Ibland när jag talar lyssnar folk, men de hör inte.

Jag är skyldig de där efterlämnade människorna något. Vi som är så livsinriktade, som prisar ungdom, som prisar styrka. Det är bara att titta på reklamen på tv med bara vackra flickor

och friska unga män, för att förstå att det på sätt och vis är ett slags avvisande av dem som inte är unga, inte är friska och inte rika. Därför känner jag att jag är skyldig dem något. Det är också därför jag skriver. Det är om det jag skriver. Jag har skrivit mer än fyrtio böcker, men väldigt få handlar om kriget. Varför det? För att jag tror på att dela med mig. Jag lär mig, så att jag måste dela med mig av det jag lärt mig. Jag har en stor passion för kunskap och för undervisning. Så många av mina böcker handlar om att lära sig – av Bibeln, av profeterna, av mysticismen.

HAT ÄR SMITTSAMT

KERRY KENNEDY: Hur blir människor grymma? Kan du säga något om hat.

ELIE WIESEL: Vi befinner oss åtminstone i en situation där vi inser konsekvenserna. Vad den som hatar inte förstår är att om man hatar en grupp, hatar man faktiskt alla grupper. Hat är smittsamt, som cancer. Det går från en cell till en annan, en rot till en annan, en person till en annan, en grupp till en annan. Om det inte stoppas kan det invadera ett helt land, hela världen. En som hatar förstår därför inte, att han genom att förgöra andra faktiskt förgör sig själv. Visa vad som händer, visa hur fult det är. Det ligger ingen ära i att döda människor, och det ligger ingen ära i att förnedra människor. Det ligger ingen ära i att förfölja. Det är väldigt viktigt att komma ihåg.

KERRY KENNEDY: En lärdom som man lär ut om och om igen. Är det någon mening med att upprepa den?

ELIE WIESEL: Naturligtvis är det det. Men för att komma tillbaka till det jag sa tidigare. Jag vet att jag inte lyckas övertyga människor att ändra sig, men jag försöker ändå. En berättelse: en god man bestämde sig för att han måste rädda mänskligheten. Han valde ut en stad, den mest syndiga av alla städer, låt oss säga att det var Sodom. Han studerade och lärde sig allt om konsten att beröra människor, få folk att ändra åsikt, att ändra sitt hjärtas mening. Han gick till en man och kvinna och sa: "Glöm inte att mord inte är bra, det är orättfärdigt." I början samlades folk omkring honom. Det var så konstigt, ungefär som en cirkus. De samlades och de lyssnade. Han fortsatte och fortsatte. Dagarna gick. Veckorna gick. De slutade lyssna. Efter många år hejdade ett barn honom och sa: "Vad gör du? Ser du inte att ingen lyssnar? Varför fortsätter du att skrika och skrika? Varför?" Och mannen svarade barnet: "Jag ska berätta varför. I början var jag övertygad om att om jag skrek högt nog skulle de ändra sig. Nu vet jag att de inte kommer att ändra sig. Men om jag skriker ännu högre, så är det för att jag inte vill att de ska få mig att ändra mig."

MODIGT ATT SÄGA SANNINGEN

KERRY KENNEDY: Tror du att allt detta skrikande har haft någon betydelse?

ELIE WIESEL: Här och var kanske. Jag får brev, minst ett hundratal i månaden, från barn som läser mina böcker. Jag besvarar allihop. Min första bok kom ut för över fyrtio år sedan. Jag vet att vissa blir berörda. Det vet jag.

KERRY KENNEDY: Är det möjligt att våga, att vilja, göra skillnad i andra människors liv, utan att själv lida?

ELIE WIESEL: Naturligtvis, genom att studera andras lidande. Du kan göra det på ett elegant sätt, ett diskret sätt. Om en person lider, kan du inte minska hans eller hennes lidande, men en sak som du kan uppnå är att lidandet inte blir en del av människans natur.

KERRY KENNEDY: Vad betyder mod för dig?

ELIE WIESEL: Ja vet du, för mig är mod vad du definierar det som. Jag vågar inte ens göra en u-sväng. Jag förblir en flykting i själ och hjärta. Jag är rädd för polisen. Så om jag möter dem, stannar jag och flyttar på mig. Jag låter min fru hantera det. Jag är rädd för uniformer. Generaler skrämmer mig. Det var inte modigt av mig att säga till Ronald Reagan att inte åka till Bitburg, det var bara naturligt. Jag tycker profeterna var modiga för de hade inga väljare, ingen som skyddade dem.

KERRY KENNEDY: Fanns det inte någon med väldigt mycket makt som beskyddade dem?

ELIE WIESEL: Bevisa det. Har du ett ID-kort där det står: Jag, universums Gud, har utsett dig? Det var bara profeten som sa: "Gud har sänt mig." Bevisa det om du kan. Och ändå, med sin personlighet, med sina ord, talade han genom Gud. Och det är mod att säga sanningen. Makt kan vara det som en president eller en kung har. Makt kan förstöra en människa. Och makt kan vara något du måste angripa med mod, det vill säga sanningen. Problemet är hur man finner den? Det jag önskar, det jag har hoppats på i hela mitt liv, är att mitt förflutna inte ska bli dina barns framtid.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vad hände under Förintelsen?
- Vilka var orsakerna till Förintelsen?
- Vilka är orsakerna till folkmord?
- Går folkmord att förutse och förebygga?
- Hur kan vi lära av och agera som Elie Wiesel?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Resonera kring ord och begrepp som har med mänskliga rättigheter att göra
- Veta vad som hände Elie Wiesel och vad han bidragit med för arbetet med mänskliga rättigheter
- Lära om Förintelsen och andra folkmord samt om de processer som leder fram till folkmord

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Förintelsen
- Folkmord
- Avhumanisering
- Återupprättelse

ELEVAKTIVITETER

FÖRINTELSEN – DISKUTERA BEGREPPET

Det nazistiska folkmordet under det andra världskriget har ett eget namn, Förintelsen.

Diskutera i grupp:

- Vilken betydelse har Förintelsen haft för eftervärlden? Försök att reflektera utifrån flera olika perspektiv.
- Varför talar vi om och arbetar så mycket med Förintelsen idag?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs Elies berättelse. Besvara frågorna enskilt och reflektera kring svaren i grupp:

- Hur ser Elie på att just han överlevde?
- Vad ger honom hopp?
- Varför har Elie valt att träda fram och agera?
- "Alla lagar, all moral, handlar om mänskliga relationer." Vad menar han med detta?
- Gör en egen tolkning av citatet nedan. Vad var det Elie såg och vilka konsekvenser fick det för honom?
"Aldrig skall jag glömma den natten, den första natten i lägret, som förvandlade mitt liv till en enda lång natt, sju gånger förbannad och sju gånger besegrad. Aldrig skall jag glömma ansiktena på de små barnen, vars kroppar jag såg förvandlas till rökslingor under den tysta blå himlen. Aldrig skall jag glömma lågorna som slukade min tro för alltid. Aldrig skall jag glömma den nattliga tystnad som för all evighet berödade mig viljan att leva. Aldrig skall jag glömma det där, om jag så vore dömd att leva lika länge som Gud själv. Aldrig."

FOLKMORD

Folkmord eller massmord, vad är egentligen skillnaden.

Undersök:

- Vad betyder ordet folkmord, hur definieras begreppet?
- Vad är skillnaden mellan folkmord och massmord?

- Ibland används begreppet folkmordsliknande händelser. Vad innebär det? Hur många sådana händelser har inträffat efter det andra världskriget?
- I Turkiet är det olagligt att säga att turkarna begick ett folkmord på armenierna under det första världskriget. I Frankrike är det olagligt att förneka detta. Vad kan det bero på?

Hur kan det ske igen?

När Förintelsens omfattning och konsekvenser drabbade världen sa man; Aldrig mer! Trots detta har åtminstone tre folkmord skett efter Förintelsen. I Kambodja på 1970-talet, i Rwanda och i Bosnien 1994. I FN:s stadgar finns det en tvingande paragraf som går ut på att FN måste ingripa om ett folkmord sker.

- Vad kan det bero på att världssamfundet inte lyckats förhindra dessa folkmord?

ÅTERUPPRÄTTELSE

Genomför två brainstormar:

- Vad innebär återupprättelse?
- Vilka delar måste återupprättelse innehålla?

Efter krig och konflikter upplever offren det som viktigt att få återupprättelse. Det kan handla om att erkännas som offer, att hitta kvarlevor från anhöriga med mera.

Undersök och analysera:

- Hur har återupprättelsen för offren till de nazistiska förbrytelseerna sett ut?

Diskutera:

- Är det viktigt att någon, efter till exempel ett krig, förklaras skyldig och får ta ansvar för detta?
- Vilka konsekvenser kan det få om ingen tar ansvar, om alla tycker sig vara offer?

MED FARA FÖR EGET LIV!

Det fanns de, som med risk för sitt eget liv, hjälpte judar undan nazisterna. Vad var det dessa människor hade som gjorde att de fattade beslutet att hjälpa istället för att titta åt andra hållet eller att själva delta i förföljelserna?

Fundera med pennan i hand:

- Vad tror du i första hand utmärkte den som hjälpte andra trots faran för sig själv?

Flera av dessa räddare har belönats i efterhand. På Yad Vashem, det stora forskningscentret och museet i Israel utser man "the Righteous Among the Nations".

Undersök:

- Vad innebär det? Vad krävs för att få denna utmärkelse
- Lär dig mer om någon av dessa personer:
  - Vem hen var?
  - Vad hen gjorde och om det finns något om varför?
  - Vilka konsekvenser fick hens ingripande?
- Redovisa genom att berätta för varandra om den ni undersökt. Kan göras med hjälp av kortfilm, powerpoint eller liknande.

Gå vidare:

Den mest kända svenske räddaren var Raoul Wallenberg. Ta reda på mer om honom, vem han var, vad han gjorde och varför. En bra introduktion kan vara att se filmen *God afton, herr Wallenberg*.

ARBETA VIDARE

Filmer

Spelfilm är för många en central källa då det gäller kunskap om olika historiska företeelser. När man använder film i undervisningen är också mediet som historieförmedlare intressant. Filmen representerar ett historiebruk som kan vara intressant att diskutera i klassrummet. Det kan t.ex. handla om hur situationer och grupper framställs, vad som visas och kanske ännu mer vad som inte visas.

Till samtliga filmer nedan finns det handledningar på Svenska filminstitutets webbplats: www.sfi.se/sv/filmiskolan

Det finns många filmer om nazismen och Förintelsen som kan vara intressanta att se och diskutera.

Filmer:

- *Allt är upplyst*
- *Den vita rosen*
- *God afton, herr Wallenberg*
- *Livet är underbart*
- *Ninas resa*
- *Schindlers list*
- *Sophie Scholl, de sista dagarna*
- *Swing kids*
- *The pianist*
- *Uderygningens arkitektur*

En fråga som ofta kommer upp är hur så många människor kunde köpa nazisternas budskap. En film som på ett intressant sätt försöker visa hur totalitära rörelser skapas och varför de blir attraktiva är *Die welle*.

Även andra folkmord har behandlats på film. Folkmordet i Rwanda tas upp i filmerna *Shooting dogs* och i *Hotel Rwanda*.

Forum för levande historia

Om detta må ni berätta, finns att beställa kostnadsfritt och är en lärobok om Förintelsen. Deras webbplats kan också vara till hjälp i arbetet:

www.levandehistoria.se

United States Holocaust Museum

Här finns massor av material kring Förintelsen.

www.ushmm.org

Yad Vashem

Center för kunskap om samt forskning kring Förintelsen.

Har stora samlingar av texter, bilder med mera.

www.yadvashem.org

”DET LIGGER INGEN ÄRA I ATT
DÖDA MÄNNISKOR, OCH DET LIGGER
INGEN ÄRA I ATT FÖRNEDRA
MÄNNISKOR. DET LIGGER INGEN ÄRA
I ATT FÖRFÖLJA. DET ÄR VÄLDIGT
VIKTIGT ATT KOMMA IHÅG.”

FRANK MUGISHA

UGANDA

”I SAMMA ÖGONBLICK SOM DU KOMMER UT OCH SÄGER ATT DU ÄR GAY I UGANDA BÖRJAR DISKRIMINERINGEN.”

Frank Mugisha, ©2010 Lonnie Tague

HOMOSEXUELLAS RÄTTIGHETER

Bland Ugandas 33 miljoner invånare är Frank Mugisha en av de få öppet homosexuella aktivisterna. Som talesperson för lesbiskas, homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och intersexuella individers rättigheter (hbtq) protesterar han mot den föreslagna antihomosexualitetslagen, vilken skulle innebära att homosexuella handlingar bestraffas med livstids fängelse, eller i vissa fall döden. År 2007 utsågs Frank Mugisha att leda organisationen för sexuella minoriteter i Uganda (Smug), som är en sammanslutning av hbtq-människorätsorganisationer. Till följd av hans offentliga protest har han förlorat jobb och vänner och blivit utfrusen av medlemmar i sin familj. En nära kollega på Smug, David Kato, mördades brutalt i sitt hem sedan en lokal tidning avslöjat att han var homosexuell. Utan att låta sig avskräckas av hot om våld, fortsätter Frank Mugisha att kämpa för det som Ugandas mest sårbara grupper eftersträvar. År 2011 fick Frank Mugisha Robert F. Kennedy Human Rights Award.

Jag var sex, sju år gammal när jag insåg att jag var attraherad av människor av mitt eget kön. Jag trodde jag var ensam. Det fanns alla möjliga fula namn på homosexuella. Men det folk sa passade inte in på den jag var. Jag är en god människa. Jag kunde inte berätta för någon av rädsla för att bli kallad de där fula namnen. När jag började begripa mer, såg jag hur människor relegerades från skolan på grund av rykten om att de var homosexuella. När de relegerade eleverna gick hem, hotade deras fäder att döda dem eller deras familjer att kasta ut dem ur huset. Ibland skickades eleven att bo hos sina mor- och farföräldrar i byn för att arbeta med jordbruket. Därmed var utbildningen avslutad. Min rädsla ökade.

FÖRSÖKER PASSA IN

Jag hade så många drömmar. Jag ville bli läkare eller advokat. Om jag blev utsparkad från skolan, skulle jag aldrig kunna bli det. Jag bestämde mig för att aldrig berätta för någon. Jag försökte passa in och vara som mina kamrater. Jag försökte förändra mig själv och bad till Gud. Det fungerade inte. När jag var fjorton år bestämde jag mig för att jag måste berätta för någon, eftersom jag inte kunde hålla det inne längre. Jag berättade för mina allra närmaste vänner, men jag förlorade många vänner. Ryktet spreds i skolan att jag var homosexuell. Skolans

disciplinnämnd frågade om det stämde. Jag kunde varken säga ja eller nej. Jag gick tyst därifrån och grät. De sa åt mig att hämta en förälder.

Jag berättade inte för mamma. Jag sade att skolan trodde att jag var homosexuell. Hon frågade ingenting, men hon kom till skolan och jag behövde inte vara med på mötet. Till mig sa skolan sedan att mitt uppförande varit det bästa. Jag var också prefekt, så jag var ursäktad. Det kändes bra. Nu visste de, men legerade mig inte. Jag kunde fortsätta att berätta för folk. Jag berättade för min bror, han bara skrattade åt det. Det kändes bra. Men han höll inte tyst. Han började berätta för alla.

”JAG ÄR VAD JAG ÄR, PUNKT SLUT”

Ett år senare tog mamma med mig till en religiös ledare i Uganda, som började citera verser ur Bibeln. De hade ingenting med mig att göra. Jag önskade att någon ville berätta något som rörde det jag kände inom mig. Jag sade till mamma att jag önskade att jag var gjord av tegelsten. Ingen gör dem något ont, tegelstenar bygger bara hus. Varför har Gud inte skapat mig till något som aldrig trakasseras? Varför måste jag stå ut med allt detta? Jag tror på Gud. Jag kan recitera radbandet utantill. Jag är inte upprorisk och jag begår inga synder. Det här händer mig för att jag saknar kontroll.

Det är anledningen till att jag ansträngde mig så hårt. Jag trodde att homosexualitet kanske var en synd. En vän sa att jag kunde hamna i helvetet och jag tänkte, vad ska jag göra för att ändra på det här?

När jag började förstå att jag inte kunde ändra mig och att jag älskade min religion, bestämde jag mig för att inte lyssna på vad människor sade. Det stämde inte med vad jag kände inombords. Vid något tillfälle trodde jag att det var bönen som påverkade mig, så jag slutade be. Men det var svårt att vakna på morgonen och få religionen ur huvudet. Jag är vad jag är, punkt slut.

ATT GÖRA LITEN SKILLNAD HAR STOR BETYDELSE

Att bli aktivist var en gradvis process för mig. Varje gång jag mötte en ugandisk person vars inställning till homosexualitet jag kunde ändra, stärktes min vilja. Jag måste arbeta hårt och tala tydligt för att åstadkomma förändring. Av trettio tre miljoner ugandier kan jag kanske nå sju miljoner, så småningom femton miljoner. Och kanske kommer någon om många år att fortsätta där jag slutade. Jag har åtminstone banat väg mot större förståelse.

Bara genom att uppträda och tala klarspråk på tv i Uganda hjälper jag många att acceptera sig själva. De vet att de inte är ensamma i världen. Att det finns en röst där ute som för deras talan. Det är därifrån jag får mitt mod: jag vet att jag varje dag och varje minut av mitt liv, gör en mycket liten skillnad, men denna lilla skillnad har stor betydelse för många olika människor.

HOMOSEXUELLA UTSÄTTS FÖR KRÄNKNINGAR, HOT OCH VÅLD

För aktivister utgör ugandierna det största hotet. I samma ögonblick som du kommer ut och säger att du är gay i Uganda börjar diskrimineringen. Vänner och familj avvisar dig. Arbetsgivare sparkar dig från jobbet. Du vet aldrig vem som kommer

att trakassera dig, mobba dig, attackera dig på gatan, eller till och med arrestera dig. Jag kan inte gå och handla. Jag vet inte om det är säkert att åka kollektivt. Innan jag går hemifrån måste jag bedöma – kommer jag att vara säker? Ska jag gå ut eller stanna hemma? Varje dag ringer någon och säger att en vän har gripits, misshandlats eller kastats ut ur sitt hus för att han är gay.

Många homosexuella i Uganda har gripits och torterats medan de suttit i fängelse. Människor har blivit slagna på gatan. Bybor har brutit sig in i hus hos misstänkta homosexuella och slagit eller fängslat dem och berättat för myndigheterna att de är homosexuella. Lesbiska flickor våldtas av sina egna släktingar. Familjen ber en farbror våldta flickan och lära henne att vara kvinna. Flickan våldtas nästan varje kväll. Några flickor måste lämna sina familjer eftersom de inte kan bo där längre. De flyr, kanske mitt i natten, och körs iväg ut på gatorna mot ingenstans.

Homosexuella män som söker sig till hälso- och sjukvården diskrimineras. Jag förlorade en vän som hade hiv. Han dog på sjukhus. Anledningen till att han dog var att han inte vågade berätta för läkarna att han var homosexuell. Om han sagt det till läkarna hade de lämnat honom ensam och vägrat prata med honom. Om han berättat det för sin familj, hade de låtit bli att hjälpa honom. Han var ensam på sjukhuset, så jag pratade med läkarna för att de skulle ge honom rätt medicinering. Men reaktionen var inte bra. De föste ner honom ur sängen på golvet. Om det inte varit för rädslan och stigma hade han inte dött.

ATT SYNLI GGÖRA PROBLEMEN OCH BERÄTTA SANNINGEN

En av anledningarna till att vi ägnar oss åt aktivism och att synliggöra problemet, är för att försöka hindra medierna från att utlämna människor. Om medierna vill se våra ansikten är vi här. Vi ska visa våra ansikten och berätta sanningen om vår sexualitet. Men sluta lämna ut människor som inte är redo att komma ut. Kvällstidningen *Red Pepper* började namnge människor och uppge deras adresser och arbetsplatser. Men det värsta var en ugandisk tabloid som heter *Rolling Stone* som publicerade namn och foton med rubriker om att homosexuella måste dödas. När artikeln kom ut, blev nästan alla som fanns med i tidningen trakasserade. Vi var tvungna att stoppa det. Vi bönade och bad medierna att respektera människor, men de vägrade. Så vi tog dem till domstol. Lyckligtvis beslutade domstolen att det är ett intrång i privatlivet att publicera namn på personer som misstänks vara homosexuella. *Rolling Stone* publicerar fortfarande artiklar fyllda av felaktig information, men de kan inte publicera namn och bilder längre.

BERÄTTELSENA GER DRIVKRAFT

Min kollega David Kato mördades sedan hans bild publicerats i tidningen. Han mördades i sitt hem i sin egen säng på natten. Ingen vet vem som gjorde det eller varför. Jag tänker på honom hela tiden. David sa en gång att han inte skulle kunna leva om han inte ägnade sig åt aktivism. Inte heller jag vet om jag skulle kunna leva om jag inte ägnade mig åt aktivism. Jag ställs inför en massa utmaningar, och alla dessa bilder kommer tillbaka till mig. Jag drivs av bilderna och av berättelserna om de människor jag träffat. Jag vill se en förändring inom de närmaste timmarna.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 1: Rätten till jämlikhet

Artikel 2: Frihet från diskriminering

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

Artikel 16: Rätt till äktenskap och familj

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Varför är homosexualitet fortfarande så hotfullt på många platser på jorden?
- Vilken ställning och vilka rättigheter har sexualitet i vårt samhälle?
- I Sverige har synen på sexualitet gradvis liberaliserats, hur har det gått till? Går det att exportera våra erfarenheter till andra länder?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Resonera kring ord och begrepp som har med mänskliga rättigheter att göra
- Lära om sexuella minoriteters ställning i världen

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Homosexuell
- Bisexuell
- Transsexuell
- Hbtq

ELEVAKTIVITETER

VAD KAN MAN VÄLJA?

Låt eleverna reflektera kring dessa frågor enskilt och lyft dem sedan i gruppen. Ta de tre frågorna separat

- 1 Vad kan man välja i livet?
- 2 Vad kan man inte välja i livet?
- 3 Kan man välja sin sexualitet?

TABU ELLER VAD?

Diskutera:

- Varför väcker sexualitet så starka känslor hos många, hur kan de hata trots att de aldrig träffat någon homosexuell?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs Franks berättelse och reflektera kring följande frågor med pennan i handen:

- Hur tacklade Frank sin sexualitet under uppväxten? Varför gjorde han så?
- Hur reagerade omgivningen när han berättade?
- Varför har han valt att bli en försvarare av mänskliga rättigheter och öppet arbeta för homosexuellas rättigheter?

Diskutera i grupp:

- Presentera era tankar utifrån frågorna och resonera kring detta.

Analysera:

- Använd analysmodellen på sidan 9 för att analysera homosexuellas situation i Uganda. Var ligger ansvaret och hur kan man få till stånd en förändring?

SEXUALITET OCH MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Synen på sexualitet är mycket laddad och i många fall kopplad till en religiös tro, eller i alla fall en tolkning av en religiös övertygelse. På grund av detta är det inte lätt att få igenom bestämmelser kring detta på internationell nivå.

Undersök:

- Vilken ställning har rätten till sin egen sexualitet i de mänskliga rättigheterna?
- Finns det andra resolutioner, deklARATIONER eller liknande som FN tagit fram i detta ämne?
- Hur ser EU:s hållning ut i frågan?
- Hur ser den svenska lagstiftningen ut? Är sexualitet en grupp som omfattas av hets mot folkgrupp?

Gå vidare:

- Gör en historisk genomgång över de sexuella minoriteternas ställning i Sverige. Hur har utvecklingen av lika sexuella rättigheter sett ut. Var har motståndet funnits? Var finns det idag?

HATBROTT

I Sverige kan straffet för vissa brott bli högre om det bedöms vara ett hatbrott.

Undersök:

- Vad är hatbrott?
- Vilka typer av brott räknas in här?
- Hur många har dömts för hatbrott sedan lagen kom?
- Hur påverkar det straffet om det är ett hatbrott?
- Varför finns denna lagstiftning?

Redovisa:

- Reflektera kring svaren på frågorna i helklass.

Gå vidare:

- Det har framkommit en del kritik kring hur hatbrott används i rättsväsendet. Ta reda på mer kring vad den kritiken går ut på genom att leta information på webben.

VARFÖR DÄR MEN INTE HÄR?

I vissa länder har man kommit långt då det gäller rätten till sin egen sexualitet. Ett av de länderna är Sverige. I andra länder har man inte kommit någon vart. Vad är det då som avgör detta?

Undersök:

- Jämför några av de länder som kan anses ha kommit långt vad gäller homosexuellas rättigheter med några av de länder där det saknas rättigheter. Vad är det som i första hand gör att ett land inte accepterar homosexualitet utan istället förföljer homosexuella? Argumentera utifrån din undersökning.

UGANDA

Börja med att hitta Uganda på en karta.

Lär mer om homosexuellas situation genom följande två videofilmer:

1 www.youtube.com/watch?v=8-HfARzLWYk&feature=BFa&list=ULjLvhQogIOLY

2 www.youtube.com/watch?v=jLvhQogIOLY&list=UL8-HfARzLWYk

- Reflektera kring homosexuellas situation i landet utifrån filmen
- Vad måste ske i landet för att situationen ska förändras
- Undersök kommentarsfältet under filmerna. Vilka åsikter dominerar där? Vilka slutsatser drar du av detta?

Gå vidare:

Ta reda på mer om Uganda genom att undersöka:

- Historia
- Kultur
- Religion
- Politisk situation

ARBETA VIDARE

Film — *Boy's don't cry*

Filmen behandlar transsexualitet. Till filmen finns en handledning på Svenska filminstitutets webbplats: www.sfi.se/sv/filmiskolan

RFSL

RFSL verkar för att homosexuella, bisexuella och transpersoner ska ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter som alla andra.

www.rfsl.se

KAILASH SATYARTI

INDIEN

”SMÅ BARN, SEX, SJU ÅR OCH ÄLDRE, TVINGAS ATT ARBETA FJORTON TIMMAR OM DAGEN UTAN PAUSER ELLER EN LEDIG DAG. OM DE KLAGAR FÖR SINA FÖRÄLDRAR, BLIR DE SVÅRT MISSHANDLADE, IBLAND GENOM ATT MAN HÄNGER DEM UPP OCH NER I ETT TRÄD OCH TILL OCH MED BRÄNNMÄRKER DEM, ELLER BRÄNNER DEM MED CIGARETTER.”

Kailash Satyarthi, © 2000 Eddie Adams

BARNARBETE

Kailash Satyarthi är Indiens ledstjärna när det gäller att avskaffa barnarbete. Sedan 1980 har hans arbete räddat över 75 000 tvångsarbetsande barn och barnslavar i Indien. Han har dessutom utvecklat en framgångsrik modell för utbildning och rehabilitering. Kailash har befriat tusentals barn från tvångsarbete.

Ett exempel på hur barnarbete kan uppkomma är att en desperat familj lånar pengar från en långivare, så små summor som 35 dollar. Som säkerhet till dess att pengarna är återbetalade tvingas de lämna över ett barn. Ofta kan de aldrig betala tillbaka pengarna, då säljs barnet vidare och blir tvångsarbetare inom diamant-, stenhuggeri- och tillverkningsindustrin och andra industrier. De är särskilt vanliga inom tillverkningsindustrin av mattor för export, där barn handknyter mattor som säljs över hela världen.

Satyarthi räddar barn och kvinnor från slavarbete i överfulla, smutsiga och isolerade fabriker, där förhållandena är bedrövliga med omänskligt långa arbetsdagar, osäkra arbetsplatser, svår tortyr och sexuella övergrepp. Satyarthi har utsatts för falska anklagelser och dödshot. Dödshoten bör tas på allvar – två av hans kollegor har mördats.

Arbetet för att avskaffa barnarbete har mött erkännande över hela världen. Satyarthi har organiserat och lett två stora marscher i Indien för att öka medvetenheten om barnarbete. På den globala arenan har han utarbetat det enskilt största civila samhällsnätverket för de mest exploaterade barnen, Den globala marschen mot barnarbete, som finns i över 140 länder.

Tvångsarbete är en form av modernt slaveri, där vanliga människor förlorar de mest grundläggande friheterna, såsom fri rörlighet och valfrihet. De tvingas arbeta långa dagar med lite vila. Över fem miljoner barn föds in i sådant slaveri. Deras föräldrar eller mor- och farföräldrar kan ha lånat en mindre summa pengar från en lokal hyresvärd, och då måste generation efter generation arbeta för samma herre. De är fångar, förbjudna att ge sig av. Ytterligare fem miljoner barn skickas för att arbeta när deras föräldrar får en symbolisk summa pengar. Denna lilla summa utnyttjas för att rättfärdiga ändlösa år av utsatthet.

VILLKOREN ÄR OMÄNSKLIGA

Villkoren för tvångsarbete är omänskliga. Små barn, sex, sju år och äldre, tvingas arbeta fjorton timmar om dagen utan pauser eller en ledig dag. Om de klagar för sina föräldrar, blir de svårt misshandlade, ibland genom att de hängs upp och ner i ett träd och till och med brännmärks med cigaretter. Ofta får de vara halvhungriga, eftersom arbetsgivarna anser att de blir sömninga och arbetar långsammare om de får ordentligt med mat. I många fall får de inte ens prata med varandra eller skratta högt, eftersom det gör arbetet mindre effektivt. Det är ett medeltida slaveri.

Vi tycker inte att någon annan form av människorättsbrott kan vara värre än det här. Det är indisk lagstiftnings – vårt lands konstitutions – och FN-stadgans skamligaste misslyckande. Vårt mest effektiva vapen i denna situation är utbildning och att få folk att bry sig om och bli medvetna om denna sociala ondska. Vi försöker också identifiera områden där barnslaveri är vanligt. Vi genomför hemliga räder för att befria barnen och återföra dem med deras familjer. Uppföljning med utbildning och rehabilitering är ett lika viktigt steg i processen. Vi bedriver lobbyverksamhet gentemot olika samhällssektorer, parlamentariker, religiösa grupper, fackföreningar och andra som vi tror kan påverka situationen. Vi har ett hundratal heltids- och deltidsanställda medarbetare i vår grupp, men vi har också bildat ett nätverk med över 470 frivilligorganisationer i Indien och andra sydasiatiska länder.

ÅTERSKAPA EN FÖRLORAD BARNDOM

För oss har arbetet med förslavade barn aldrig varit en lätt uppgift. Det medför ofta traumatiska situationer. Barnen har befunnit sig i tvångsarbete så länge de själva minnas. Frihet är för dem ett obekant ord. De vet inte vad det är att vara "fri". Den största utmaningen för oss är att ge dem deras förlorade barndom tillbaka. Det är inte så enkelt som det kan låta – vi måste verkligen arbeta hårt på det. Ett av de barn vi befriade var Nageshwar, en fjortonårig pojke som var märkt med glödande järnstavar när han hittades. Av en tillfällighet befann sig just då en företrädare för RFK Center i Indien och stötte ihop med pojken i New Delhi. Det trauma som Nageshwar genomgått hade gjort att han förlorat talförmågan. Han kunde inte ens förklara sitt tillstånd. Det var först senare genom andra barn som vi fick veta vad som hänt honom. Vi måste verkligen arbeta hårt för att nå dessa barn.

PROTESTMARSCHER HAR STOR BETYDELSE

Som ni förmodligen redan vet har marscher och vandringar varit en integrerad del av vår indiska tradition. Mahatma Gandhi

marscherade flera gånger för att utbilda människor (och även lära sig något själv!). Med tanke på marschernas stora betydelse, särskilt när det gäller massmobilisering, har de alltid haft en framträdande plats i vår övergripande strategi för att bekämpa barnslaveri. Att marschera betyder inte att vi försöker påtvinga någon något. Våra demonstrationer har omkring 200 till 250 demonstranter, hälften är barn som befriats från tvångsarbete och slaveri. De fungerar som levande exempel på hur nödvändigt det är att utbilda människor om både de negativa effekterna av systemet med tvångsarbete, och de positiva effekterna av deras nyvunna frihet. Övriga demonstranter är representanter från människorättsorganisationer, fackföreningar och sociala organisationer som ansluter sig i solidaritet. Vi beger oss till olika byar varje dag och genomför offentliga möten, gatuteater, kulturella aktiviteter och presskonferenser för att förmedla vårt budskap till folket.

POLITIKERNAS VILJA ÄR SVAG

För två år sedan tog vi emot premiärministerns löfte att agera mot barnarbete, även om det inte gällde tvångsarbete. Vi hade hoppats på några positiva resultat, som stimulerade till reformer. Men trots att det gått så lång tid har inga åtgärder vidtagits. Det är mycket olyckligt. Hans uttalande ledde inledningsvis till att arbetsgivarna blev lite rädda, men nu visar det sig bli kontra-produktivt mot reformer.

Vid det här laget har folk insett att det inte var något annat än en politisk gimmick och att det inte fanns någon verklig vilja bakom. Arbetsgivarna utgörs av en blandad skara. När ett barn tvångsarbetar på ett gatukök är arbetsgivaren oftast en vanlig människa från någon by eller stad. Men när barn utnyttjas för att väva mattor, eller i glas- eller metallindustrin, är arbetsgivarna "viktiga" människor. De genererar en massa utländsk valuta genom export och betraktas alltid välvilligt av regeringen.

TROR PÅ FÖRÄNDRING GENOM KONSUMENTMAKT

Trots detta är jag inte positiv till en total bojkott av, eller ett absolut förbud mot, export av indiska mattor. I stället har jag föreslagit att konsumenterna endast köper de mattor som garanterat är tillverkade utan barnarbete. Konsumentupplysning är ett måste för att skapa efterfrågan på sådana mattor. Om trycket från konsumenterna ökar, tvingas allt fler arbetsgivare befria barnarbetarna och ersätta dem med vuxna. Det är olyckligt att antalet tvångsarbete barn har ökat i takt med tillväxten i exporten de senaste åren i Indien, Pakistan och Nepal. Detta faktum fick oss att lansera en konsumentupplysningskampanj utomlands. Hälsa och miljö har varit det som konsumenterna i väst – i Tyskland, i USA – brytt sig mest om. Men barnfrågan har aldrig kopplats till konsumentmedvetande. Folk har tänkt på miljön och djurens rättigheter, men de har aldrig tänkt på barnen. Jag är stolt över att frågan om barnarbete har tagit fart på senare år och blivit en av de stora kampanjerna i världen. Det som började med medvetenhet och publicitet har nu utvidgats till att omfatta frågor om överlevnad.

VILL INRÄTTA EN OBEROENDE KONTROLLORGAN

Vi har rekommenderat inrättandet av ett oberoende, professi-

onellt och internationellt trovärdigt organ för att inspektera, övervaka och slutligen certifiera mattor och andra produkter som har tillverkats utan barnarbete. Vi bildade Rugmark Foundation (mattmärkningsstiftelsen) som ett oberoende organ tillsammans med frivilligorganisationer som Unicef. De utser fältinspektörer och ger alla mattor ett referensnummer som anger detaljer om hur mattan producerats och dess historia. Etiketterna är vävda på baksidan av mattan, ingen kan ta bort eller byta ut dem. Detta är ett viktigt steg för att få slut på exploateringen.

ATT AVSLÖJA SANNINGEN ÄR INTE RISKFRITT

Men inte heller uppgiften att upplysa västerländska konsumenter är särskilt lätt. Det medför sina risker. Efter att ha undersökt saken avslöjade till exempel ett tyskt tv-bolag att barn var anställda i den exporterande mattindustrin. En importör i Tyskland tillhörande det svenska företaget Ikea, hade meddelat att de bara skulle befatta sig med varor som inte tillverkats av barn. Så reportrarna började undersöka hur det låg till. De kom till mitt kontor och mitt ashram och intervjuade mig. Deras intervju var mycket allmänt hållen, men när filmen senare visades nämndes speciellt Sheena Export, vilket resulterade i att en stor order från Ikea stoppades. Sheena Export, en av de största aktörerna på området, fick dåligt rykte, vilket påverkade deras export till andra länder, bland annat export till USA som var värd 200 miljoner USD per år. Bolaget är politiskt mycket starkt (en av bröderna är transportminister i delstaten Haryana), så de bestämde sig för att slå tillbaka.

Jag vet att hela mattindustrin, eller större delen av den, är emot mig. De tror att jag är deras fiende, de vill bli av med mig. De ville ta mig till Haryana, den stat som är känd för de värsta

människorättsbrotten, för falska möten, olaglig internering och mord på människor i fängelser och på polisstationer. Jag arresterades den 1 juni. De ville att arresteringen skulle vara laglig, men de informerade aldrig Delhipolisen, vilket krävs enligt indisk lag. Eftersom polisen kom från en annan stat och saknade behörighet, kunde de inte lagligen gripa mig i mitt hem i Delhi. Men de försökte. Jag hade möjlighet att ringa och rådfråga några personer, till sist sa jag till dem att de inte kunde arresteras mig. Haryanapolisen brydde sig inte om vad jag sa utan hotade att bryta sig in. De tog fram pistoler. Deras närvaro hade skapat skräck i hela grannskapet. Till slut arresterades jag, men släpptes senare mot borgen. Det var inte första gången, men det var första gången jag utsattes för en sådan stor komplott. Jag hade utsatts för hot tidigare och två av mina kollegor har också dödat.

ATT VARA FÖRBEREDD PÅ MOTSTÅND

Jag tänker på detta som en prövning. Det är en moralisk examen som man måste klara. Om man väljer att stå upp mot sociala missförhållanden, måste man vara ordentligt förberedd – inte bara fysiskt och psykiskt, utan också andligt. Man måste ställa in sig på det yttersta offret – människor har gjort så förr. Robert F. Kennedy gjorde det, Mahatma Gandhi, Indira Gandhi och John Kennedy – listan kan fortsätta i all oändlighet. Motstånd finns alltid där, vi måste bara förbereda oss på det. Vi måste möta det, förr eller senare. Detta är mänsklighetens historia.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 4: Frihet från slaveri

Artikel 23: Rätt att fritt välja arbete och att ansluta sig till fackföreningar

Artikel 24: Rätt till vila och fritid

Artikel 25: Rätt till tillräcklig levnadsstandard

Artikel 26: Rätt till utbildning

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Varför finns det barnarbete?
- Finns det i mitt land?
- Hur ska jag veta att jag inte stödjer barnarbete när jag konsumerar varor och tjänster?
- Vad kan jag göra för att bekämpa barnarbete?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Resonera kring ord och begrepp som har med mänskliga rättigheter att göra
- Lära om barnarbetets orsaker och konsekvenser
- Lära om Kailash arbete i Indien
- Reflektera kring vad man kan göra själv för att motarbeta barnarbete och tvångsarbete

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Barnarbete
- Tvångsarbete
- Slaveri
- Trafficking
- Gästarbete

ELEVAKTIVITETER

BARNARBETE - DISKUTERA BEGREPPET

Fundera med penna i hand:

- Varför finns det barnarbete i världen?
- Var går gränsen mellan barnarbete och barnslaveri?
- Finns det barnarbete som går att tolerera och i så fall varför?

Vad kan du göra?

Diskutera:

- Om det kom fram att tillverkaren av din mobiltelefon använde barn som arbetskraft, skulle du byta märke då?
- Skulle du semestra i ett land där barnarbete är utbrett och där de som styr struntar i det?
- Hur betydelsefullt är det att vi som individer tar ställning, t.ex. bojkottar ett företag?

Varför just han?

Jag heter Kailash Satyarthi. Min allra första skoldag, när jag var fem eller sex år gammal, stötte jag på en skomakare och hans son som satt där mitt på trappan till min skola och putsade barnens skor. Jag hade nya böcker, ny väska och nya kläder, en ny skoluniform, allt nytt, och jag såg det där barnet på trappan och stannade upp en stund. Det var första gången som jag kom i kontakt med, som jag blev medveten om, som jag mötte något sådant.

Jag undrade varför det satt ett barn i min ålder och putsade skor åt barn som jag, och varför gick jag i skolan? Ett par timmar senare samlade jag allt mitt mod och frågade min lärare. "Sir, jag skulle vilja veta varför de där barnet som är lika gammalt som jag sitter precis utanför porten och putsar skor?" Han tittade lite konstigt på mig och sa: "Vad är det du frågar om? Du har kommit hit för att studera, inte för att ställa onödiga frågor om saker som du inte har med att göra." Jag blev lite arg och tänkte att jag skulle gå hem och fråga mamma, och hon svarade: "Du har inte sett så många barn

som arbetar. Det är deras öde. De är fattiga människor. De måste arbeta." Hon sa att jag inte skulle oroa mig.

Men en dag gick jag till pappan, skomakaren, och jag sa: "Jag tittar på den här pojken varje dag. Jag har en fråga. Varför låter du inte ditt barn gå i skolan?" Pappan såg på mig, det tog honom två minuter innan han kunde svara. Sen svarade han långsamt: "Jag är kastlös, och vi är födda till att arbeta." Jag kunde inte förstå varför vissa människor föds till arbete och varför vissa människor, som vi, är födda till att gå i skolan. Hur kommer det sig? Det gjorde mig lite upprorisk, eftersom det inte fanns någon som kunde svara.

Diskutera:

- Varför tror du att just Kailash och ingen av hans klasskamrater reagerade?
- Varför vill inte hans lärare och hans mamma svara på frågan?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

- Vad är enligt Kailash det mest effektiva vapnet mot tvångsarbete?
- Varför föds vissa barn in i tvångsarbete?
- Hur ser Kailash på bojkott av indiska mattor?
- Varför har Kailash valt att ägna sitt liv åt att slåss för mänskliga rättigheter?
- Titta på bilden av Kailash och berätta utifrån den vad ni tänker när ni ser den.

Analysera:

- Använd analysmodellen på sidan 9 för att analysera problemet med barnarbete och barnslaveri. Vad ska man förändra i första hand för att sätta stopp för detta, produktionen eller konsumtionen?

DÅLIG REKLAM!

För ett företag är det mycket negativt om det kommer fram att deras produkter tillverkas av barn. De garanterar därför att så inte är fallet.

Diskutera:

- Är det ok att i något sammanhang köpa saker som har tillkommit genom barnarbete?
- Hur tar man som konsument reda på hur den produkt man ska köpa producerats?

Undersök:

Ta reda på hur något stort svenskt företag arbetar med dessa frågor, till exempel H&M eller IKEA.

- Analysera hur säkert deras system är. Kan de garantera att inget barnarbete har förekommit?
- Vilka regler kring barnarbete gäller i Sverige och i EU?

VILKET ANSVAR HAR JAG?

Slaveri är kanske inte så vanligt här i Sverige, men det är ändå så att vissa av oss lever på ett sätt som gör att slaveri eller slavliknande förhållanden upprätthålls. Det kan handla om produkter vi köper till ett så billigt pris som möjligt eller om förhållandena i länder som vi besöker som turister och som vi inte ser eller inte vill se.

Diskutera följande frågor:

- Vilket ansvar har du för att produkter eller tjänster du köper inte produceras under slavliknande förhållanden?
- Skulle du välja bort en semesterresa till ett exotiskt land för att regeringen i det landet blundar för barnprostitution?
- Skulle du välja bort tröjan på rea om du visste att arbetarna som sytt den gjorde det under slavliknande former?

Utgå från diskussionen och välj ut områden och aktiviteter där du kan göra skillnad genom att agera som en försvarare av de mänskliga rättigheterna.

ARBETE ISTÄLLET FÖR UTBILDNING

En konsekvens av barnarbete är att barnen som arbetar inte kan gå i skolan. FN har formulerat åtta milleniemål, ett av dem lyder: *Se till att alla barn får gå i grundskola.*

Undersök:

- Ta reda på mer om milleniemålen
- Hur ser resultaten ut när det gäller målet ovan?

SVENSKT BARNARBETE?

Diskutera:

- Finns det barnarbete i Sverige?
- Finns det barn som tvingas att arbeta under tvång i Sverige?
- Om ni svarar ja på någon av dessa frågor, var finns dessa barn?
- Finns det fattiga i Sverige?

Undersök:

- Hur definieras fattig i Sverige i dag?
- Hur många fattiga finns det i Sverige
- Vilka regler finns det i Sverige när det gäller vem och hur man får arbeta vid vissa åldrar?

Argumentera:

Barnfattigdom är något som diskuterats i Sverige den senaste tiden. Ta reda på mer om barnfattigdomen och den senaste debatten. Dagspressen är källan för den debatt som förts. Vilka är argumenten i debatten? Hur ser du på detta? Ta ställning och argumentera för detta i form av en insändare.

ARBETA VIDARE

Unicef

Här kan du hitta fakta om barnarbete.

www.unicef.se/fakta/barnarbete

UR

Programmet Banderoll handlar om Barnarbete.

www.ur.se/Produkter/144696-Banderoll-Om-barnarbete

”JAG KUNDE INTE FÖRSTÅ VARFÖR
VISSA MÄNNISKOR FÖDS TILL ARBETE
OCH VARFÖR VISSA MÄNNISKOR, SOM
VI, ÄR FÖDDA TILL ATT GÅ I SKOLAN.
HUR KOMMER DET SIG? DET GJORDE MIG
LITE UPPRORISK, EFTERSOM DET INTE
FANNS NÅGON SOM KUNDE SVARA.”

VERA STREMKOVSKAJA

VITRYSSLAND

”JAG BEGÄRDE ATT SVARANDEN SKULLE SLÄPPAS FRI MOT BORGEN EFTERSOM HAN VAR MYCKET GAMMAL OCH SJUK. SOM SVAR HÄVDADE DOMSTOLEN ATT DET VAR MIN VÄDJAN SOM GJORDE MANNEN NERVÖS – ATT DET VAR ORSAKEN TILL HANS FÖRSÄMRADE HÄLSA. DÄREFTER UTFÄRDAR DE EN VARNING.”

Vera Stremkovskaja, ©2000 Eddie Adams

LAG OCH DEMOKRATISK ORDNING

Vitryssland bildades 1988 efter Sovjetunionens fall. Vera Stremkovskaja är en av grundarna till Centrum för mänskliga rättigheter i Vitryssland och har tidigare varit dess ordförande. Vera Stremkovskaja var en av landets mest respekterade jurister, känd för att försvara politiskt impopulära klienter. Som straff har hon trakasserats, hotats och åtalats för förtal.

År 1999 utfärdade Collegium of Advocates (det regeringskontrollerade advokatsamfundet) en ”sträng tillrättavisning” på grund av hennes rättframma försvar för mänskliga rättigheter, samt hotade med uteslutning om hon fortsatte sitt arbete. Den sovjetliknande regimen har hård kontroll på media, begränsar spridningen av oberoende press (när den inte förbjuds helt) och kontrollerar alla etermedier. Gatudemonstranter kan förvänta sig godtyckliga massarresteringar, misshandel och långa fängelsestraff, samtidigt som civilklädda statliga säkerhetsagenter ägnar sig åt hot och kidnappningar på gatan med total straffrihet. I polisstaten Vitryssland söker denna modiga kvinna skapa rättvisa för de få som vågar opponera sig mot orättvisorna. Vera Stremkovskaja är ett föredöme i tapperhet och mod. Hon bor för närvarande i Sverige.

De vitryska myndigheterna satte i gång en våg av trakasserier mot mig. Efter min återkomst från USA där jag hade hållit föredrag om människorättsituationen i Vitryssland, försökte myndigheterna dra tillbaka min advokatlegitimation. Jag uppmanades att inställa mig inför Vitrysslands Högsta domstol. Jag uppmanades också att inställa mig inför Minsks regionala advokatkommitté, en professionell organisation. De hävdade att det var två helt olika saker att försvara kriminella och att försvara mänskliga rättigheter. De sa att jag måste välja mellan att vara advokat eller människorättsaktivist.

HOT OCH VARNINGAR FRÅN MYNDIGHETERNA

Vid varje möte hotade de att återkalla min advokatlicens, med hänvisning till mina tal och möten i USA och mitt aktiva människorättsengagemang som inte ansågs förenligt med mitt yrke. Starka reaktioner till mitt försvar från utlandet, särskilt från de amerikanska och tyska ambassaderna, räddade min legitimation. Men de vitryska myndigheterna utfärdade en varning.

Jag fick en andra varning efter att ha överklagat en arrestering. Jag begärde att svaranden skulle släppas fri mot borgen eftersom han var gammal och sjuk. Som svar hävdade domstolen att det var min vädjan som gjorde mannen nervös, att det var jag som orsakade hans försämrade hälsa. Därefter utfärdades en varning.

Åtalet gällde en man vid namn Starovoitov. Han hade förvandlat en sovjetliknande jordbruksinstitution till ett nytt, marknadsorienterat företag där arbetarna fick aktier. President Lukasjenko motsatte sig detta och riktade en falsk anklagelse om förskingring mot mannen i syfte att krossa verksamheten.

När de hotade att återkalla min legitimation blev jag väldigt upprörd. Om jag förlorade min legitimation skulle jag förlora mitt jobb och möjligheten att försörja mig och min familj. Jag älskade mitt yrke. Det var en fruktansvärd tid, men jag ville fortsätta att försvara de mänskliga rättigheterna. Enligt den vitryska lagen är advokaten en professionell människorättsförsvarare. Endast de vitryska myndigheterna kunde komma på tanken att påstå att det är två skilda roller.

FÖRSVARAR DE SOM UTSATTS FÖR HOT FRÅN REGERINGEN

De flesta av mina klienter är människor som åtalats i politiska fall. De är samvetsfångar och känner sig skyldiga när jag på grund av dem utsatts för hot och press från regeringen. Det mest gripande ögonblicket inträffade efter rättegången mot Starovoitov. När jag träffade denne gamle, magre och gråhårig man föll han mig om halsen, lutade sig mot mig och ropade: ”Jag är så ledsen att jag har orsakat så många problem för dig.” Andra klienter följde med och försvarade mig inför myndigheterna. Deras stöd och min moraliska övertygelse höll mig uppe. Hade jag låtit bli att göra min plikt, skulle nödvändiga förändringar i Vitryssland varit omöjliga. Jag förstod också att jag hade ett eget kors att bära. Jag kände starkt att jag var förutbestämd att utöva advokatyrket och att jag därför måste fortsätta med det.

SER KAMPEN SOM EN PLIKT

I viss mening ser jag världen som en sammanhängande skapelse som jag ingår i. Jag känner väl till vårt lands historia och olika civilisationers utveckling genom tiderna. Detta har varit en värdefull och användbar kunskap när jag format min syn på världen. Jag är poet och jag älskar poesi. Människor som skriver poesi uppfattar världen lite annorlunda. Min syn på världen är känslig och emotionell.

Jag har en plikt som samhällsmedborgare. Jag vänder mig till Bibeln och Jesus och frågar varför han gjorde det han gjorde för människorna, även för dem som inte trodde på honom. Det finns en rad från en rysk dikt, ”Gå ensam och hjälp de blinda möta förtrycket, folkmassans likgiltighet och sarkasm.” Detta är allas skyldighet och meningen med livet för mig.

Jag är ensamstående mor. Mina föräldrar är döda och jag uppfostrar ensam mitt barn. Vi känner och tänker på samma sätt och har en likartad syn på livet. Eftersom jag har många vänner och mitt hem är en mötesplats, träffar min son många kreativa människor. Samtidigt ser han hur trött jag är när jag kommer hem. Han ställer allt oftare frågor om mina fall. För mig är livet en process. Jag kan inte vara en människa med mitt barn och en annan på jobbet. Världarna går i varandra. Mina klienter blir

ofta mina vänner. De besöker mitt hem och träffar min son. Han dras till människor. Jag tror att jag är lyckligare än de som arbetar mellan nio och fem och låtsas göra något viktigt, när de i själva verket bara existerar.

Mod uppkommer när man gör något trots att omständigheterna är svåra. Man gör det som känns rätt och för att det är ens plikt. Den känslan av inre styrka är som en stålsträng inom en, som hjälper oss att fortsätta framåt. Den växer fram ur en vision om framtiden, ur tron på Gud, ur ett medvetande om något ödesbestämt, och utifrån kunskap om historia. Den kommer också från människor som omger mig, mina vänner och min son. Människor i USA och i andra länder som förstår och stöttar mig. De ger mig väldig kraft.

PROTESTERNA BÖRJAR SPRIDA SIG

Människor i Vitryssland är inte rädda längre. Rädslan som en gång höll dem i sitt grepp har börjat avta och de har blivit uppfinningsrika i sina protester. Protesterna kan vara lokala och små, men ändå tecken på motstånd. En fånge organiserade en protest mot rätterna i hans cell. Trots att han bara var en fånge försvarade han sin värdighet och sina rättigheter. Vid ett annat tillfälle hängde han ut sina smutsiga underkläder genom fönstret så att människor på gatorna kunde se. Han hoppades sätta press på vakterna så att de sanitära förhållandena blev bättre.

Ibland är protesterna riktigt roliga. En konstnär vid namn Pusjkin lade en gödselhög framför presidentpalatset. I den placerade han slagorden från president Lukasjenkos valkampanj tillsammans med en skylt med texten: ”Resultatet av er presidenttid.” Det finns en presidentvänlig ungdomsorganisation som heter Vitryska patriotiska ungdomsunionen. Under Aidsdagen överlämnade aktivister från det demokratiska ungdomsförbundet, under formella former, kondomer till den Lukasjenkovänliga ungdomsorganisationen med budskapet: ”Så att det inte blir fler som ni.” Tanken var att stoppa gruppen från att bli större.

TROR PÅ DEMOKRATI, RÄTTVISA OCH ETT ÖPPNARE SAMHÄLLE

Jag är säker på att den demokratiska processen i Vitryssland kommer att segra. Vi har inget annat val. Vitryssland är ett europeiskt land i hjärtat av Europa. Precis som förändringar har skett på andra ställen, kommer de att ske i Vitryssland. Jag ser vår historia som en del av utvecklingen som pågår över hela världen. Världshistorien visar att mänskligheten är en sammanslutning av alla människor. Vi är förenade i vår rörelse mot demokrati, rättvisa och ett öppnare samhälle. De demokratiska förändringarna kommer att äga rum i Vitryssland, eftersom det finns en massa smarta och flitiga människor som dagligen ägnar sig åt detta. Det internationella samfundet ger också särskilt stöd när det gäller allmänna val. USA reagerade starkt mot valet och Amnesty International fortsätter att fördöma Lukasjenkos regim för att hålla kvar samvetsfångar. Detta har hjälpt Vitryssland att se sig som en del av det internationella samfundet. Jag talade med president Clinton i Atlanta, under en ceremoni för internationella människorättsadvokater där jag fick en utmärkelse. Å det vitryska folkets vägnar uttryckte jag min tacksamhet till USA och vårt fortsatta hopp om demokratisk förändring.

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

- Artikel 6:** Rätt att erkännas som en person inför lagen
- Artikel 7:** Rätt till likhet inför lagen
- Artikel 8:** Rätt till gottgörelse i behörig domstol
- Artikel 9:** Frihet från godtyckliga gripanden och utvisning
- Artikel 10:** Rätt till en rättvis offentlig rättegång
- Artikel 11:** Rätt att betraktas som oskyldig tills motsatsen har bevisats

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Varför är likhet inför lagen så viktigt i en demokrati?
- Hur ska makten delas i en demokrati?
- Hur ser den politiska situationen ut i Vitryssland?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Resonera kring ord och begrepp som har med mänskliga rättigheter att göra
- Lära om Vera Stremkovskajas arbete för mänskliga rättigheter
- Lära om juridiken kopplad till demokrati och mänskliga rättigheter
- Lära om situationen i Vitryssland

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Maktdelning
- Likhet inför lagen
- Svaranden
- Borgen

ELEVAKTIVITETER

BOJKOTTA ELLER?

2014 kommer ishockey-VM hållas i Vitryssland. Det finns de som är kritiska mot detta och tycker att man inte ska gynna länder som inte följer de mänskliga rättigheterna.

- Vad tycker du om detta?
- Var går din gräns när det gäller att turista i ett land, vad kan få dig att välja att inte åka dit på grund av vad regimen gör eller tillåter?

ATT VARA LIKA INFÖR LAGEN

Justitia, den grekiska mytologins gudinna, avbildas ofta med en våg i ena handen, ett svärd i den andra och med ögonbindel.

- Hur ska man tolka detta?
- Varför är det så viktigt i en demokrati att alla är lika inför lagen?
- Är alla lika inför lagen i Sverige?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs Veras berättelse och reflektera kring följande frågor med pennan i handen:

- Hur har hennes klienter reagerat på att hon stått upp för dem?
- Hon säger att livet är en process. Vad menar hon med det?
- Följande citat från en rysk dikt är viktig för Vera: "Gå ensam och hjälp de blinda möta förtrycket, folkmassans likgiltighet och sarkasm"
  - Hur tolkar du dikten?
  - Hur uppfattar du att Vera tolkar den?

- Vad är mod enligt Vera?
- Varför har hon valt att bli en försvarare av mänskliga rättigheter och öppet arbeta för att värna mänskliga rättigheter?

Diskutera i grupp:

- Presentera era tankar utifrån frågorna och reflektera kring detta.

Analysera:

- Använd analysmodellen på sidan 9 för att analysera den situation som Vera hamnade i.

MAKTDELNING

I det demokratiska styrelsesättet kan inte samma instans ha all makt. Man brukar dela upp det i den lagstiftande, verkställande och dömande makten.

Undersök:

- Hur ser denna uppdelning ut i det svenska samhället?
- Hur försäkras man sig om att all makt inte ligger i en hand?
- Jämför maktindelningen i det svenska politiska systemet med det amerikanska.

Undersök vidare:

- Dessa tankar om uppdelning av makt kommer från Charles-Louis de Secondat Montesquieu. Ta reda på mer om honom, den tid han verkade i och hans idéer.

VERAS DRIVKRAFTER

Det finns ofta flera olika orsaker som ligger bakom en människans beteende, det gäller även människor som väljer att riskera sitt liv för att försvara mänskliga rättigheter.

Argumentera med pennan:

Vad tror du är den huvudsakliga drivkraften för Vera Stremkovskaja i hennes arbete? Utgå från punkterna nedan och argumentera för den du anser vara viktigast:

- Inre drivkraft för vad som är rätt
- Ideologisk övertygelse
- Civilkurage
- Prestige/Egen vinning
- Egna erfarenheter av kränkningar
- Annat

Diskutera i grupp:

- Presentera dina argument och argumentera för din ståndpunkt

DEN SVENSKA RÄTTVISAN

Artikel 10: Rätt till en rättvis offentlig rättegång

Artikel 11: Rätt att betraktas som oskyldig tills motsatsen har bevisats

Detta är två av artiklarna i de mänskliga rättigheterna som ska reglera viktiga principer i ett rättssamhälle.

Undersök:

- Hur ser det svenska rättssystemet till att artikel 10 och 11 uppfylls?

VITRYSSLAND

Uppgiften här är att ta reda på mer om Vitryssland.

Utgå från punkterna nedan i din undersökning:

- Landets historia
- Hur styrs landet i dagsläget?
- Är det en demokrati?
- Vilken ställning har de mänskliga rättigheterna?

ARBETA VIDARE

Landguiden

Här kan du lära mer om olika länder.

www.landguiden.se

Advokater utan gränser

Advokater som arbetar för mänskliga rättigheter runt hela världen.

www.advokaterutanranser.se

RAOUL WALLENBERG

SVERIGE OCH EUROPA

”FÖR RAOUL WALLENBERG EXISTERADE INGET ’VI OCH DOM’. HAN SÅG BARA INTRESSANTA MÄNNISKOR, HAN SÅG INGA FRÄMLINGAR.”

Raoul Wallenberg, © Raoul Wallenberg Academy. Från Nina Lagergrens privata album, reproduktion: Karl Gabor.

CIVILKURAGE

Affärsmannen Raoul Wallenberg skulle fylla 32 år när han sommaren 1944 utnämndes till svensk diplomat och skickades till Ungern på ett svenskt-amerikanskt räddningsuppdrag. I mars 1944 hade tyska trupper marscherat in i Ungern. Strax därpå inleddes andra världskrigets snabbaste och mest omfattande deportation av judar. Den dag i juli 1944 då Raoul Wallenberg gav sig av från Sverige hade över 400 000 ungerska judar transporterats till gaskamrarna i Auschwitz

Raoul Wallenberg arbetade vid svenska ambassaden i Budapest och ledde en räddningsaktion som till största delen finansierades med amerikanska pengar. Han byggde upp en omfattande räddningsorganisation och gav tusentals ungerska judar svenskt diplomatiskt skydd med specialdesignade svenska ”skyddspass”. Han organiserade matförsörjning och boende för 9 000–10 000 judar i de så kallade svenskhusen i Budapests internationella ghetto. Dessutom grep han in och förhandlade, ibland i akuta lägen vid planerade deportationer. Inte sällan kunde många dödshotade vända tillbaka.

Vid krigets slut hade tiotusentals ungerska judar svensken Raoul Wallenberg att tacka för sitt liv. Raoul Wallenberg, däremot, förlorade sin frihet för alltid. I januari 1945 arresterades han av den sovjetiska armén och fördes till Lubjanka-fängelset i Moskva. Raoul Wallenberg skulle aldrig mer återse sitt hemland. Hans öde är fortfarande okänt.

Som vuxen brukade Raoul Wallenberg ofta skämta om att han innerst inne var en ganska feg person. Det var också så hans klasskamrater i småskolan hade sett honom. Raoul Wallenberg var inget givet hjälteämne som barn. Han var ängslig till sin natur och samlade hellre frimärken och bladdrade i uppslagsverk än slogs på skolgården. På fotbollsplan syntes han nästan aldrig.

Skolan skötte han så där. Han kunde själv erkänna att han var lat (en egenskap som dessbättre verkar ha förbyttits i sin motsats när han blev vuxen). Vid två tillfällen fick Raoul Wallenberg så dåliga betyg att han riskerade att inte bli uppflyttad till nästa årskurs. Men när studentexamen 1930 närmade sig skärpte han sig och gick ut som bäst i klassen.

Raoul Wallenbergs liv präglades av en stor familjetragedi. Hans pappa med samma namn avled i cancer tre månader innan Raoul föddes den 4 augusti 1912. Raoul Wallenberg växte därför upp ensam med sin unga mamma Maj och med farfar Gustaf Wallenberg i en betydelsefull roll som förmyndare och fadersfigur. Så småningom gifte Maj Wallenberg om sig med Fredrik von Dardel, Raoul Wallenbergs styvfar. Men det minskade inte Gustafs inflytande.

Farfar Gustaf Wallenbergs idéer om hur man bäst uppfostrade en ung man fick stor inverkan på Raoul Wallenbergs väg i livet. Ska man förstå hur det kom sig att det blev just Raoul Wallenberg som tog på sig det svåra uppdraget i Ungern, och dessutom genomförde det med gränslöst mod, finns här en given nyckel.

Gustaf Wallenberg ville att sonsonen skulle göra näringslivskarriär, bli en ledare som glänste över andra i sin generation. Det viktigaste en ung man kunde göra för att nå dithän var enligt honom att skaffa sig internationell erfarenhet och stifta bekantskap med främmande kulturer. Språkkunskaper och internationella perspektiv skulle bli utslagsgivande i framtiden, förutspådde Gustaf Wallenberg. Det var inget vanligt synsätt vid den här tiden. Våldigt få av Raoul Wallenbergs generationskamrater hade rest utomlands överhuvudtaget.

Framför allt ville Gustaf Wallenberg att Raoul skulle tillbringa några år i USA, inte bara för att lära sig engelska flytande utan också för att få i sig lite av den amerikanska andan – satsa på dig själv-mentaliteten och optimismen, övertygelsen att ingenting var omöjligt. Man kan säga att Gustaf hoppades att Raoul Wallenberg skulle bli lite mindre svensk och lite mer av en världsmedborgare, en kosmopolit.

Efter studenten skickades nittonårige Raoul Wallenberg därför till University of Michigan i Ann Arbor, USA, där han studerade arkitektur i tre och ett halvt år. Men planen var hela tiden att han skulle satsa på affärer. När Raoul Wallenberg återvände från USA skickade farfar Gustaf iväg honom på ett års utlandspraktik. Han tillbringade först ett halvår i Sydafrika som lärling på en trävaruagentur. Därefter väntade en nästan lika lång praktik på en holländsk bank i palestinska Haifa (dagens Israel). Det var i sanning unika erfarenheter för en ung svensk man, som då, i mitten av trettioalet, ännu inte hade fyllt 25 år.

UNDER VÅREN I HAIFA 1936 hade Raoul Wallenberg bott på ett pensionat tillsammans med en grupp judiska flyktingar från Tyskland. De blev hans nära vänner. Han fick höra hemska berättelser om förföljelserna av judar i nazi-Tyskland. Den Raoul Wallenberg som några månader senare återvände till Sverige

hade därför stor insikt och kunskap om vad Hitler utsatte Tysklands judar för. Han hade tillbringat nästan fem år utomlands och kom hem till Stockholm med ett internationellt perspektiv på livet och med en världsmedborgarattityd som stack ut.

Även i Stockholm fanns tyska judar som hade flytt undan Hitlers förtryck. Då, mot slutet av trettioalet, bemöttes de ofta med stor skepsis, för att inte säga främlingsfientlighet. Antisemitismen grodde under ytan också här. I det svenska näringslivet fanns till exempel branschorganisationer som skrev till Socialstyrelsen och krävde att judiska handlare skulle stoppas vid gränsen, om inte annat så av konkurrensskäl.

För den internationellt orienterade Raoul Wallenberg var ett sådant "vi- och dom"-perspektiv otänkbart. Han identifierade sig nästan mer med de påstått främmande flyktingarna än med de trångsynta svenskarna och han brukade skryta för sina vänner om det mikroskopiska judiska påbrå han hade i släkten. För Raoul Wallenberg existerade inget "vi och dom". Han såg bara de intressanta människorna som han tyckte berikade Stockholm. Han såg inga främlingar.

I mars 1937 dog farfar Gustaf Wallenberg. Tjugofemåriga Raoul Wallenberg stod plötsligt på egna ben, med skyhöga förväntningar på sina axlar och en udda utbildning som gjorde det svårt att få jobb. Han försökte starta egna företag, men det ville sig inte riktigt. Ska man identifiera någon gemensam nämnare i Raoul Wallenbergs spretiga karriär före Budapest så är det just hur han gång på gång valde att trotsa den rådande främlings skepsisen i Stockholm. Han valde genomgående att starta bolag och arbeta tillsammans med judiska flyktingar.

Sommaren 1941 anställdes han på Mellaneuropeiska Handelsaktiebolaget, en svenskungersk firma som importerade bland annat gäss och kalkoner från Ungern. Där blev den ungersk-svenske direktören Kálmán Lauer Raoul Wallenbergs chef och kompanjon. Kálmán Lauer hade judiskt påbrå och kunde därför inte resa i det tyskockuperade Europa under kriget. Raoul Wallenberg anställdes bland annat av den anledningen. Han besökte Ungern ett par gånger under de första åren och lärde känna både staden och människorna. Givetvis hörde han berättelser om, eller såg med egna ögon, hur situationen förvärrades för de europeiska judarna.

En kväll i Stockholm gick han på en hemlig filmvisning med sin halvsyster Nina von Dardel (senare gift Lagergren). Det var brittiska ambassaden som för en utvald publik visade "Pimpernel Smith", en antinazistisk film som hade förbjudits i Sverige. Den handlade om en brittisk arkeologiprofessor som räddade judar från nazistiska koncentrationsläger.

– Det där är något jag skulle vilja göra, sa Raoul till Nina när de reste sig ur bänkarna.

I UNGERN BODDE vid andra världskrigets början omkring 800 000 judar. De befann sig alla i livsfara efter den tyska ockupationen av Ungern i mars 1944. Tämigen snart påbörjades förberedelserna för andra världskrigets mest omfattande massdeportation. Raoul Wallenbergs kompanjon Kálmán Lauer hade judiska släktingar kvar i hemlandet. Precis som andra ungrare bosatta i Stockholm blev han förstas väldigt orolig över händelseutvecklingen. Snart var han inrörd i diskussioner om en möjlig svensk räddningsaktion.

Liknande diskussioner fördes på amerikanska legationen* i Stockholm. USA:s regering hade i början av 1944 startat en särskild flyktingmyndighet, War Refugee Board, som så här i krigets slutskede skulle organisera räddningsaktioner för de hotade europeiska judarna. I Ungern var hjälpbehovet akut, men amerikanerna kunde inte agera själva på plats. USA deltog ju i kriget mot Tyskland, till skillnad från exempelvis Sverige. Den amerikanska strategin blev istället att söka samarbete med neutrala europeiska länder.

Fem länder fick frågan. Bara Sverige tackade ja. Av en slump råkade amerikanska ambassaden i Stockholm ha sitt kontor i samma hus på Strandvägen i Stockholm som Mellaneuropeiska Handelsaktiebolaget, där Lauer och Wallenberg arbetade. Det ena gav det andra och när amerikanske ambassadören sålde in idén om ett samarbete på svenska Utrikesdepartementet förde han fram Raoul Wallenberg som en tänkbar kandidat.

Det var bråttom. Situationen var alarmerande. De senaste veckorna hade flera hundra tusen ungerska judar deporterats från Ungern, de allra flesta direkt till gaskamrarna i Auschwitz. Snart var 31-åriga Raoul Wallenberg anställd som tillfällig diplomat vid svenska legationen i Budapest. Han hade accepterat uppdraget utan att tveka, trots att han var medveten om de stora riskerna med att bege sig till krigsfronten. Han var ogift och hade inga barn, vilket kanske bidrog till hans snabba beslut att ta ett personligt ansvar.

Raoul Wallenberg fick sitt diplomatpass och gav sig av från Sverige så snabbt han kunde. Den 9 juli 1944 var han på plats i Budapest.

Han skulle aldrig återvända till sitt hemland.

I BÖRJAN AV JULI 1944 var hela den ungerska landsbygden redan tömd på sin judiska befolkning. Den uppgift Raoul Wallenberg stod inför var att försöka rädda de judar som bodde i huvudstaden, omkring 200 000 personer.

De svenska diplomaterna på plats hade arbetat hårt hela våren för att skydda ungerska judar med svenska kopplingar. Den mest aktive hade varit ambassadens förstesekreterare Per Anger. Han hade utfärdat många olika sorters svenska diplomatiska skyddshandlingar, både riktiga och påhittade. Flera hundra ungerska judar blev på så sätt skyddade.

När Raoul Wallenberg började arbeta tog han fram ett nytt påhittat dokument, som han kallade för det svenska skyddspasset. Han var konstnärlig och idérik och hans specialdesignade skyddspass såg väldigt professionella ut. Formulären togs fram på ett tryckeri och passen, som var nummererade, hade både foton, stämplat och underskrifter.

Den som fick ett sådant skyddspass blev inte svensk medborgare, men i tumultet i krigets Budapest uppfattades det ändå så. Andra neutrala länder tog fram liknande påhittade skyddshandlingar. Inga dokument blev dock så övertygande och därmed skyddande som Raoul Wallenbergs svenska skyddspass. Snart räknades ansökningarna om skyddspass i tusental. Poängen med alla dessa pass var egentligen inte att alla de skyddade judarna

skulle lämna Ungern och resa till Sverige. Det var ogenomfört. Poängen var i första hand att skydda dem på plats i huvudstaden.

Så småningom lyckades Wallenberg få tillstånd av tyska och ungerska myndigheter att skydda 4 500 ungerska judar med sådana pass. Men genom ett smart drag såg han och hans medarbetare till att omfattningen blev ungefär den dubbla. De skapade helt enkelt två nummerserier, alltid två pass med samma nummer. Det var förstas ett högt spel med stora risker involverade.

I OKTOBER 1944 utbröt den stora terrorn i Budapest. Adolf Hitler hade fram till dess låtit den ungerske regenten Miklós Horthy åtminstone formellt sitta kvar vid makten. Men i mitten av oktober hade tyskarna ledsnat och arresterade honom. De tillsatte istället en regering bestående av ungerska nazister från det så kallade pilkorspartiet.

Några veckor senare återupptogs deportationerna och alla Budapests judar föstes samman i ghetton. De neutrala länderna hade dock lyckats att förhandla fram ett särskilt internationellt ghetto för judar med neutrala skyddshandlingar. Där placerades omkring 35 000 personer, bland annat de omkring 9 000 ungerska judar som hade fått Raoul Wallenbergs skyddspass. Den absoluta majoriteten av Budapests judar, däremot, hamnade i det så kallade Centralghettot, där förhållandena var så vidriga att många dog av svält och sjukdomar.

Raoul Wallenberg hade under hösten byggt upp en stor organisation för sitt räddningsarbete. Det kunde han göra eftersom de judar som fick skyddspass anmälde sig frivilligt för arbete. Mot slutet hade han omkring 350 anställda och flera kontorsfilialer. De 9 000 judarna med svenska skyddspass trängdes ihop i 31 hus och blev helt beroende av Wallenbergs organisation, som gick under namnet "Svenska legationens humanitära avdelning". Raoul Wallenbergs största hjältedåd var kanske att han lyckades få sin organisation att fungera som ett effektivt företag, mitt i terrorns Budapest.

Under hösten hade han byggt upp stora livsmedelslager för de amerikanska pengarna. Nu organiserades livsmedelstransporter och matlagning i storkök i det internationella ghetton. Wallenberg såg också till att bygga upp ett svenskt sjukhus, med ett fyrtiotal frivilliga läkare som återfanns bland de skyddade judarna. Och han organiserade en egen säkerhetspolis, som tjänstgjorde dygnet runt i patruller på fyra man. Patrullerna kunde snabbt rycka ut när nazisterna slog till i brutala razzior, faktiskt även mot de påstått skyddade judarna.

Sådana razzior förekom ofta sedan pilkorspartiet hade tagit makten i oktober. Grupper av judar kunde föras till kajen av Donau, för att skjutas i ryggar och puttas ned i floden. Pilkorregeringen hotade så småningom att dränka alla judar med svenska skyddspass i Donau. I slutet av 1944 rådde en terrorns anarki i Budapest.

När massdeportationerna återupptogs i november fanns inte längre några tåg tillgängliga. 30 000 ungerska judar, både vuxna, små barn och äldre, tvingades istället marschera till fots de tjugo milen från Budapest till gränsen mot Österrike. Det var kallt och regnigt och under den flera dagar långa vandringen fick de bara några enstaka tallrikar soppa att äta. Många gick barfota i tunna sommarkläder. Snart kantades vägen av lik och deportationerna fick namnet "dödsmarschern".

* Diplomatiske representationer i andra länder hette vid den här tiden i de flesta fall legationer. Ambassad är ett senare begrepp.

En dag mot slutet av november organiserade Raoul Wallenberg och några representanter för andra neutrala legationer en transport av livsmedel med flera lastbilar längs "dödsmarschen". Tanken var att distribuera mat till de deporterade och om möjligt rädda judar med neutrala skyddshandlingar tillbaka till Budapest. Raoul Wallenberg och Per Anger reste med lastbilskonvojen i egen bil. De förfärades av vad de fick se. De genomfrusna och uthungrade deporterade fick bland annat övernatta under bar himmel på två pråmar i Donau. Många kastade sig frivilligt mot döden i det iskalla vattnet. "På en bogserbåt [...] ligger några hundra svårt sjuka människor utan tillräckligt med föda, utan mediciner, utan läkarvård och under förfärliga omständigheter. [...] Folk är så medtagna att de nästan tvingats tillbaka till djurstadiet", skrev Raoul Wallenberg efteråt, i en protest till det ungerska inrikesministeriet.

RAOUL WALLENBERGS MÅNGA räddningsaktioner retade de tyska och de ungerska nazisterna. Mest upprörd av alla var SS-officern Adolf Eichmann, organisatören bakom såväl den stora massdeportationen under våren som dödsmarschererna till österrikiska gränsen. "Jag ska låta skjuta judehunden Wallenberg" vrålade han inför några Röda Korsanställda i mitten av december. Hotet utlöste en diplomatisk konflikt mellan Tyskland och Sverige.

De sista veckorna i Budapest var Raoul Wallenberg alltid beväpnad och hade livvakter från den egna organisationen vart han gick. Som de andra svenska diplomaterna på plats räknade han dagarna till räddningen skulle komma. Det gällde att hålla ut till den sovjetiska armén nådde fram till Budapest och befriade dem alla från den nazistiska ondskan. Sovjetunionen var ju USA:s och Storbritanniens allierade i kriget mot nazi-Tyskland. Som de svenska diplomaterna såg det var Röda Armén därför per definition en vän och räddare, åtminstone i den situation de befann sig.

I mitten av januari 1945 marscherade de första sovjetiska förbanden in i Budapests östra stadsdelar. Där väntade Raoul Wallenberg. Han hade en plan. Han ville söka kontakt med generalen för den aktuella sovjetiska armédivisionen, Rodion Malinovskij, och föreslå honom ett samarbete. Tillsammans skulle ryssarna och svenskarna rädda Budapests judar och där-efter, när kriget äntligen tagit slut, hjälpas åt för att bygga upp det sargade Ungern.

Raoul Wallenberg presenterade sig för soldaterna och bad frivilligt om att bli förd till någon av deras överordnade, för att presentera planen. På ytan verkade allt frid och fröjd, men bakom kulisserna förbyttes stämningen radikalt efter några dagar. Nya signaler hade kommit från Moskva. Där betraktades ledaren för den svenska räddningsaktionen inte som en hjälte, utan som en misstänkt spion. Den 17 januari 1945 utfärdade den sovjetiske vice försvarsministern Bulganin en arresteringsorder för svenske diplomaten Raoul Wallenberg.

Detta kände Raoul Wallenberg inte till när han samma dag återvände en sista gång till sina medarbetare i Budapest, tog adjö och förklarade att han skulle resa till östra Ungern för att träffa en sovjetisk general. Kanske hade han ändå börjat undra? Innan han gav sig av för andra gången visade han nämligen sin eskort av sovjetiska militärer för en vän och sa: "Dessa är hitkommenderade för min räkning. Jag vet inte om det är för att skydda mig eller vakta mig. Jag vet inte om jag är gäst eller fånge."

Det blev ingen resa till östra Ungern. Istället transporterades Raoul Wallenberg och hans chaufför med tåg till Lubjankafängelset i Moskva.

Ingen av dem skulle någonsin återfå sin frihet.

KVAR I BUDAPEST fanns alla de ungerska judar, som hade överlevt Förintelsen tack vare Raoul Wallenbergs aktion. Det är omöjligt att exakt uppskatta hur många de var, men i sitt sista brev hem till det svenska utrikesdepartementet, den 8 december 1944, gjorde Raoul Wallenberg själv en beräkning. I de svenska husen i internationella ghetton bodde då uppskattningsvis 9 000 ungerska judar, rapporterade Wallenberg. Han skrev att han och hans medarbetare dittills, i direkta aktioner, hade lyckats rädda 2 000 personer, som annars blivit bortförda. Dessutom hade han lyckats förhandla med pilkorsarnas försvarsminister så att 15 000 judar, som var satta i tvångsarbete, fick återvända till Budapest.

En månad senare hade Wallenberg räddat ännu fler. I början av januari lyckades han till exempel fördröja nazisternas beslutade evakuering av hela det internationella ghetton, där det bodde 35 000 personer. Mot slutet påstods det ha räckt att hota med Wallenbergs namn för att stoppa nazisternas mordplaner.

Tack vare Raoul Wallenbergs personliga civilkurage och tack vare hans väldiga aktion, kunde många tusen ungerska judar räddas från säker död till fortsatt liv. Men när han själv råkade illa ut var det ingen som ryckte ut för att hjälpa honom.

Många har ärat Raoul Wallenberg och hans gärning genom åren. År 1981 blev svensken Raoul Wallenberg den förste amerikanske hedersmedborgaren efter Winston Churchill. Han är numera hedersmedborgare också i Israel, Kanada, Ungern och Australien. Ingen svensk har förärats så många statyer världen över. Ingen svensk medborgare har så många skolor, gator och torg uppkallade efter sig i andra länder.

Det är en skam att vi fortfarande svävar i ovisshet om hans öde.

Texten är skriven av författaren och journalisten Ingrid Carlberg. Hennes biografi om Raoul Wallenberg, *Det står ett rum här och väntar på dig ...* (Norstedts, 2012) tilldelades Augustpriset för bästa svenska fackbok 2012 samt belönades av Svenska Akademin med Axel Hirschs pris 2013, för "levnadsteckning av högt konstnärligt och kulturhistoriskt värde".

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 2: Frihet från diskriminering

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

Artikel 9: Frihet från godtyckliga gripanden och utvisning

Artikel 10: Rätt till en rättvis offentlig rättegång

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vem var Raoul Wallenberg och vad gjorde han?
- Hur kan vi lära av och agera som Raoul Wallenberg?
- Hur såg Förintelsen ut i Ungern?
- Vad hände i Ungern under det andra världskriget?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Resonera kring ord och begrepp som har med mänskliga rättigheter att göra
- Veta vad som hände Raoul Wallenberg och vad han bidragit med för arbetet med mänskliga rättigheter
- Lära om Förintelsen i Ungern

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Civilkurage
- Förintelsen
- Folkmord
- Antisemitism
- Skyddspass
- Medborgarskap
- Diplomati
- Tyst diplomati

ELEVAKTIVITETER

JAG EN HJÄLTE!

Många av oss drömmer om att bli en hjälte. Skriv en berättelse om dig själv som hjälte. Dessa punkter kan vara ett stöd i din berättelse:

- Vad skulle du göra?
- Var skulle du vara?
- Vem skulle du hjälpa?
- Vilka skulle du få hjälp av?
- Har du någon fiende/några fiender – i så fall, vilka?
- Texten ska inledas med *När jag var en hjälte ...*

Redovisa genom att läsa upp berättelserna i klassen.

FÖREBILDER

Andra människors handlingar kan inspirera oss att fatta nya beslut och ändra inriktning på våra liv. Det handlar främst om människor vi känner och som står oss nära men det kan även vara människor vi aldrig träffat. Ja, till och med fiktiva figurer kan vara en källa till inspiration.

Fundera med pennan:

- Finns det personer som har ändrat ditt sätt att tänka och handla? I så fall vem och hur?

Redovisa i grupp:

- Presentera ert resultat ovan för varandra.
- Jämför likheter och skillnader i era förebilder.
- Vad kännetecknar en förebild. Diskutera er fram till de fyra viktigaste egenskaper en förebild ska ha.

Undersök:

Elsa Brändström var sjuksköterska under det första världskriget och en stor hjälte för Raouls mamma Maj.

Ta reda på mer om Elsa Brändström, vem hon var och vad hon gjorde som gav henne hjältestatus. Kan föräldrars hjältar också "ärvas" av barnen?

Gå vidare:

"Detta är något jag skulle vilja göra" sa Raoul efter att tillsammans med sin syster Nina på hösten 1942 sett filmen *Pimpernell Smith*.

- Ta reda på vad filmen handlar om.
- Filmen visades i hemlighet i Stockholm, varför?
  - Leta upp samtida recensioner eller artiklar om filmen. Leta på webben och på Kungliga biblioteket.
- Se filmen
  - Vad var det i filmen som inspirerade Raoul?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs berättelsen om Raoul Wallenberg. Besvara frågorna enskilt och reflektera kring dem i grupp:

- Vem var Raoul?
- Varför åkte Raoul till Budapest?
- På vems uppdrag åkte han och vilka var hans arbetsuppgifter?
- Vad var ett skyddspass? Vilken betydelse hade de?
- Sammanfatta de faktorer som presenteras och som förklarar varför han valde att agera som han gjorde.
- Varför kom han aldrig hem igen?

ANALYSERA ROLLERNA I BERÄTTELSEN

Vilka roller, offer, förövare, åskådare och försvarare, finns med i berättelsen och hur förhåller de sig till varandra? Använd analysmodellen på [sidan 9](#) i *Mod utan gränser*.

www.rfkcenter.fryshuset.se/files/2013/09/Mod-utan-granser-Kompendium-Bli-en-forsvarare.pdf

I likhet med Raoul Wallenberg kan du också bli en aktiv försvarare. Använd guiden på [sidan 10](#) i *Mod utan gränser*, "Tio tips för att bli en aktiv försvarare", på den samhällsfråga som är angelägen för dig.

www.rfkcenter.fryshuset.se/files/2013/09/Mod-utan-granser-Kompendium-Bli-en-forsvarare.pdf

"INGEN SLIPPER HÅR IN"

Raoul Wallenberg hade kontakt med och arbetade vid flera tillfällen tillsammans med judiska flyktingar i Stockholm. En hållning som kanske inte var den typiskt svenska under denna tid.

Arbeta i grupp:

- Ta reda på vad antisemitism är
- Diskutera: Finns det antisemitism i Sverige idag och i så fall varför?

Undersök:

- Hur såg den svenska invandringspolitiken ut under 1930-talet? Vilka fick och vilka fick inte komma hit?
- Fick judarna komma hit då förföljelserna började efter att Hitler kom till makten 1933?
- Vad var Bollhusmötet i Uppsala 1939?
- Vad kan orsakerna ha varit till den negativa inställningen till judisk invandring under 1930-talet?

Gå vidare:

Undersök vad som hände med de ockuperade grannländernas, Norges och Danmarks, judiska befolkningar. Spelade Sverige någon roll där och i så fall vilken?

UNGERN UNDER WW2

Ungern var en av Nazitysklands allierade och styrdes av den konservativa nationalistiska riksföreståndare Miklós Horthy.

Undersök:

- Vad hände i Ungern under det andra världskriget? Gör en sammanfattning.
- Varför fanns judarna kvar i Ungern när de redan deporterats och mördats i de länder Nazityskland kontrollerade?
- Hur gick det till när de ungerska judarna deporterades, vem fattade beslutet, vem utförde det och så vidare?
- Vilka var Pilkersarna och vad stod de för?

Gå vidare:

Det finns stark kritik mot Ungerns regering i dag. Varför det? Finns det kopplingar mellan det som händer idag och det som hände under det andra världskriget?

DE RÄDDADE

Många tusen personer har Raoul Wallenberg tacka för sitt liv. Ta reda på lite mer om någon av dem samt hur de beskriver Raoul och det som hände. Här följer två exempel på räddade som fortfarande lever; Alice Korányi och Judith Kopstein. Alice bor för övrigt i Stockholm.

En annan metod är att söka på webben med lämpliga sökord, till exempel "personer räddade av Raoul Wallenberg". Som alltid viktigt att vara källkritisk till den information man använder.

RÄDDARNA

Det fanns de, som med risk för sitt eget liv, hjälpte judar undan nazisterna. Något om de som trots de stora riskerna hjälpte judar.

Fundera med pennan i hand:

- Vad tror du i första hand utmärkte den som hjälpte andra trots faran för sig själv?

Flera av dessa räddare har belönats i efterhand. På Yad Vashem, det stora forskningscentret och museet i Israel utser man *the Righteous Among the Nations*.

Undersök:

- Vad innebär det? Vad krävs för att få denna utmärkelse
- Lär dig mer om någon av dessa personer:
  - Vem hen var?
  - Vad hen gjorde och om det finns något om varför?
  - Vilka konsekvenser fick hens ingripande?
- Redovisa genom att berätta för varandra om den ni undersökt. Kan göras med hjälp av kortfilm, powerpoint eller liknande.

TYST DIPLOMATI

Den svenska regeringen insats för att försöka få reda på vad som egentligen hänt Raoul har fått mycket kritik. De finns de som menar att om den svenska regeringen handlat kraftfullare så hade han kanske släppts från Sovjetunionen.

Undersök:

- Vad gjorde den svenska regeringen, de närmsta åren efter kriget, får att få klarhet i vad som hänt Raoul Wallenberg?
- Varför har de fått kritik? Vad anser de kritiska att regeringen borde gjort istället?

Gå vidare:

Det händer fortfarande idag att svenska medborgare "försvinner" utomlands:

- Vilket ansvar har den svenska regeringen för svenska medborgare i utlandet?
- I förhandlingar med andra stater, terrorister med flera talar man ofta om "tyst diplomati". Vad är det och varför använder man sig av denna metod?
- Undersök något aktuellt fall och se om det går att få fram information om hur förhandlingarna gick till. Tre exempel på aktuella fall är:
  - Martin *Schibbye* och Johan *Persson* som fångslades i Etiopien
  - Magnus *Falkehed* och Niclas *Hammarström* som kidnappades i Syrien
  - Isaac *Dawit* som fortfarande sitter fångslad i Eritrea

MATERIAL

Raoul Wallenberg Academy

Här finns det information om Raoul Wallenberg, om RWA:s ledarskapsutbildningar som erbjuds gymnasieskolor samt om hur man kan engagera sig för att skapa en positiv samhällsutveckling.

www.raoulwallenberg.se

Om detta må ni berätta, finns att beställa kostnadsfritt från Forum för levande historia. Deras webbplats kan också vara till hjälp i arbetet, det finns bland annat material om Raoul Wallenberg där:

www.levandehistoria.se

United States Holocaust Museum. Här finns massor av material kring Förintelsen.

www.ushmm.org

FILMER OM RAOUL WALLENBERG:

- 2012
Raoul Wallenbergs krig,
regissör Gregor Nowinski i samarbete med Bengt Jangfeldt, dokumentär.
- 2012
Wallenbergs skugga,
regissör Per Forsgren och Staffan Julén, dokumentär.
- 2006
Raoul Wallenberg, L'Ange de Budapest,
regissör Marcel Collet, dokumentär.
- 2005
Der Fall Raoul Wallenberg,
regissör Klaus Dexel, dokumentär.
- 2004
Dead Men's Secrets
– *Whatever Happened To Raoul Wallenberg?*
The History Channel, dokumentär.
- 2001
Searching for Raoul Wallenberg,
regissör Robert L. Kimmel, dokumentär.
- 1994
Wallenberg, Autopsie d'une disparition,
regissör Jean-Charles Deniau, dokumentär.
- 1990
God afton, Herr Wallenberg (Good Evening, Mr. Wallenberg),
regissör Kjell Grede, dramadokumentär.
Biopic.
Till denna film finns det en handledning för skolan på Svenska filminstitutets webbplats: www.sfi.se/sv/filmiskolan
- 1985
Wallenberg: A Hero's Story,
director Lamont Johnson, dramadokumentär.

För filmer om Förintelsen se tips i artikel om Eli Wiesel.

<http://rfkcenter.fryshuset.se/files/2013/09/Mod-utan-granser-Kompendium-Elie-Wiesel1.pdf>

LITTERATURTIPS

- Eli Wiesel drabbades också av Förintelsen. Det kan vara bra att läsa om honom och göra någon av de övningar som finns kopplade till hans berättelse.
www.rfkcenter.fryshuset.se/files/2013/09/Mod-utan-granser-Kompendium-Elie-Wiesel.pdf
- "Det står ett rum här och väntar på dig", av Ingrid Carlberg (Nordstedts)
- "Raoul Wallenberg – en biografi", av Bengt Jangfeldt (W&W)
- "Raoul Wallenbergs sista dagar", av Alex Kershaw (Natur & Kultur)
- "Förintelsens röda nejlika", Ulf Zander (Forum för levande historia)

Titlarna ovan är utkomna de senaste åren.

För en mer fullständig lista se här:

www.raoul-wallenberg.eu/references/books-about-raoul-wallenberg

”TACK VARE RAOUL WALLENBERGS
PERSONLIGA CIVILKURAGE OCH TACK
VARE HANS VÄLDIGA AKTION, KUNDE
MÅNGA TUSEN UNGERSKA JUDAR
RÄDDAS FRÅN SÄKER DÖD TILL
FORTSATT LIV. MEN NÄR HAN SJÄLV
RÅKADE ILLA UT VAR DET INGEN SOM
RYCKTE UT FÖR ATT HJÄLPA HONOM.”

MALALA YOUSAFZAI

PAKISTAN

”VI MÅSTE TRO PÅ ATT VÅRA ORD HAR MAKT OCH BETYDELSE. TILLSAMMANS, FÖRENADE I KAMPEN FÖR UTBILDNING, KAN VÅRA ORD FÖRÄNDRA VÄRLDEN. OCH I KAMPEN FÖR ATT NÅ VÅRT MÅL, BEVÄPNAR VI OSS MED KUNSKAP OCH SKYDDAR OSS GENOM ATT VARA ENIGA OCH HÅLLA IHOP.”

Malala Yousafzai. © Olivia Harris/Reuters/Corbis

FLICKORS RÄTTIGHET TILL UTBILDNING

Malala Yousafzai är född 1997, hon går i skolan och är aktivist för utbildningsfrågor. Hon kommer från staden Mingora i Pakistan, som ligger i Swat-distriktet i nordvästra Khyber Pakhtunkhwa-provinsen. Hon har blivit känd för sin kamp för flickors rätt att gå i skolan, särskilt då i Swatdalen där talibanerna under perioder förbjöd flickors skolgång.

I början av 2009, när Malala var elva år, skrev hon (under påhittat namn) en blogg för det brittiska TV- och radiobolaget BBC. Där berättade hon om sitt liv under talibanernas styre och hur de försökte ta kontroll över dalen. Hon skrev också om hur hon vill driva frågan om flickors rätt att gå i skolan i Swatdalen. Sommaren 2010 gjorde New York Times en dokumentär om hennes liv och vid samma tid gick den pakistanska militären in i området, vilket ledde till allvarliga strider mellan dem och talibanerna. Malala började nu bli en röst att räkna med. Hon intervjuades i tidningar och TV och nominerades till International Children's Peace Prize av den sydafrikanske människorättsaktivisten och nobelfredspristagaren Desmond Tutu. I oktober 2009 försökte talibanerna mörda Malala. Hon överlevde men fick livshotande skador. Händelsen skapade ett stort stöd för henne och hennes kamp i Pakistan och runtom i världen. FN:s särskilda sändebud för global utbildning, Gordon Brown, startade namninsamlingen "Jag är Malala" och krävde att alla barn i hela världen senast i slutet av 2015 skulle gå i skolan. Namninsamlingen ledde till att Pakistan lagstodgade om allmän skolgång. Malala blev sedan den första att tilldelas Pakistan National Youth Prize. Den 12 juli 2013 fyllde hon 16 år och den dagen — som också utnämns till Malala-dagen av FN — gjorde hon sitt första framträdande efter mordförsöket och höll ett anförande på FN:s högkvarter i New York där hon poängterade vikten av alla barns rätt till utbildning.

I december 2014 tilldelades hon Nobels fredspris som den yngsta någonsin. Hon delade priset med Kailash Satyarthi, som också fick priset för sin kamp mot förtryck av barn och unga människor och för rätten till utbildning för alla barn.

MALALA-DAGEN – VÄRLDENS UNGA TAR ÖVER FN

Den 12 juli 2013 tog ungdomarna över FN:s generalförsamling för första gången. Det så kallade "Youth Takeover" anordnades av ordföranden för FN:s generalförsamling, FN:s särskilda sändebud för internationell utbildning Gordon Brown. Hundratals ungdomar från hela världen samlades, en av dem var Malala, som höll sitt första offentliga tal sedan mordförsöket.

MALALA YOUSAFZAIS TAL:

I Guds namn, den mest välvillige, den mest barmhärtige.

Ärade FN:s generalsekreterare Ban Ki-moon, respekterade ordförande för generalförsamlingen, Vuk Jeremi, ärade FN-sändebud för global utbildning Gordon Brown, respekterade äldre och mina kära systrar och bröder.

I dag är det en ära för mig att få tala igen efter att ha varit tyst så länge. Att få vara här med så hedervärda människor är ett stort ögonblick för mig.

Jag vet inte var jag ska börja mitt tal. Jag vet inte vad människor förväntar sig att jag ska säga. Men först av allt vill jag tacka Gud, som vi alla är jämlika inför, och alla människor som har bett för att jag ska bli frisk och få ett nytt liv. Det är otroligt hur mycket kärlek människor har visat mig. Jag har fått tusentals kort med lyckönskningar och presenter från hela världen. Tack till alla er. Tack till alla barn vars oskyldiga och goda ord har inspirerat mig. Tack alla äldre vars böner gett mig styrka. Jag vill också tacka mina sjuksköterskor, läkare och all annan personal på sjukhusen i Pakistan och Storbritannien och tack till Förenade Arabemiratens regering som har hjälpt mig att bli frisk och få tillbaka mina krafter.

Jag stödjer helt och fullt generalsekreterare Ban Ki-moon i hans första initiativ till global utbildning och FN:s speciella sändebud Gordon Browns arbete. Och jag tackar dem båda för deras fortsatta ledarskap. De fortsätter att inspirera oss alla till handling.

Kära systrar och bröder, kom ihåg att Malala-dagen inte är min dag. I dag är dagen för alla kvinnor, alla pojkar och flickor som höjer rösterna för sina rättigheter. Det finns hundratals människorättsaktivister och socialarbetare som inte bara talar för mänskliga rättigheter utan också kämpar för att uppnå sina mål för utbildning, fred och jämlikhet. Tusentals människor har dödat av terroristerna och miljontals har skadats. Jag är bara en av dem. Så här står jag ... en flicka av många.

Jag talar – inte bara för mig själv utan för alla flickor och pojkar. Jag höjer min röst – inte för att skrika, utan för att de utan en röst ska bli hörda. De som har kämpat för sina rättigheter: deras rätt att leva i fred. Deras rätt att bli värdigt behandlade. Deras rätt till lika möjligheter. Deras rätt att få utbildning.

Kära vänner, den nionde oktober 2012 sköt talibanerna mig i vänstra sidan av pannan. De sköt mina vänner också. De trodde att kulorna skulle tysta oss. Men de misslyckades, i stället höjdes tusentals röster ur tystnaden. Terroristerna trodde att de skulle få oss att ändra oss och stoppa vårt arbete. Men ingenting ändrades i mitt liv utom detta: att svagheten, rädslan och hopplösheten dog. I stället föddes styrka, makt och mod. Jag är samma Malala, har samma ambitioner och hopp. Och mina drömmar är de samma som förut.

Kära systrar och bröder, jag är inte emot någon. Inte heller är jag här för att prata om personlig hämnd mot talibanerna eller någon annan terroristgrupp. Jag är här för att prata om varje barns rätt till utbildning. Jag vill att alla söner och döttrar till alla extremister ska få utbildning, särskilt talibanernas.

Jag hatar inte ens talibanen som sköt mig. Även om jag hade haft ett vapen i min hand när han stod rakt framför mig skulle jag aldrig ha skjutit. Detta är den medkänsla jag har lärt mig av Muhammed – nådens profet – Jesus och Buddha. Det är den tro på förändring som jag ärvt från Martin Luther King, Nelson Mandela och Muhammed Ali Jinnah. Detta är den ickevåldsfilosofi som jag har lärt mig av Mahatma Gandhi, Khan Abdul Ghaffar Khan och Moder Teresa. Och det är den förlåtelse mina föräldrar lärt mig. Detta är vad min själ säger mig: att vara fridsam och älska alla.

Kära systrar och bröder, vi inser ljusets betydelse när vi ser mörker. Vi inser hur viktig vår röst är när vi tystas. När vi i Swat, i norra Pakistan, såg vapnen förstod vi hur viktigt det är med pennor och böcker. Visdomsorden "Pennan är mäktigare än svärdet" är sanna. Extremisterna är rädda för böcker och pennor. Utbildningens makt skrämmer dem. De är rädda för kvinnor. Kraften i kvinnors röster skrämmer dem. Det är därför de nyligen dödade 14 oskyldiga medicinstuderande i en attack i Quetta. Och det är därför de dödade många kvinnliga lärare och polioarbetare i nordvästra Pakistan. Det är därför de spränger skolor varje dag, för att de var och är rädda för förändring, rädda för den jämlikhet vi kommer att föra in i vårt samhälle.

Jag minns en pojke i skolan som fick frågan från en journalist: "Varför är talibanerna mot utbildning?" Pojken gav ett mycket enkelt svar. Genom att peka på sin bok svarade han: "En taliban vet inte vad det står i den här boken. De tror att Gud är en liten, konservativ varelse som skulle skicka flickor till helvetet om de fick gå i skolan."

Terroristerna missbrukar islams och pashtunkulturens namn för personlig vinning. Pakistan är ett fredsälskande och demokratiskt land. Pashtunerna vill att deras döttrar och söner ska få utbildning. Islam är en fredens, medmänsklighetens och gemenskapens religion, som säger att det inte bara är ett barns rättighet att få utbildning, det är också en plikt och ett ansvar.

Ärade generalsekreterare, utbildning förutsätter fred. I många delar av världen – särskilt i Pakistan och Afghanistan – hindras barn från att gå i skolan på grund av terrorism, krig och konflikter.

Vi är verkligen oändligt trötta på krigen. Kvinnor och barn lider på olika sätt i många delar av världen. I Indien utnyttjas oskyldiga och fattiga som barnarbetare. Många skolor har förstörts i Nigeria. I årtionden har människor i Afghanistan påverkats av extremismens hinder. Unga flickor har tvingats till barnarbete inom hemmets väggar och tvingats gifta sig mycket unga. Fattigdom, okunnighet, orättvisa, rasism och frånvaro av grundläggande rättigheter är problem som både kvinnor och män lever med.

Kära vänner, idag fokuserar jag på kvinnors rättigheter och på flickors utbildning, eftersom det är de som lider mest. Det fanns en tid då kvinnliga samhällsaktivister bad män att kämpa för kvinnors rättigheter. Men den här gången kommer vi att göra det på egen hand. Jag säger inte åt männen att sluta kämpa för kvinnors rättigheter, men jag inriktar mig hellre på att kvinnor ska vara självständiga och kunna kämpa på egen hand. Kära systrar och bröder, det är dags att vi höjer våra röster.

Idag uppmanar vi världens ledare att förändra sina politiska strategier till förmån för fred och välgång. Vi uppmanar världens ledare att alla fredsöverenskommelser måste skydda kvinnors och barns rättigheter. En överenskommelse som går emot kvinnors värdighet och rättigheter är oacceptabel. Vi uppmanar alla regeringar att garantera obligatorisk fri utbildning för vartenda barn i världen. Vi uppmanar alla regeringar att kämpa mot terrorism och våld och skydda barn från att bli skadade. Vi uppmanar världens rika länder att stötta möjligheter till utbildning för flickor i de fattiga länderna. Vi uppmanar alla samhällen att vara toleranta – att avvisa fördomar som bygger på kast, tro, sekt, religion eller kön, att säkerställa frihet och jämlikhet för kvinnor så att de kan utvecklas. Vi kan inte alla lyckas när hälften av oss hålls tillbaka. Vi uppmanar våra systrar runtom i världen att vara modiga – att hitta sin inre styrka och inse sin fulla kraft och potential.

Kära systrar och bröder, vi vill ha skolor och utbildning så att alla barn kan få en ljus framtid. Vi kommer att fortsätta vår resa mot ett slutmål där fred och utbildning är för alla. Ingen ska kunna stoppa oss. Vi kommer att argumentera för våra rättigheter och våra röster kommer att leda till förändring. Vi måste tro på att våra ord har makt och betydelse. Tillsammans, förenade i kampen för utbildning, kan våra ord förändra världen. Och i kampen för att nå vårt mål, beväpnar vi oss med kunskap och skyddar oss genom att vara eniga och hålla ihop.

Kära systrar och bröder, vi får inte glömma att miljontals människor lider av fattigdom och orättvisa och saknar kunskap. Vi får inte glömma att miljontals barn inte går i skolan. Vi får inte glömma att våra systrar och bröder väntar på en ljus och fredlig framtid. Låt oss starta en global kamp mot analfabetism, fattigdom och terrorism och låt oss ta upp våra pennor och böcker – våra mäktigaste vapen. Ett barn, en lärare, en penna och en bok kan förändra världen. Utbildning är den enda lösningen. Utbildning först!

Översättning från engelska, Alf Galvensjö

TILL LÄRAREN

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

Artikel 1: Rätten till jämlikhet

Artikel 2: Frihet från diskriminering

Artikel 3: Rätt till liv, frihet och personlig säkerhet

Artikel 26: Rätt till utbildning

ÖVERGRIPANDE FRÅGESTÄLLNINGAR

- Vem är Malala och vad har hon gjort?
- Hur kan vi lära av och agera som Malala gjorde?
- Vilka är orsakerna till att så många flickor inte får möjlighet att utbilda sig?
- Vad kan man göra åt det?
- Vad är mod?
- Vilket är det sammanhang, politiskt, religiöst och historiskt, som Malala verkar inom?

INNEHÅLLSMÅL

Genom att arbeta med övningarna ges eleven möjlighet att:

- Reflektera och diskutera kring utbildningens roll för personlig utveckling och för samhällets utveckling.
- Öka sina kunskaper om diskriminering av flickor i vissa delar av världen.
- Veta vad som hände Malala och varför det hände.
- Öka sina kunskaper om innehållet i Barnkonventionen samt vilken ställning den har.

CENTRALA ORD OCH BEGREPP

- Utbildning
- Talibaner
- Klaner och klankultur
- Kriget mot terrorismen
- Mod

ELEVAKTIVITETER

VAD SKULLE DET BETYDA FÖR DIG?

Tänk dig om du inte fick gå i skolan eller i alla fall bara fick en kort grundläggande utbildning innan alla dörrar stängdes.

Fundera med pennan i hand:

- Vad skulle det innebära för ditt liv?
- Hur skulle det påverka synen på dig och den grupp du tillhör?
- I Sverige har vi skolplikt i grundskolan. Vad innebär det?

Reflektera i grupp:

- Presentera era svar på frågorna ovan och reflektera i grupp.
- Ett mycket känt visdomsord är "Pennan är mäktigare än svärdet".
- Hur ser ni på detta visdomsord? Finns det konkreta exempel på att pennan är starkare än svärdet?

VARFÖR FÅR INTE FLICKOR GÅ I SKOLAN?

Ett faktum är att 32 miljoner färre flickor än pojkar går i grundskolan. Detta framgår i FN:s undersökning: *Education First: An Initiative of the United Nations Secretary General, 2012.*

www.globaleducationfirst.org

Brainstorm:

Häng upp A3-ark eller större på några platser i klassrummet. Låt eleverna gå runt och "storma" kring frågan och skriva orsaker till statistiken:

- Varför är det 32 miljoner färre flickor än pojkar som går i grundskolan?

Sammanställ:

- Sammanställ resultaten tillsammans med klassen och fokusera på likheter, sådant som flera lyfte fram.

Se video:

- Se videon *The Girl Effect* – "The Simple Case for Investing in Girls" www.girleffect.org/why-girls/#&panel1-1
- Vilka orsaker till att flickor inte går i skolan presenteras här?
- Jämför med brainstormens resultat ovan och reflektera kring likheter och skillnader.

VARFÖR FÅR INTE FLICKOR GÅ I SKOLAN?

I den föregående övningen undersökte eleverna och reflekterade kring varför färre flickor än pojkar får gå grundskolan.

Denna övning syftar till att undersöka de länder där detta problem är störst.

Undersök i grupp:

- Titta på sidan 3 i Världsbankens statistik: siteresources.worldbank.org/EXTEDSTATS/Resources/3232763-1197312825215/EdStatsNewsletter22.pdf
- Hitta de fyra länder som ligger i topp på en karta
- Ta reda på lite mer om länderna och försök att komma med en, för länderna, gemensam förklaring till varför så många flickor i dessa länder inte går i grundskolan.
- Varför ligger USA på femte plats?
- Jämför tabellen på sida 3 med den på sida 4. Är det samma länder i de båda Tio i topp-listorna? Om inte, hur kan det förklaras?

VAD HANDLAR BERÄTTELSEN OM?

Läs berättelsen om Malala Yousafzai.

Besvara frågorna enskilt:

Läs och fundera med pennan i hand:

- Markera de ord och begrepp i texten du inte förstår och ta reda på vad de betyder.
- Varför har Malala valt att göra det hon gör?
- Tycker du att Malala är modig?
- Vad innebär det att ha mod enligt dig?
- Varför tror du att just Malala valde att göra något? Många andra i hennes situation gjorde ju ingenting.

Diskutera i grupp:

- Presentera era tankar utifrån frågorna och resonera kring detta

Analysera:

- Använd analysmodellen Bli en försvarare, som kan laddas ner på rfkcenter.fryshuset.se, under fliken Skolmaterial för att analysera det som hände Malala.

Avslutning

- Se och lyssna på talet som Malala höll för FN:s general-församling www.youtube.com/watch?v=3rNhZu3ttIU
Reflektera kring tankar och känslor utifrån talet.

VAD GÖR FN ÅT SAKEN?

Det pågår ett arbete inom FN för att förändra situationen när det gäller flickors rättigheter.

Undersök

- Börja med att se och lyssna på Malalas tal i FN, om ni inte gjort det tidigare.
- Undersök vad FN gör för att få fler flickor till skolan. Vilka är de huvudsakliga åtgärderna?
- Har man nått några resultat och i så fall vilka?

BARNETS RÄTTIGHETER

FN:s Barnkonvention handlar specifikt om barnets rättigheter.

Ta reda på

- Varför finns det en konvention som handlar om barnets rättigheter, räcker det inte med deklarationen om de mänskliga rättigheterna?
- Vad står det om rätten till utbildning i Barnkonventionen?
- Vad är skillnaden mellan en FN-deklaration och en FN-konvention?

ETT OROLIGT OMRÅDE

Den region där Malala växte upp har under lång tid präglats av oroligheter. Swatdalen ligger i Pakistan nära gränsen till Afghanistan. Många Talibaner sökte sig hit efter USA:s bombningar i jakten på Usama Bin Ladin.

Övningen syftar till att sätta Malala i ett sammanhang, geografiskt, politiskt, religiöst med mera. Börja gärna med att lokalisera området på en karta innan arbetet startar.

Här följer förslag på områden att fördjupa sig i.

- Pakistans moderna historia
- Afghanistans moderna historia
- Talibanernas uppgång och fall?
- Sovjets ockupation av Afghanistan
- USA:s krig mot terrorismen i området
- Klankulturen
- Religionens roll i området

Att göra

Punkterna ovan får ses som rubriker. När eleverna bearbetar dem får de själva formulera delfrågor som de vill besvara. Fokus ska dock ligga på att förklara hur och varför det ser ut som det gör idag i regionen.

Övningen kan med fördel göras i grupper som koncentrerar sig på olika delar och redovisar för de andra.

DEN SVENSKA SKOLAN – EN PLIKT

För Malala och många andra i liknande situationer upplevs skolan vara den stora möjligheten för vad som blir möjligt resten av livet. Hos oss har inte skolan riktigt den ställningen.

Diskutera i grupp

- Hur viktig för er framtid är skolan? Vikta på en skala från 1–5 där 1 är oviktig och 5 är avgörande. Diskutera i gruppen.
- Upplevs skolan lika viktig för elever i Sverige som för Malala och hennes klasskamrater? Om inte, vad beror skillnaderna på?
- Det finns ett politiskt förslag om att införa skolplikt även på gymnasiet. Skulle det vara bra? Idag är det många som skolkar från lektioner i gymnasiet. Skulle skolplikt minska detta?
- Vem anser ni ska bestämma om vad man ska utbilda sig till?
  - Staten
  - Företagen
  - Individen
  - Någon annan

Argumentera

- Du ska argumentera för varför skolan är så viktig för individen och för samhället i stort.
- Skriv ett tal liknande det Malala höll eller i form av en insändare.

MALALADAGEN

Den 12 juli fyller Malala år. Sommaren 2013 blev hon 16 år och på sin födelsedag höll hon sitt tal inför FN:s generalförsamling. FN har i och med detta instiftat Malaldagen den dagen varje år. Den dagen ska framför allt flickors rätt till utbildning uppmärksammas.

Att göra

Skapa en egen Malaladag på skolan där dessa frågor uppmärksammas. Mer information om Malalas dag hittar ni på nätet. Eftersom Malaldagen infaller under sommarlovet får ni hitta en mer passande dag under läsåret.

Försök att engagera hela skolan i någon form. Mer information om flickors situation och rättigheter hittar ni här:

www.plansverige.org/flicka

Förslag på aktiviteter som kan uppmärksamma ämnet

- Informationskampanj
- Gör en kortfilm och berätta om Malala och hennes arbete
- Ta bilder/fotografier på flickor eller kvinnor som står upp för sina rättigheter och motivera varför du tycker att de bör uppmärksammas
- Läs Malalas tal på skolan för alla elever
- Försök att skapa opinion kring frågan i någon form av media

LITTERATURTIPS

- "Jag är Malala", av Malala Yousafzai (Massolit förlag)

KOPPLINGEN TILL GY 11 OCH LGR 11

Många lärare upplever ofta att det finns en stofffrängsel i det egna ämnet. I dag finns det ett uttalat *centralt innehåll* som ska behandlas i ämnesplan respektive för gymnasieskolan och grundskolan.

Vad gäller arbetet med mänskliga rättigheter finns det tydliga kopplingar till både samhällskunskap och svenska både i fråga om syfte, färdigheter, centralt innehåll och kunskapskrav. Här följer ett urval av citat från ämnesplaner för grundskolan och gymnasieskolan som uppvisar kopplingar till texter och aktiviteter i materialet *Mod utan gränser*.

KURSER OCH ÄMNEN I GRUNDSKOLAN ENLIGT LGR 11

SAMHÄLLSKUNSKAP

Syfte och förmågor – ett urval

Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar förtrogenhet med de mänskliga rättigheterna och med demokratiska processer och arbetsätt. Den ska också bidra till att eleverna tillägnar sig kunskaper om, och förmågan att reflektera över, värden och principer som utmärker ett demokratiskt samhälle.

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utifrån personliga erfarenheter och aktuella händelser uttrycka och pröva sina ställningstaganden i möten med andra uppfattningar. Därigenom ska eleverna stimuleras att engagera sig och delta i ett öppet meningsutbyte om samhällsfrågor.

Genom undervisningen i ämnet samhällskunskap ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- analysera samhällsstrukturer med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp och modeller
- uttrycka och värdera olika ståndpunkter i till exempel aktuella samhällsfrågor och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv
- reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetsätt och beslutsprocesser.

Centralt innehåll åk 9 – ett urval

Rättigheter och rättsskipning

- De mänskliga rättigheterna inklusive barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Deras innebörd och betydelse samt diskrimineringsgrunderna i svensk lag.
- Olika organisationers arbete för att främja mänskliga rättigheter.
- Hur mänskliga rättigheter kränks i olika delar av världen.
- Demokratiska fri- och rättigheter samt skyldigheter för medborgare i demokratiska samhällen. Etiska och demokratiska dilemman som hänger samman med demokratiska rättigheter och skyldigheter.

Beslutsfattande och politiska idéer

- Individens och grupperns möjligheter att påverka beslut och samhällsutveckling samt hur man inom ramen för den demokratiska processen kan påverka beslut.

Kunskapskrav samhällskunskap – ett urval

Genom att arbeta med aktiviteter i materialet kan följande kunskapskrav bearbetas på olika sätt.

Betyget E	Betyget C	Betyget A
Eleven kan undersöka samhällsfrågor ur olika perspektiv och beskriver då enkla samband med enkla och till viss del underbyggda resonemang. Eleven värderar och uttrycker olika ståndpunkter i några samhällsfrågor med enkla resonemang och till viss del underbyggda argument och kan då i viss utsträckning växla mellan olika perspektiv. Eleven redogör för de mänskliga rättigheternas innebörd och betydelse och ger exempel på hur de kränks och främjas i olika delar av världen.	Eleven kan undersöka samhällsfrågor ur olika perspektiv och beskriver då förhållandevis komplexa samband med utvecklade och relativt väl underbyggda resonemang. Eleven värderar och uttrycker olika ståndpunkter i några samhällsfrågor med utvecklade resonemang och relativt väl underbyggda argument och kan då i förhållandevis stor utsträckning växla mellan olika perspektiv. Eleven redogör för de mänskliga rättigheternas innebörd och betydelse och ger exempel på hur de kränks och främjas i olika delar av världen.	Eleven kan undersöka samhällsfrågor ur olika perspektiv och beskriver då komplexa samband med välutvecklade och väl underbyggda resonemang. Eleven värderar och uttrycker olika ståndpunkter i några samhällsfrågor med välutvecklade resonemang och väl underbyggda argument och kan då i stor utsträckning växla mellan olika perspektiv. Eleven redogör för de mänskliga rättigheternas innebörd och betydelse och ger exempel på hur de kränks och främjas i olika delar av världen.
Eleven har grundläggande kunskaper om demokratiska värden och processer och visar det genom att föra enkla resonemang om demokratiska rättigheter och skyldigheter samt om för- och nackdelar med olika former för gemensamt beslutsfattande.	Eleven har goda kunskaper om demokratiska värden och processer och visar det genom att föra utvecklade resonemang om demokratiska rättigheter och skyldigheter samt om för- och nackdelar med olika former för gemensamt beslutsfattande.	Eleven har mycket goda kunskaper om demokratiska värden och processer och visar det genom att föra välutvecklade och nyanserade resonemang om demokratiska rättigheter och skyldigheter samt om för- och nackdelar med olika former för gemensamt beslutsfattande.

SVENSKA

Syfte och förmågor – ett urval

Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla kunskaper om hur man formulerar egna åsikter och tankar i olika slags texter och genom skilda medier. Undervisningen ska även syfta till att eleverna utvecklar förmåga att skapa och bearbeta texter, enskilt och tillsammans med andra. Eleverna ska även stimuleras till att uttrycka sig genom olika estetiska uttrycksformer. Vidare ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker och kritiskt värderar information från olika källor.

Genom undervisningen i ämnet svenska ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang
- söka information från olika källor och värdera dessa.

Centralt innehåll åk 9 – ett urval

Tala, lyssna och samtala

- Muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare, om ämnen hämtade från skola och samhällsliv. Anpassning av språk, innehåll och disposition till syfte och mottagare. Olika hjälpmedel, till exempel digitala verktyg, för att planera och genomföra muntliga presentationer.

Berättande texter och sakprosatexter

- Beskrivande, förklarande, utredande, instruerande och argumenterande texter, till exempel tidningsartiklar, vetenskapliga texter, arbetsbeskrivningar och blogginlägg. Texternas syften, innehåll, uppbyggnad och språkliga drag.
- Texter som kombinerar ord, bild och ljud samt deras språkliga och dramaturgiska komponenter. Hur uttrycken kan samspela med varandra, till exempel i tv-serier, teaterföreställningar och webbtexter.
- Kombinationer av olika texttyper till nya texter, till exempel informerande texter med inslag av argumentation.

Informationssökning och källkritik

- Hur man sovrar i en stor informationsmängd och prövar källors tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt.

Kunskapskrav svenska – ett urval

Genom att arbeta med aktiviteter i materialet kan följande kunskapskrav bearbetas på olika sätt.

Betyget E	Betyget C	Betyget A
Genom att kombinera olika texttyper, estetiska uttryck och medier så att de olika delarna samspelar på ett i huvudsak fungerande sätt kan eleven förstärka och levandegöra sina texters budskap.	Genom att kombinera olika texttyper, estetiska uttryck och medier så att de olika delarna samspelar på ett ändamålsenligt sätt kan eleven förstärka och levandegöra sina texters budskap.	Genom att kombinera olika texttyper, estetiska uttryck och medier så att de olika delarna samspelar på ett ändamålsenligt och effektivt sätt kan eleven förstärka och levandegöra sina texters budskap.
Eleven kan samtala om och diskutera varierande ämnen genom att ställa frågor och framföra åsikter med enkla och till viss del underbyggda argument på ett sätt som till viss del för samtalen och diskussionerna framåt . Dessutom kan eleven förbereda och genomföra enkla muntliga redogörelser med i huvudsak fungerande struktur och innehåll och viss anpassning till syfte, mottagare och sammanhang.	Eleven kan samtala om och diskutera varierande ämnen genom att ställa frågor och framföra åsikter med utvecklade och relativt väl underbyggda argument på ett sätt som för samtalen och diskussionerna framåt . Dessutom kan eleven förbereda och genomföra utvecklade muntliga redogörelser med relativt väl fungerande struktur och innehåll och relativt god anpassning till syfte, mottagare och sammanhang.	Eleven kan samtala om och diskutera varierande ämnen genom att ställa frågor och framföra åsikter med välutvecklade och väl underbyggda argument på ett sätt som för samtalen och diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem . Dessutom kan eleven förbereda och genomföra välutvecklade muntliga redogörelser med väl fungerande struktur och innehåll och god anpassning till syfte, mottagare och sammanhang.

KURSER OCH ÄMNEN I GYMNASIESKOLAN ENLIGT GY 11

Samhällskunskap

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- kunskaper om demokrati och de mänskliga rättigheterna, såväl de individuella som de kollektiva rättigheterna, samhällsfrågor, samhällsförhållanden samt olika samhällens organisation och funktion från lokal till global nivå utifrån olika tolkningar och perspektiv
- förmåga att analysera samhällsfrågor och identifiera orsaker och konsekvenser med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, teorier, modeller och metoder.

Kurs 1a och 1b

Centralt innehåll

- De mänskliga rättigheterna: vilka de är, hur de förhåller sig till stat och individ och hur man kan utkräva sina individuella och kollektiva mänskliga rättigheter.
- Presentation i olika former och med olika tekniker med betoning på det skriftliga och muntliga, till exempel debatter och debattartiklar.

Kunskapskrav samhällskunskap — ett urval

Genom att arbeta med aktiviteter i materialet kan följande kunskapskrav bearbetas på olika sätt.

Betyget E	Betyget C	Betyget A
Eleven kan översiktligt redogöra för och analysera olika samhällens organisation och samhällsförhållanden samt de bakomliggande idéerna. Eleven kan också översiktligt redogöra för de mänskliga rättigheterna. I sin analys förklarar eleven enkla samband och drar enkla slutsatser om likheter och skillnader mellan olika samhällens organisation.	Eleven kan utförligt redogöra för och analysera olika samhällens organisation och samhällsförhållanden samt de bakomliggande idéerna. Eleven kan också utförligt redogöra för de mänskliga rättigheterna. I sin analys förklarar eleven samband och drar välgrundade slutsatser om likheter och skillnader mellan olika samhällens organisation.	Eleven kan utförligt och nyanserat redogöra för och analysera olika samhällens organisation och samhällsförhållanden samt de bakomliggande idéerna. Eleven kan också utförligt och nyanserat redogöra för de mänskliga rättigheterna. I sin analys förklarar eleven komplexa samband och drar välgrundade slutsatser om likheter och skillnader mellan olika samhällens organisation.
Eleven kan, med viss säkerhet och på ett strukturerat sätt, uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i olika presentationsformer.	Eleven kan, med viss säkerhet och på ett strukturerat sätt, uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i olika presentationsformer samt formulera sig självständigt i förhållande till källorna.	Eleven kan, med säkerhet och på ett strukturerat sätt, uttrycka sina kunskaper i samhällskunskap i olika presentationsformer samt formulera sig självständigt i förhållande till källorna.

Svenska

Undervisningen i ämnet svenska ska ge eleverna förutsättningar att utveckla följande:

- förmåga att tala inför andra på ett sätt som är lämpligt i kommunikationssituationen samt att
- delta på ett konstruktivt sätt i förberedda samtal
- och diskussioner
- förmåga att läsa, arbeta med, reflektera över och kritiskt granska texter samt producera egna texter med utgångspunkt i det lästa.

Svenska 1

- Muntlig framställning med fokus på mottagaranpassning. Faktorer som gör en muntlig presentation intressant och övertygande. Användning av presentationstekniska hjälpmedel som stöd för muntlig framställning. Olika sätt att lyssna och ge respons som är anpassad till kommunikationssituationen.
- Skriftlig framställning av texter för kommunikation, lärande och reflektion. Språkriktighet, det vill säga vilka språkliga egenskaper och textegenskaper i övrigt som en text bör ha för att fungera väl i sitt sammanhang.
- Argumentationsteknik och skriftlig framställning av argumenterande text.

Kunskapskrav svenska – ett urval

Genom att arbeta med aktiviteter i materialet kan följande kunskapskrav bearbetas på olika sätt.

Betyget E	Betyget C	Betyget A
Eleven kan, i förberedda samtal och diskussioner, muntligt förmedla egna tankar och åsikter samt genomföra muntlig framställning inför en grupp. Detta gör eleven med viss säkerhet. Den muntliga framställningen är sammanhängande och begriplig. Språket är till viss del anpassat till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Vidare kan eleven med viss säkerhet använda något presentationstekniskt hjälpmedel.	Eleven kan, i förberedda samtal och diskussioner, muntligt förmedla egna tankar och åsikter på ett nyanserat sätt samt genomföra muntlig framställning inför en grupp. Detta gör eleven med viss säkerhet. Den muntliga framställningen är sammanhängande och begriplig, och dispositionen tydligt urskiljbar. Språket är ledigt och anpassat till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Eleven har viss åhörarkontakt. Vidare kan eleven med viss säkerhet använda något presentationstekniskt hjälpmedel som stöder och tydliggör den muntliga framställningen.	Eleven kan, i förberedda samtal och diskussioner, muntligt förmedla egna tankar och åsikter på ett nyanserat sätt samt genomföra muntlig framställning inför en grupp. Detta gör eleven med säkerhet. Den muntliga framställningen är sammanhängande, begriplig och väl disponerad. Språket är ledigt och anpassat till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Eleven har god åhörarkontakt. Vidare kan eleven med säkerhet använda något presentationstekniskt hjälpmedel som stöder, tydliggör och är väl integrerat i den muntliga framställningen.
Eleven kan skriva argumenterande text och andra typer av texter, som är sammanhängande och begripliga samt till viss del anpassade till syfte, mottagare och kommunikationssituation.	Eleven kan skriva argumenterande text och andra typer av texter, som är sammanhängande och begripliga samt anpassade till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Dispositionen i den skriftliga framställningen är tydligt urskiljbar.	Eleven kan skriva argumenterande text och andra typer av texter, som är sammanhängande, begripliga och väl disponerade samt anpassade till syfte, mottagare och kommunikationssituation. Dispositionen i den skriftliga framställningen är tydligt urskiljbar.

**ROBERT F.
KENNEDY
HUMAN
RIGHTS**

- Besök vår svenska hemsida: rfkhumanrights.fryshuset.se
- Besök RFK Human Rights hemsida: rfkhumanrights.org/sweden
- Följ oss på Twitter: [@STTP_Sweden](https://twitter.com/STTP_Sweden)
- Följ oss på Instagram: [rfksweden](https://www.instagram.com/rfksweden)
- Lägg till oss på Facebook: [SpeakTruthToPower](https://www.facebook.com/SpeakTruthToPower)
- Se klipp på YouTube: [youtube.com/RFKHumanrightsComm](https://www.youtube.com/RFKHumanrightsComm)

WASHINGTON

1300 19th St, NW
Suite 750
Washington, DC 20036
Phone: 202.463.7575
Fax: 202.463.6606
rfkhumanrights.org

NEW YORK

515 Madison Avenue
Suite 718
New York, NY 10022
Phone: 917.284.6355
Fax: 347.426.2201
RFKCenter.org

EUROPE

Via Ghibellina 12/a
50122 Firenze, Italia
Phone: +39.055.5389250
Fax: +39.055.5383602
www.rfkennedyeurope.org

SWEDEN

Speak Truth To Power at Fryshuset
Mårtendalsgatan 2-8
120 30 Stockholm, Sweden
Phone: +46.8.6917600
rfkhumanrights.fryshuset.se